

Бібліотека журналу «Історія та правознавство»
Заснована 2004 року

Випуск 8 (80)

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. 10 КЛАС. ГОТОВІ ДИДАКТИЧНІ НАБОРИ

Книга скачана с сайта <http://e.kniga.in.ua>

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
Видавнича група «Основа»
2010

УДК 37.016
ББК 74.266.3
І 90

У виданні використані матеріали
А. О. Єрмоленко, О. П. Мокрогуза

Історія України. 10 клас. Готові дидактичні набори / Упор.
І 90 Н. М. Морозова. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — 159
[1] с. — (Б-ка журн. «Історія та правознавство».
Вип. 8 (80)).

ISBN 978-617-00-0000-0.

У посібнику представлені дидактичні матеріали до курсу «Історія України», 10 клас, розроблені за програмою для стандартного та академічного рівнів. Вони підготовлені із застосуванням сучасних інноваційних технологій, новітніх форм і методів роботи.

Для вчителів, методистів та студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 37.016
ББК 74.266.3

ISBN 978-617-00-0000-0

© Морозова Н. М., упорядкування, 2010
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2010

ЗМІСТ

Урок 1. Вступ	5
Тема 1	
Україна на початку ХХ ст.	
Урок 2. Економічне становище українських земель у складі Російської імперії	7
Урок 3. Економічне становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії	12
Урок 4. Становище українського населення на початку ХХ ст.	16
Урок 5. Політизація українського національного руху	19
Уроки Події революції 6–7. 1905–1907 рр. в Україні	24
Урок 8. Земельна реформа П. Столипіна та її вплив на Україну	30
Уроки Розвиток культури в Україні 9–10. на початку ХХ ст.	37
Урок 11. Узагальнення знань за темою «Україна на початку ХХ ст.»	43
Тема 2	
Україна в роки Першої світової війни. Початок Української революції	
Урок 12. Початок Першої світової війни. Україна в геополітичних планах країн Антанти і Троїстого союзу	53
Урок 13. Воєнні дії на території України у 1914 р. Захоплення російськими військами Східної Галичини та Північної Буковини	60
Урок 14. Воєнні дії на території України у 1915–1917 рр.	65
Урок 15. Україна в умовах наростання економічної і політичної кризи	69
Урок 16. Початок Української революції	73
Урок 17. Проголошення автономії України	77
Урок 18. Узагальнення знань за темою «Україна в роки Першої світової війни. Початок української революції»	82

Тема 3**Українська державність в 1917–1921 рр.**

Урок 19. Проголошення УНР	92
Урок 20. Українська держава П. Скоропадського	100
Урок 21. Директорія	113
Урок 22. Проголошення ЗУНР	116
Урок 23. Політика радянського уряду в Україні у 1919 році	121
Урок 24. Радянсько-польська війна і Україна	127
Урок 25. Повстанські рухи. Поразка українського визвольного руху	132
Урок 26. Узагальнення знань за темою «Українська державність в 1917–1921 рр.»	139

Тема 4**Культура і духовне життя в Україні в 1917–1921 рр.**

Урок 27. Тенденції розвитку культури в 1917–1921 рр.	144
Урок 28. Розвиток освіти в 1917–1921 рр.	147
Урок 29. Розвиток мистецтва в 1917–1921 рр.	154
Уроки Наш край 30–32. у 1900–1921-х рр.	157
Уроки Резервний 34–35. час	157
Література.....	158

УРОК 1**Вступ****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа Українські землі у на початку ХХ ст., виконайте завдання:

1. Назвіть держави, у складі яких перебували українські землі на початку ХХ ст.
2. Назвіть губернії, які були утворені на українських землях у складі Російської імперії на початку ХХ ст.
3. Назвіть губернії та землі Російської імперії, у яких мешкали етнічні українці.
4. Назвіть українські землі, які перебували у складі Австрійської імперії на початку ХХ ст.
5. Назвіть центри губерній і земель Російської імперії та земель Австрійської імперії.
6. Порівняйте площі територій у складі імперій.

Формування логічної компетентності

1. Співвіднесіть поняття й визначення.

1	Індустріалізація	А форма організації економіки, за якої продукт, що виробляється, стає товаром для продажу на ринку
2	Промисловий переворот	Б означає зміни відповідно до сучасних умов, тобто осучаснення
3	Модернізація	В перехід від ручної до машинної праці
		Г процес створення великого машинного виробництва

Відповідь: 1Г; 2В; 3Б.

2. Розподіліть по стовпчиках словосполучення, які характеризують модернізаційні явища у різних галузях:

Модернізація економіки (А)	Модернізація соціальної сфери (Б)	Модернізація політичної сфери (В)	Модернізація духовної сфери (Г)

- 1) Виникнення централізованих держав;
- 2) масовий характер освіти;
- 3) впровадження нових технік, технологій,
- 4) зростання мобільності суспільства;
- 5) технічний розподіл праці,
- 6) посилення соціального напруження;
- 7) обмін діяльності,
- 8) включення народних мас у політичний процес;
- 9) розвиток ринку товарів, грошей та праці;
- 10) бюрократизація управління;
- 11) встановлення демократії;
- 12) утвердження нової системи цінностей;
- 13) формування малої сім'ї.

Відповідь:

А	Б	В	Г
3, 5, 7, 9	4, 6, 13	1, 8, 10, 11	2, 12

3. Співвіднесіть поняття й визначення.

1	Інтеграція	А	переселення народів у межах країни або з однієї країни в іншу
2	Уніфікація	Б	збільшення кількості чиновників, які управляли українськими землями. Український народ позбавлявся самоврядування
3	Бюрократизація	В	входження українських земель до складу Росії та ліквідація їхньої національної самобутності
4	Денаціоналізація	Г	зведення управління в Україні до єдиних зразків, які існували в Російській державі
		Д	винищення всього українського, насадження мови й культури панівної нації

Відповідь: 1В; 2Г; 3Б; 4Д

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

Тема 1

УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

УРОК 2

Економічне становище українських земель у складі Російської імперії

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Економічний розвиток українських земель на початку ХХ ст.», виконайте завдання.

1. Назвіть українські губернії, в яких було поширено товарне зернове господарство.
2. Назвіть українські губернії, в яких було зосереджено товарне бурякове виробництво.
3. Назвіть українські губернії, які спеціалізувалися на вирощуванні тютюну.
4. Назвіть території, які спеціалізувалися на виноградарстві.
5. Назвіть синдикати, які діяли в українських губерніях на початку ХХ ст.
6. Назвіть райони видобувної промисловості.
7. Назвіть галузі промисловості, які були поширені в українських землях у складі Російської імперії.
8. Назвіть район розміщення підприємств синдикату «Продвугілля».
9. Назвіть промислові райони України, де переважав іноземний капітал.

Формування хронологічної компетентності

Співвіднесіть дати та події.

1	1900–1903 р.	А	економічне піднесення
2	1904–1908 рр.	Б	стагнація
3	1909–1913 рр.	В	економічна депресія
		Г	економічна криза

Відповідь: 1Г; 2В; 3А.

Формування аксіологічної компетентності

1. Заповніть таблицю «Економічний розвиток Наддніпрянської України на початку ХХ ст.: промисловість і сільське господарство», використовуючи наведені положення.

Промисловість	Сільське господарство

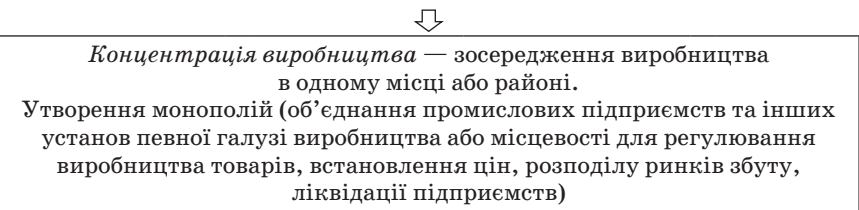
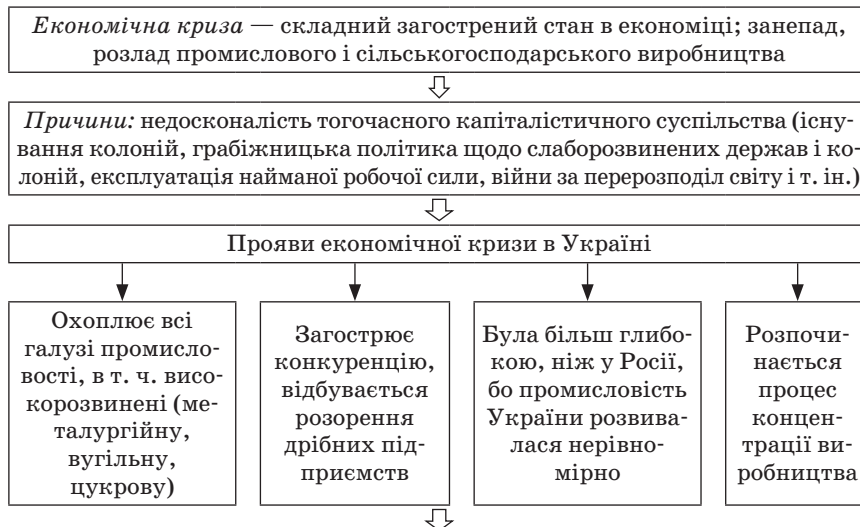
- 1) Концентрація виробництва;
- 2) збереження великих поміщицьких латифундій;
- 3) утворення монополій;
- 4) перетворення землі на товар;
- 5) посилення диференціації селянства;
- 6) спеціалізація районів;
- 7) значний вплив іноземного капіталу,
- 8) посилення експлуатації народних мас;
- 9) нерівномірний розвиток українських регіонів;
- 10) вищі від загальноімперських темпи розвитку;
- 11) загострення проблеми аграрного перенаселення;
- 12) перетворення України на найбільш розвинений промисловий регіон Російської імперії.

Відповідь:

Промисловість: 1, 3, 6, 7, 9, 10, 12.

Сільське господарство: 2, 4, 5, 8, 11.

2. За допомогою схеми виконайте завдання.

Завдання

- 1) Як ви вважаєте, чому масштаби економічної кризи в Україні були більш глибокими, ніж у Росії? Відповідь обґрунтуйте.
- 2) Поясніть, чим був зумовлений процес концентрації виробництва і якими були його наслідки.

Формування інформаційної компетентності

1. Прочитайте документи, дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

Документ 1

Повідомлення в газеті «Ранок Росії» (1907)

«Ні для кого не було таємницею, що в залізобудівній промисловості влада «Продамету» майже безмежна. Перефразувавши слова Людовіка XIV, можна сказати: «Металургія — це я». Поклавши в основу своєї діяльності ясно й виразно сформульований принцип, що не залізо існує для споживача, а споживач існує для заліза, «Продамет» з перших кроків свого існування рішуче повів лінію в чітко зазначеному напрямку і продовжує просуватися ним і в наш час».

Документ 2

Висогін про залежність від іноземного капіталу

«Трамвай і конка — найбільш вигідне і найбільш прибуткове комерційне підприємство. Ось чому іноземні капіталісти, як хижі ворони, зграями налітають на кожне місто, де тільки постає питання про прокладання конки чи трамвая... І начебто схоже на те, що прийшли чужоземці в Харків, завоювали його, обклали обивателів 50-копійковою даниною і щороку відвозять цю данину за свій кордон. Бельгійці радісно підраховуватимуть прибуток, а місто, як і колись, буде без бруківки, без світла, без благоустрою. Міська дума вимушена буде збільшувати податки у той час, коли поруч під боком місто має такі золоті розсипи, як трамвайна справа... Проте на цих золотих розсипах пануватиме не місто, а чужоземне бельгійське товариство».

Завдання до документів 1 та 2

- 1) Яку роль відігравав іноземний капітал у розвитку промисловості в Україні?
- 2) Як поява монополій впливала на економічну ситуацію в країні?

Документ 3

Н. Полонська-Василенко про поміщицькі та селянські господарства

«Управління латифундій здебільшого нагадувало адміністрацію великих капіталістичних підприємств з управителями та великим штатом службовців. У тих господарствах десятки тисяч найманих робітників працювали в цукроварнях, млинах, цегельнях, заводах для переробки сировини. У той час як латифундії зростали й перетворювалися на сільськогосподарські фабрики, дрібноземельні та середньоземельні поміщики зі значними труднощами вели свої господарства, не спроможні конкурувати із земельними магнатами, купувати сільськогосподарські машини, наймати потрібне число робітників.

У приватній власності деяких селян було по кілька сотень десятин. Такі селяни мали худобу, сільськогосподарські машини, млини, наймали робітників і характером своїх господарств мало відрізнялися від поміщицьких. Водночас десятки тисяч селян не мали ні землі, ні худоби і змушені були йти в найми до поміщиків, заможних селян, працювати в різних промислових підприємствах, на цукроварнях, в шахтах. Позбавлені можливості користуватися надільною землею за браком реманенту, вони здавали її в оренду заможним селянам».

Документ 4

Зі спогадів Павла Скоропадського

«Нам оголосили, що будуватимуть для нас селянську хату і що ми повинні допомагати робітникам у вільний від уроків час. До нас приставили дядька Явля. Він нас вчив, як з маленькими сокирами в руках обтисувати колоди, робити зарубки тощо. Через місяць хата була вже під солом'яним дахом; тут, у комірчині, знаходилось усе необхідне для селянського господарства. Потім нас повели в поле неподалік току і заявили, що це поле нам дідусь віддав і ми його повинні підготувати під пшеницю, засіяти, а восени, якщо хліб вродить, то дідусь урожай у нас купить. Той же Явля почав навчати нас орати і поганяти биків; через кілька днів і брат і я вже подолали основні труднощі, навчилися вести плуг, щоб не було «огріхів», і дуже поважно покрикували на биків «цоб», «цобе».

Потім від руки засівали зоране нами поле. Надзвичайно переживали, піде дощ чи ні. Дощ пішов, і ми дуже раділи, коли з'явилися перші ряди. Уродив хліб. Ми молотили його ціпами, а потім урожай звезли волами до діда».

Завдання до документів 3 та 4

- 1) Які типи господарств існували в аграрному секторі Наддніпрянської України на початку ХХ ст.?
 - 2) Як ви вважаєте, чому в цей період занепало багато поміщицьких господарств?
 - 3) Чи використовувалася сільськогосподарська техніка? В яких саме господарствах і чому?
 - 4) Чому на початку ХХ ст. посилилась міграція серед українських селян? До яких регіонів переважно емігрували селяни?
 - 5) На основі спогадів Скоропадського опишіть, як селяни ставилися до праці.
2. Опрацюйте таблицю й виконайте завдання.

Структура промислового виробництва в Україні (1912 р.)

№ з/п	Галузі виробництва	Валова продукція (%)
1	Гірнична, гірничозаводська, металургійна, добування й обробка мінералів	45,9
2	Харчова промисловість	36,2
3	Обробка металів і виробництво машин	10,4
4	Обробка дерева	2,1
5	Хімічна промисловість	1,8
6	Текстильна промисловість	1,5
7	Інші галузі виробництва	2,1

Завдання

- 1) Охарактеризуйте основні ознаки розвитку промисловості Наддніпрянської України на початку ХХ ст.
 - 2) Які галузі і чому переважали в структурі промислового виробництва України?
 - 3) А які галузі виробництва не були розвинені і чому?
 - 4) Які факти свідчать про те, що промисловість України розвивалася односторонньо?
3. Опрацюйте таблицю й виконайте завдання.

Характеристика стану зерновиробництва

	На 100 га посівної площі сільських жителів	Урожай пшениці з 1 га на початку ХХ ст.	Один сільський житель виробляв пшениці (т)
Франція	84	1,4	1,7
Німеччина	107	2,2	2,0
Англія	79	2,4	3,0
Україна	109	1,6	0,8

Завдання

Використовуючи дані історичні джерела, охарактеризуйте стан сільського господарства Наддніпрянської України на початку ХХ ст.?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОК 3

Економічне становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Українські землі у складі Австрійської та Російської імперій на початку ХХ ст.», виконайте завдання.

1. Назвіть українські території, які входили до складу Австрійської імперії.
2. Назвіть території, які входили до королівства Угорщина.
3. Назвіть центри королівств і коронних країв Австро-Угорщини.
4. Назвіть держави, які межували з українськими територіями.

Формування логічної компетентності

Опрацюйте схему (див. на с. 13) й виконайте завдання.

Завдання

1. На основі даної схеми дайте загальну характеристику стану економіки західноукраїнських земель.

2. Які особливості розвитку промисловості ви можете відзначити порівняно з попереднім періодом?
3. Як ви вважаєте, чому саме нафтовидобування і деревообробна промисловість стали провідними галузями української промисловості?
4. Як кріпосницькі пережитки впливали на стан сільського господарства?

Формування логічної компетентності

Співвіднесіть поняття та їх визначення.

1	Концентрація виробництва	А	Велике об'єднання, що виникло на ґрунті концентрації виробництва й капіталу з метою встановлення панування в певній галузі господарства та одержання максимальних прибутків
2	Акціонерне товариство	Б	угода самостійних у виробничому плані власників підприємств про спільний продаж продукції через утворений ними об'єднаний орган збуту
3	Синдикат	В	велике підприємство, капітал якого був поділений на паї; власники паю отримували частку прибутку
		Г	зменшення частини дрібних підприємств та збільшення великих

Відповідь: 1Г; 2В; 3Б.

Формування інформаційної компетентності

Опрацюйте документи і виконайте завдання.

Документ 1

Галицький економіст про економічну ситуацію на західноукраїнських землях

«Вироби з тканини і прядива — від сорочки аж до килиму, залізни й металеві вироби, знаряддя, машини, добрива, вироби шкіряної промисловості, хімічні вироби — словом, усе, чого потребує людина від колиски аж до могили, майже усе імпортуємо, купуємо, позичаємо у чужих».

Завдання

1. Назвіть особливості розвитку промисловості в західноукраїнських землях?
2. Як ви вважаєте, чому така ситуація склалася в Західній Україні?

Документ 2

За даними перепису населення 1900 р.

«...З усієї кількості українців Галичини власне землеробів було 94 %, робітників — 1,4 %, службовців-українців взагалі майже не було.

До Львова стікається українська людність, але співвідношення між різними національними групами залишається майже незмінним: трохи більше половини поляків...

Місто Львів у середині століття налічувало 70 тисяч мешканців, у кінці століття — 160 тисяч. Львів залишається одним з найзначніших міст імперії — п'ятим за чисельністю після Відня, Будапешта, Праги і Трієста.

Упродовж другої половини століття Львів стає великим залізничним вузлом».

Завдання

До кожного абзацу цього документа зробіть висновки про певні ознаки розвитку економіки західноукраїнських земель.

Документ 3

Зі спогадів гуцулки Марічки про її подорож до міста

«Ждемо. Аж приїхало таких возив, возив. А дим идет з передньої машини. Людей багато и всі бігом у вози сідати. Учитель казав мині йти, бо я ни знала, ек тото. Так боялася, але як сіла, то вже би хотіла цим їхати. Так сиди, ек у хаті. И тепло, и лавки.

Идет колісцема машина, а так дуже фуркотить. Вулиці у місті такі, що боками стежки, а посередині вулиця. Стежками идут лю-

ди, а вулицею фіри. Стежками у вечір світла горе, а в нас такого нема. То ни своє село, і люди чужі».

Завдання

1. Що вразило дівчинку під час подорожі до міста?
2. Що в цій розповіді привернуло вашу увагу?

Документ 4

Н. Полонська-Василенко про становище українських селян

«У Галичині становище селян погіршувала та обставина, що дідичами переважно були поляки. Поляки обіймали також всі адміністративні посади, в їхніх руках був суд. У ХХ ст. число селянських страйків постійно зростає. 1902 року страйк, в якому взяло участь 200 000 селян, охопив усі східні частини Галичини. Селяни виявили надзвичайну стійкість, і дідичі змушені були піти на поступки. У 1906 році до 30 000 селян зібралися до Львова з вимогами не тільки економічних полегшень, але й політичних свобод та загального виборчого права. Разом з тим вони вимагали продажу поміщицьких земель. Страйки — з одного боку, масовий вихід селян на сезонні роботи — з другого, підривали поміщицькі господарства».

Завдання

1. Чим можна пояснити важке становище українського селянства на західноукраїнських землях?
2. Які форми протесту використовували селяни для покращення свого становища? Якими були їхні вимоги?

Документ 5

Зі спогадів Д. Купляка

«Мої батьки були малоземельними. Хліба нам вистачало, але вже на взуття чи убрання треба було заробляти. Перед війною 1914 р. мої рідні постійно виїжджали на сезонні роботи до Німеччини. Із захопленням слухав я оповідання про життя іншого народу».

Документ 6

Зі спогадів Павла Скоропадського

«Діяльність агентств з вербовки за океан із початком століття набула широких масштабів. Будь-який агент, що завербував сім'ю до Канади, одержував п'ять доларів за чоловіка й по два долари за кожного члена сім'ї».

Завдання

1. Що об'єднує ці два документи?
2. Як ви вважаєте, чому на початку ХХ ст. тривала еміграція українських селян? Який характер вона мала?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Складіть порівняльну таблицю «Економічний розвиток західноукраїнських земель та Наддніпрянської України на початку ХХ ст.».

Запитання для порівняння	Західноукраїнські землі	Наддніпрянська Україна

УРОК 4**Становище українського населення на початку ХХ ст.****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа «Розселення та еміграція українців у другій половині ХІХ на початку ХХ ст.», виконайте завдання.

1. Назвіть регіони української етномовної території.
2. Назвіть території, на яких українці становили понад 50 % населення.
3. Назвіть території, на яких українці становили до 50 % населення.
4. Назвіть регіони України, населення яких переважно емігрували на захід.
5. Назвіть регіони України, населення яких переважно емігрували на схід.
6. Назвіть країни, до яких емігрували українці.
7. Назвіть міста, в яких українці склали значну частину населення.

Формування мовленнєвої компетентності

Дайте відповіді на запитання.

1. Якими були причини міграції населення?
2. Чим відрізнялись причини міграції населення у Наддніпрянській та Західній Україні?
3. Назвіть і покажіть на карті країни, до яких переважно переселялись українці.

Формування аксіологічної компетентності

За допомогою історичного тексту заповніть таблицю «Зміна ролі жінки у суспільстві».

Які зміни сталися у становищі жінки в суспільстві	Що не змінилось у становищі жінки в суспільстві

*Історичний документ 1**Доля жінки*

На початку свого виникнення робітнича та заробітчанська сім'ї мало чим відрізнялися від селянської. Це значною мірою визначало їхній традиційний уклад, який був дуже подібний до батьківських сімей на селі. Проте у внутрішньосімейних стосунках, у розподілі родинних обов'язків, становищі молоді щораз більше були помітні зміни в бік рівноправ'я та незалежності між чоловіком і жінкою, батьками і дітьми.

Уже на початку ХХ ст. сім'я кадрових робітників істотно відрізнялась від селянської. Кількість дітей у ній була меншою, ніж у селянській.

Селянська сім'я залишається доволі замкненою виробничо-споживчою одиницею з дотриманням усіх традиційних культурних звичаїв і обрядів.

За даними Всеросійського перепису населення 1897 р., середні показники чисельності української сім'ї були такі: Харківська губернія — 6,2 особи; Таврійська і Катеринославська — 6,1; Полтавська, Чернігівська, Волинська і Київська — 5,7; Подільська — 5,2 і Бессарабська — 5,1 особи. Подібні показники були характерні для Галичини, Буковини, Закарпаття.

В українців наприкінці ХІХ ст. були досить демократичні внутрісімейні стосунки, які базувалися на звичаєво-спадковій системі. Про це свідчить майже рівномірний розподіл батьківського майна між усіма членами родини, у тому числі й поміж доньками. Жінка (дружина, донька) нарівні з усіма мала право на особисте майно, яке вона могла придбати за власні кошти.

Незалежність жінки зростала у простих сім'ях, оскільки в них було лише два дорослих робітники. Тут жінка вважалась рівноправним партнером. Важлива роль жінки відбилася в приказці: «Чоловік за один кут хату тримає, а жінка — за три». Традиція рівноправного становища жінки протягом віків була важливою

запорукою міцності української сім'ї. Своєрідність майнових відносин позначалась і на подружніх взаєминах, які в українській родині, як правило, характеризувалися злагодою.

Докорінний злам у суспільних стосунках, поступове завоювання жіночою статтю прав на освіту призвели до появи наприкінці XIX ст. (1891–1892) 233 жіночих гімназій Міністерства народної освіти, 31 жіночої гімназії відомства імператриці Марії, 56 приватних жіночих навчальних закладів з курсом гімназій і прогімназій, 30 інститутів, 40 жіночих епархіальних училищ та інших закладів.

Дівчат, які в 1889 р. вступили до шкіл Херсонської губернії, було навіть на 2 % більше від кількості хлопців, що розпочали навчання цього ж року.

Відповідно до перепису 1897 р., грамотність складала 21,1 % (29,3 серед чоловіків і 13,1 % для жінок). До 1914 р. вона досягла лише 27 %.

Формування інформаційної компетентності

Опрацюйте текст документа і виконайте завдання.

Історичний документ 2

Ціни на деякі товари

Готовий одяг можна було придбати за цінами: свитка — за 3–12 руб., шапка з барана — 2 руб., шапка 75 коп., кашкет — 50 коп., полотняна сорочка 1–3 руб., полотняні штани — від 75 коп. до 1 руб. 50 коп. Також в основному на замовлення шили чоботарі. Товар купував сам замовник на ярмарку. На ярмарках пару чобіт продавали по ціні 2–10 руб., пару черевиків — 1–2 руб.

На базарах продавали: простий віз 8–20 руб., окований віз — 15–20 руб., сани — 4–6 руб., простий візок без оковування — 8–12 руб., окований візок — 15–20 руб.

Ложка на базарі коштувала від 2 до 6 коп.

На базарах малу бочку продавали по 40–90 коп., бочку — 90 коп. — 1 руб., відро — 12–30 коп.

Зарплата робітника в 1913 році складала 30 руб. на місяць, гласного міської Думи — 250 руб. на місяць. найдешевший буханець хліба коштував п'ять копійок, кілограм картоплі — дві-три копійки. М'ясо — 30–35 копійок за кілограм, яблуко — дві-три копійки штука. Сорочка чи штани — близько карбованця, чоботи — близько п'яти карбованців. Плата за невелику квартиру — 75–300 руб. на рік.

Завдання

За допомогою історичного документа складіть бюджет сім'ї робітника на тиждень.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОК 5

Політизація українського національного руху

Формування аксіологічної компетентності

- Співвіднесіть прізвища історичних діячів із назвами політичних партій, які вони очолювали.

Варіант 1

1	РУП (Револьюційна українська партія)	А	Микола Міхновський
2	УНП (Українська народна партія)	Б	О. Лотоцький, Є. Чикаленко
3	УДП (Українська демократична партія)	В	Д. Антонович, М. Русов, О. Коваленко
		Г	Б. Грінченко, С. Єфремов, Д. Дорошенко

Відповідь: 1В; 2А; 3Б.

Варіант 2

1	УРП (Українська радикальна партія)	А	О. Лотоцький, Є. Чикаленко
2	УСДС (Українська соціал-демократична спілка)	Б	Грінченко, С. Єфремов, Д. Дорошенко
3	УСДРП (Українська соціал-демократична робітничка партія)	В	М. Порш, В. Антонович, В. Винниченко, С. Петлюра
		Г	М. Меленевський, А. Скоропис-Йолтуховський

Відповідь: 1Б; 2Г; 3В.

2. Співвіднесіть прізвища лідерів політичних партій з позицією, яку вони обстоювали.

1	Микола Міхновський	А	виступали за ліквідацію самодержавства, поміщицького землеволодіння і передачу землі селянам безкоштовно; виступали за незалежну Україну, але згодом перемогла ідея автономії
2	Б. Грінченко, С. Єфремов, Д. Дорошенко	Б	виступали за проведення соціал-демократичних реформ, які призвели б до встановлення соціалістичного суспільства, за автономію України
3	М. Меленевський, А. Скоропис-Йолтуховський	В	автономія України у складі Росії, проведення державних реформ, встановлення загальнонародної власності
		Г	політична самостійність України (основне гасло «Україна — для українців»); встановлення республіки, соціальні гарантії для населення, передача землі селянам

Відповідь: 1Г; 2В; 3Б.

Формування хронологічної компетентності

Співвіднесіть назви політичних партій з датою їх заснування.

1	УРП (Українська радикальна партія)	А	1905 р.
2	РУП (Революційна українська партія)	Б	1908 р.
3	УСДРП (Українська соціал-демократична робітничка партія)	В	1904 р.
		Г	1900 р.

Відповідь: 1В; 2Г; 3А.

Формування мовленнєвої компетентності

1. Розкрийте зміст висловлювання «Галичина — український П'ємонт».
2. Чи згодні ви з таким порівнянням? Свою думку аргументуйте.
3. За рахунок чого забезпечувався на західноукраїнських землях поступ національного руху? Чому ці засоби не досягли результату в Наддніпрянщині?

Формування інформаційної компетентності

Опрацюйте текст документів і виконайте завдання.

Документ 1

Із праці М. Міхновського «Самостійна Україна»

«Ми існуємо, ми відчуваємо своє існування і своє індивідуальне національне «Я». Наша нація у своєму історичному процесі часом не була солідарна поміж окремими своїми частинами, але нині увесь світ української нації, що по всіх частинах України, живе однією думкою, однією мрією, однією нацією: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна, від Карпатів аж по Кавказ...»

Державна самостійність є головною умовою існування націй, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері національних відносин. Україна — для українців. Усі, хто на цій Україні не за нас, ті проти нас».

Завдання

Проаналізуйте даний документ за таким планом:

1. Як автор визначає позицію партії щодо питання про українську державність?
2. Яку течію національно-визвольного руху започаткував цей документ?
3. Чому, на вашу думку, цей документ спричинив розкол РУП?

Документ 2

Із журналу «Гасло» за грудень 1902 р.

«Застерігши згори свою мету, свій ідеал самостійної, непідлеглої української республіки робочих мас з успішним засобом продукції, націоналізацією землі і диктатурою пролетаріату, власне українську соціалістичну державу...»

Із журналу «Гасло» за квітень 1903 р.

«Вимагаємо повної автономії України у внутрішніх справах із забезпеченням рівності населяючих її національностей на підставі найширшої конституції з Народною Радою як законодавчими зборами».

Завдання

Порівняйте обидві цитати з журналу «Гасло», який видавав РУП. Чи однаково тут визначається позиція партії щодо питання про українську державність? Чому?

Документ 3

Із програми УСДРП

«УСДРП перш за все і головним чином вимагає:

1. Демократичної республіки...
2. Автономії України...

3. Загального, прямого, рівного виборчого права з таємним голосуванням...

4. Право кожної нації на культурне і політичне самоопределення...

5. Широкого самоврядування...

6. Необмеженої свободи слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків...

11. Знищення усяких привілеїв класів, верств, походження, статі...

12. Рівноправність усіх мов у школах, судах, державних інституціях...

13. Проголошення релігії ділом кожного громадянина...

16. Безплатного обов'язкового навчання для всіх дітей до 16 років.

В цілях охорони труда партія добивається:

Максимального робочого 8-годинного дня...

На користь вільного розвитку класової боротьби на селі і сільського господарства:

- 1) передачі всіх земель крайовим автономним одиницям;
- 2) знищення всіх пережитків кріпацтва».

Завдання

1. Знайдіть у програмі УСДРП вимоги, які підтримували інші політичні партії, й такі, з якими виступали лише соціалісти.
2. До якої з течій визвольного руху належала УСДРП?

Документ 4

Із праці О. Субтельного «Україна. Історія»

«Наростання національного руху в Галичині мало великий вплив на взаємини між східними і західними українцями. На початку ХХ ст. східні українці часто були кореспондентами й передплатниками галицької преси, вчені та письменники обох регіонів нерідко разом працювали, студенти Російської України не раз їздили слухати українські літні курси в Галичині, а українські емігранти, особливо після 1905 року, знаходили собі притулок у Львові. У свою чергу, благотворний вплив на українців Галичини також справляв приток зі сходу першокласних інтелектуалів, а головне — надихаюче відчуття того, що вони є не малим ізольованим народом чисельністю лише в 4 млн, а частиною великої 20-мільйонної нації».

Завдання

На основі даного документа зробіть висновки про зв'язок національного руху в Західній Україні з визвольним рухом Наддніпрянщини.

Документ 5

Дмитро Дорошенко про успіхи національного руху в Буковині

«Маленька Буковина почала відроджуватися на початку 80-х років, стаючи щораз ближче до галицького і загальноукраїнського життя... У 80-х роках уперше провели буковинські українці своїх послів до Буковинського сейму, а по виборах 1911 року мали їх 17 на всіх 53 послів. До парламенту у Відні висилала Буковина 5 послів, які виступали звичайно разом з українськими послами з Галичини. Перед війною Буковина на 300 тисяч українського населення мала три українські гімназії, 1 учительську семінарію, українська народна школа була у кожному селі. Широко були розвинуті читальні по селах, «Січі» та кооперативи».

Завдання

1. Яких успіхів досяг український національний рух на Буковині на початку ХХ ст.?
2. Порівняйте стан національного руху в Галичині та на Буковині. Зробіть висновки.

Документ 6

Н. Полонська-Василенко про життя українців у Закарпатті

«Тяжким гнітом для Закарпаття була влада Угорщини. Автономію, яку було здобуто для частини Закарпаття, скасовано. Урядовою і викладовою мовою в школах стала угорська. Навіть у парафіяльних школах введено угорську мову. ...Міністерство освіти почало вживати латинської абетки замість української. Мадяризація нищила українську культуру, господарське життя. Природним наслідком посилення мадяризації було зростання москвофільства. Це було природним явищем, протестом проти акції угорців, самообороною проти національного знищення».

Завдання

1. Охарактеризуйте умови розвитку національного руху в Закарпатті.
2. Порівняйте його з національним рухом в Галичині та на Буковині.
3. Чим можна пояснити значне поширення москвофільства в національному русі Закарпаття?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Підготувати повідомлення: «Кривава неділя» та «Повстання на броненосці «Потьомкін».

УРОКИ 6–7

Події революції 1905–1907 рр. в Україні

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Україна в роки першої російської революції 1905–1907 рр.», виконайте завдання:

1. Назвіть населені пункти, які були охоплені страйками у жовтні 1905 р.
2. Назвіть населені пункти, в яких відбувалися збройні повстання робітників.
3. Назвіть українські території, які були охоплені активними селянськими виступами в 1905–1907 рр.
4. Назвіть міста Західної України, у яких відбувалися страйки, пов'язані з революційними подіями в Росії 1905 р.
5. Назвіть міста, в яких відбувалися революційні виступи в армії та на флоті.
6. Назвіть політичні партії та організації, які діяли в Україні в роки першої російської революції.
7. Назвіть осередки політичних партій та організацій, що діяли в Україні.

Формування аксіологічної компетентності

Заповніть таблицю «Причини революції 1905–1907 рр.», використовуючи наведені факти.

Причини революції 1905–1907 рр.	
Економічні	
Політичні	
Соціальні	

- 1) Жорстка експлуатація робітничого класу;
- 2) втрата царом авторитету у зв'язку з поразкою в російсько-японській війні;
- 3) самодержавна форма правління;
- 4) малоземелля і безземелля селян;
- 5) тяжкий національний гніт;
- 6) поява політичних партій, розширення сфери їхніх дій, посилення впливу на народні маси;
- 7) існування станових привілеїв;
- 8) відсутність демократичних прав і свобод;

- 9) тяжке становище народних мас;
 - 10) суперечливі процеси модернізації;
 - 11) знищення будь-яких проявів волелюбності;
 - 12) збереження поміщицьких землеволодінь;
 - 13) масове безробіття;
 - 14) нерозв'язаність аграрного питання;
- Відповідь:* економічні — 4, 10, 12, 14; політичні — 2, 3, 6, 8, 11; соціальні — 1, 5, 7, 9, 13.

Формування логічної компетентності

1. За допомогою таблиці «Діяльність української громади в Державній Думі» виконайте завдання.

I Державна Дума	II Державна Дума
<p>Склад:</p> <ul style="list-style-type: none"> Поміщики — 24 чол. Інтелігенція — 26 чол. Селяни — 42 чол. Робітники — 8 чол. Священики — 1 чол. <p>Діяльність:</p> <ul style="list-style-type: none"> 45 депутатів об'єдналися в українську парламентську громаду; мали друкований орган «Український вісник»; голова громади — Ілля Шраг; домагалися автономії України та українізації державного управління і освіти 	<p>Склад:</p> <ul style="list-style-type: none"> Поміщики — 16 чол. Інтелігенція — 17 чол. Селяни — 6 чол. Робітники — 59 чол. Священики — 4 чол. <p>Діяльність:</p> <ul style="list-style-type: none"> 47 депутатів об'єдналися в українську парламентську громаду; мали друкований орган «Рідна справа — Вісті з Думи»; домагалися автономії України, місцевого самоуправління, української мови в школах, суді і церкві

Запитання

Як склад української громади в Державній Думі впливав на зміст висунутих вимог?

2. Співвіднесіть прізвища історичних діячів з подіями, в яких вони брали участь.

1	Г. Вакуленчук, Опанас Матюшенко	А	повстання на крейсері «Очаків»
2	П. Шмідт	Б	повстання на броненосці «Потьомкін», «німий бій»
3	Б. Жаданівський	В	створення Всеросійської селянської спілки
		Г	збройна демонстрація у Києві

Відповідь: 1Б; 2А; 3Г.

Формування мовленнєвої компетентності

Робота з ілюстраціями

Розгляньте картину М. Дерегуса «Повстання селян в Україні у 1905 році» та охарактеризуйте її зміст за таким планом.

1. Опишіть, що ви бачите на ілюстрації.
2. Який момент селянського повстання тут зображений? Чому ви так думаєте?
3. Що роблять і чим займаються люди, зображені на ілюстрації?
4. Кого художник зобразив на передньому плані, а кого на задньому? Чому так?
5. На основі ілюстрації зробіть висновки про учасників повстання, його хід, озброєння повстанців, наміри.

Формування інформаційної компетентності

Опрацюйте текст документів і виконайте завдання.

Документ 1

Із праці О. Д. Бойка «Історія України»

«Зволікання з остаточним вирішенням аграрного питання, посилення експлуатації робітничого класу, об'єктивна зацікавленість буржуазії в її залученні до розв'язання важливих державних проблем, національний гніт, відсутність демократичних свобод тощо створювали ґрунт для стихійного вибуху невдоволення народних мас. Проте можливість виступу стала реальною лише завдяки появі та зміцненню наприкінці XIX — на початку XX ст. широкого спектра політичних партій, розширенню сфери їхніх дій, посиленню впливу на маси; втраті авторитету та частковому послабленню царизму у зв'язку з поразкою в російсько-японській війні 1904–1905 рр.».

Завдання

1. Проаналізувавши текст, визначте економічні, соціальні і політичні причини революції 1905–1907 рр. у Російській імперії.
2. Чому автор вважає, що саме на початку XX ст. настав слухний момент для революційного виступу?

Документ 2

Постанова селянських зборів Сумського повіту Харківської губернії

«Ми, селяни Сумського повіту, що зібралися 29 травня 1905 року в кількості близько 5 тисяч чоловік, одноголосно ухвалили: теперішній самодержавний лад не може покінчити з тяжким безвихідним становищем народу.

Тому ми вимагаємо:

1. Негайного скликання Надзвичайних зборів, обраних загальною, рівною і таємною подачею голосів. Установчі збори негайно ж повинні... вирішити земельне питання.
2. Негайного звільнення всіх осіб, що постраждали через політичні і релігійні переконання.
3. Свободи слова, друку, зборів, спілок і страйків.
4. Негайного скасування інституту земських начальників і сільських поміщицьких стражників...

А поки всі наші основні вимоги не будуть задоволені, ми відмовляємося виконувати всі державні повинності, а саме: сплачувати податки, податі, не поставляти запасних, новобранців та інше, оскільки ці повинності накладені на нас без нашої волі».

Завдання

1. Які економічні та політичні вимоги ставили селяни під час повстання?
2. Чи є в документі національні вимоги? Про що це свідчить?

Документ 3

Прем'єр-міністр Росії С. Вітте про загальний настрій населення на початку жовтня 1905 р.

«...Революція захоплювала все населення. Вищі прошарки були незадоволені; молодь, не тільки студенти, але й учні середніх шкіл, вірили тільки тим, хто проповідував антидержавні теорії; більшість професорів доводила, що треба все перегорнути; земські та міські діячі заявляли, що врятувати може тільки конституція; промислові та торговельні діячі підтримували революційні ідеї й давали пожертви на революцію; робітники під впливом революціонерів були найбільш активні; чужинці, з яких складалося 35 % Російської імперії, ставили свої вимоги; селяни вимагали землі; урядовці були обурені несправедливостями у порядках служби й протекціонізмом; військо було схвильоване поразками на фронті, в яких обвинувачували уряд».

Завдання

Поясніть, чому кожна з верств російського суспільства, яка згадується в документі, була невдоволена існуючими порядками в Російській імперії. Про що свідчить така революціонізація населення?

Документ 4

Маніфест «Про вдосконалення державного порядку»
(17 жовтня 1905 року)

«...На обов'язок Уряду покладаємо Ми виконання непохитної нашої волі:

1. Дарувати населенню непорушні основи громадянської свободи на засадах дійсної недоторканності особи, свободи совісті, слова, зборів і союзів.

2. Не зупиняючи призначених виборів у Державну Думу, залучити тепер же до участі в Думі у міру можливості, відповідної стислості терміну, що лишився до скликання Думи, ті класи населення, які нині зовсім позбавлені виборчих прав, представивши потому подальший розвиток початку загального виборчого права у знову встановленому законодавчому порядку.

3. Установити як непорушне правило, щоб жодний закон не міг мати силу без схвалення Державною Думою і щоб виборним від народу була забезпечена можливість справжньої участі в нагляді за законодавством дій поставленої від нас влади».

Завдання

1. Визначте основні положення Маніфесту.
2. Які зміни в політичний лад імперії мав внести цей документ?

Документ 5

Із праці Н. Полонської-Василенко «Історія України»

...Цей Маніфест не дав заспокоєння. Навпаки: населення у своєму ставленні до нього поділилося на три частини:

- 1) на так би мовити центральну, що складалася з людей, які прийняли Маніфест з надією, що він дасть конституцію і що ця конституція почне нову добу в історії;
- 2) на революційні групи, які вважали, що цей Маніфест є тільки тимчасовою зупинкою у боротьбі уряду з революцією, і поставилися до Маніфесту вороже;
- 3) на праві елементи, починаючи від людей, близьких до Царського Дому; вони вважали, що Маніфест вирвано у царя, і докладали всіх зусиль, щоб зберегти самодержавство у повній його силі».

Завдання

Поясніть, чому так неоднозначно населення сприйняло царський Маніфест 17 жовтня.

Документ 6

Із праці О. Д. Бойка «Історія України»

«Слабкість та незрілість парламентської форми правління, з одного боку, і необхідність консолідації опозиційних сил — з іншого, зумовили появу нової альтернативної моделі організації влади — Ради робітничих депутатів. Протягом жовтня–грудня 1905 року Ради виникли в 50 містах та селищах Російської імперії. В Україні вони діяли в Катеринославі, Києві, Одесі, Миколаєві, Єнакієвому, Маріуполі, Юзівці та Кременчуку».

Завдання

1. Як Бойко пояснює причини виникнення Рад робітничих депутатів?
2. Чи мала ця подія якесь значення?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Скласти таблицю «Результати та значення першої російської революції».

Орієнтовний вигляд таблиці

Результати	Значення
<p>Революція зазнала поразки, проте:</p> <ul style="list-style-type: none"> • були скасовані викупні платежі, скоротилися напівфеодальні методи експлуатації селян і ставні обмеження; • почалася аграрна реформа; • робітники отримали право створювати профспілки, проводити економічні страйки, підвищилася їхня заробітна плата, скоротився робочий день; • реалізувалися громадянські свободи, була скасована попередня цензура; • був створений двопалатний парламент, який обмежив законодавчі повноваження царя; • проте головні питання революції не були розв'язані: суспільний лад і державний устрій не були змінені, панівні верстви зберегли владу у своїх руках 	<ul style="list-style-type: none"> • Виникли нові суспільно-політичні явища й тенденції, які надалі суттєво вплинуть на історичну долю України; • відбулося зближення робітничого, селянського та національно-визвольного рухів; • відбулися широкомасштабні народні виступи; • народні маси усвідомили ефективність спільного натиску на владу; • розширилися межі легальної політичної та культурної діяльності; • активізувався процес масової самоорганізації суспільства (утворення політичних партій, рад, профспілок тощо); • був створений офіційний канал впливу на владу — Державна Дума

УРОК 8**Земельна реформа П. Столипіна та її вплив на Україну****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа «Україна в 1907–1914 рр.», виконайте завдання.

1. Назвіть українські губернії, в яких кількість селян, що виїшли з громад й заснували хуторські господарства, становила понад 30 %.
2. Назвіть українські губернії, в яких кількість селян, що виїшли з громад й заснували хуторські господарства, становила понад 20 %.
3. Назвіть українські губернії, в яких кількість селян, що виїшли з громад й заснували хуторські господарства, становила понад 10 %.
4. Укажіть кількість селян-переселенців та напрями їх переселення.

Формування хронологічної компетентності

Розставте наведені події в хронологічному порядку.

- А Прийняття рішення про недопущення викладання українською мовою в школах;
- Б заборона святкування 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка;
- В виникнення у Києві шовіністичної організації «Клуб російських націоналістів»;
- Г прийняття «Столипінського циркуляра».

Відповідь: В — А — Г — Б.

Формування логічної компетентності

1. Співвіднесіть поняття та їх визначення.

1	Реакція	А політична організація, яка виражає інтереси суспільного класу або його прошарку, захищає його інтереси і керує ним з метою досягти певних цілей та ідеалів
2	Шовінізм	Б активний опір прогресові; політичний режим, установлений для збереження й зміцнення старих порядків
3	Циркуляр	В письмове розпорядження, наказ директивного характеру

	Г пропаганда національної виключності якоїсь нації, панування однієї нації над іншими
--	---

Відповідь: 1Б; 2Г; 3В.

2. Заповніть таблицю «Значення реформи П. Столипіна», використовуючи наведені факти.

Позитивне	Негативне

- 1) Відкривала шлях для розвитку приватного селянського землеволодіння;
 - 2) реформа посилила соціальне розшарування селянства й загострила стосунки між бідними та заможними селянами;
 - 3) дала поштовх розвитку товарно-грошових відносин у сільському господарстві;
 - 4) збільшила кількість селян-емігрантів з України;
 - 5) сприяла розвитку особистої ініціативи і конкуренції;
 - 6) реформа не була доведена до кінця;
 - 7) у господарствах заможних селян почали широко застосовуватися сільськогосподарська техніка і добрива;
 - 8) підвищилася врожайність у селянських господарствах.
- Відповідь:* позитивні — 1, 3, 5, 7, 8; негативні — 2, 4, 6.

Формування інформаційної компетентності

«Блеф-клуб»: Чи вірити ви, що...

1. П. Столипін вважав селянську общину головним досягненням господарського життя в Російській імперії? (П. Столипін вважав селянську общину головним гальмом у розвитку сільського господарства).
2. Аграрна реформа Столипіна була започаткована 17 жовтня 1905 р.? (Реформа була започаткована 9 листопада 1906 р.)
3. Великі землевласники підтримували проведення реформи і намагалися створити заможну селянську верству? (Великі землевласники вороже ставилися до проведення Столипінської реформи.)
4. На Україну з різних регіонів Росії почався переселенський рух. Місце переселення отримало назву «Зелений клин»? (Землі «Зеленого клину» на півдні Далекого Сходу були заселені переселенцями з України.)

Графічний диктант

Позначте правильні твердження знаком «+», а неправильні — знаком «-».

1. Петро Столипін обіймав посаду міністра фінансів Російської імперії.
2. Після революції 1905–1907 рр. розпочався період політичної реакції.
3. Указ про початок аграрної реформи було видано 9 листопада 1907 р.
4. За реформою селянам дозволялося переходити на хутори і ставати землевласниками.
5. Продавати свої наділи селяни не мали права.
6. Переселятися селянам за межі України не дозволялося.
7. Банк давав позики селянам терміном на 45 років.
8. У 1910 р. було прийнято рішення про недопущення викладання українською мовою в школах.
9. 20 січня 1910 р. — прийняття «Столипінського циркуляра», за яким заборонялася діяльність будь-яких політичних партій і громадських організацій «інородців».
10. 1908 р. — рік утворення ТУП (Товариства українських поступовців).
11. Українська громада представила свій законопроект про навчання українською мовою у III Державній Думі.
12. Дмитро Донцов був ідеологом політичного відокремлення України від Росії.

*Робота з документами**Документ 1*

Із праці О. Д. Бойка «Історія України»

«У багатьох районах Російської імперії було введено «воєнний», або ж «особливий», стан. Катеринославська, Полтавська, Таврійська, Харківська, Чернігівська та Херсонська губернії тривалий час перебували в стані посиленої охорони. У цих регіонах заборонялись будь-які збори, наради, навіть не дозволялося збиратися декільком особам у приватних квартирах. Період реакції — це час «надзвичайних заходів» у боротьбі з революційним рухом, зростання кількості арештів, сваволі воєнних судів зі спрощеною формою судочинства, масових заслань без суду і слідства, погромів профспілок, заборони демократичних видань тощо. ...Активно працював репресивний апарат. ...Було засуджено 26 тисяч осіб,

з яких 5 тисячам винесено смертні вироки. У переповнених тюрмах країни перебувало майже 180 тис. осіб».

Завдання

1. Як ви розумієте суть періоду реакції?
2. Якими каральними заходами він супроводжувався?

Історичний текст 1

Революція 1905–1907 рр. довела, що аграрне питання з економічного переросло в політичне. Його нерозв'язаність поглиблювала конфронтацію в суспільстві, посилювала соціальне напруження та політичну нестабільність. Будучи залишком феодалізму, самодержавство тривалий час консервувало свою опору — два інших релікти часів кріпосництва: поміщицьке землеволодіння та селянську общину. На початку XX ст. деградація поміщицького землеволодіння стала цілком очевидною, а община показала не лише свою нездатність ефективно господарювати, а й належно контролювати настрої селян. Саме тоді, ще в ході революції, прем'єр-міністром П. Столипіним було проголошено курс на реформування аграрного сектора. Комплекс реформ, розпочатих указом 9 листопада 1906 р., був логічним продовженням модернізаційних процесів у Росії другої половини XIX ст. У його основі лежало три головні ідеї: руйнування селянської общини, дозвіл селянину отримати землю у приватну власність (хутір чи відруб), переселення селян у малозаселені райони Сибіру, Середньої Азії, Північного Кавказу. Стрижнем столипінської аграрної реформи була ставка на особисту ініціативу та конкуренцію, які протиставлялися традиційній общинній рівності та бідності.

Завдання

1. Як автор пояснює причини, що спонукали Столипіна до проведення аграрної реформи? Чи згодні ви з його точкою зору? Чому?
2. Які три головні завдання мала розв'язати ця реформа?
3. Як ви думаєте, чи можна вважати цю реформу «логічним продовженням модернізаційних процесів у Росії середині XIX ст.»? Свою думку аргументуйте.

Документ 2

З указу Петра Столипіна (1906)

«...Селяни дістають право вільного виходу з общини із закріпленням у власність окремих домохазяїнів ділянок, які переходять до приватного володіння, з громадського наділу...

1. Кожний домохазяїн, що володіє надільною землею за общинним правом, може в будь-який час вимагати закріплення за собою в приватну власність частини, яка належить йому, з визначеної землі...

4. Домовласники, за якими закріплені у приватну власність ділянки общинної землі, зберігають за собою право користуватися в незмінній частині тими сіножатями, лісними та іншими угіддями, які надаються на спеціальних підставах...

Вимоги про закріплення в приватну власність частини з общинної землі ставляться через сільського старосту громаді, яка за ухвалою, прийнятою більшістю голосів, зобов'язана у місячний термін з дня подання заяви вказати ділянки, що переходять у приватне володіння домохазяїна...»

Завдання

1. Користуючись цим документом, проаналізуйте суть столипінської аграрної реформи.
2. Чи змінювала ця реформа життя селян? Зробіть висновки.

Історичний текст 2

Аграрними перетвореннями П. Столипін хотів комплексно розв'язати низку важливих завдань: підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, селянського господарювання, зміцнити соціальну опору самодержавства на селі, розв'язати проблему аграрного перенаселення. Хоча здійснення столипінських планів у перспективі обіцяло поліпшення ситуації, в суспільстві вони були зустрінуті здебільшого ворожо.

Завдання

1. Які завдання мала розв'язати аграрна реформа?
2. Спробуйте продовжити думку О. Д. Бойка і пояснити, чому реформу сприйняли ворожо.
3. А як, на вашу думку, реформу сприйняли селяни?

Історичний текст 3

Найбільший успіх реформа Столипіна мала в Україні. Це пояснюється особливостями української ментальності, сильнішим, ніж у росіян, прагненням до індивідуального господарювання, порівняно меншою поширеністю на території України селянських общин. Протягом 1907–1915 рр. на Правобережжі вийшли із общини 48 % селян, на Півдні — 42 %, на Лівобережжі — 16,5 %. На 1916 р. утворилося 440 тисяч хуторів, що становило 14 % селянських дво-

рів. Ці показники були значно вищими, ніж у європейській Росії, де з общини виділилося 24 % селянських господарств, а переселилися на хутори 10,3 %.

Завдання

1. Поясніть, чому реформа Столипіна мала більший успіх в Україні, ніж у Росії.
2. А як ви вважаєте, чому на Лівобережжі реформа не мала таких значних успіхів, як на Правобережжі чи на Півдні України?

Документ 3

Із висловлювання П. Струве щодо аграрної реформи П. Столипіна

«Як би не ставилися до аграрної політики Столипіна — можна її приймати як найбільше зло, можна її благословляти як благодійну хірургічну операцію, — цією політикою він зробив величезний подвиг у російському житті. Її зрушення воістину революційне... Із аграрною реформою, яка ліквідувала общину, за значенням в економічному розвитку Росії в один ряд можуть бути поставлені лише звільнення селян і проведення залізниць».

Завдання

1. У чому, на думку автора, полягає значення аграрної реформи Столипіна?
2. А якої думки дотримуєтесь ви? Як можна визначити цю реформу: як «найбільше зло» чи «хірургічну операцію»?

Документ 4

Цензор Сергій Щоголев про українську мову

«1. Украинский язык малоприспособен для создания родной малороссам областной культуры.

2. Наличность в малорусской или украинской популярной литературе своеобразной орфографии является фактором, вредящим народной грамотности и тормозящим культуру Юга России.

3. Южнорусская народная школа не нуждается в малорусских учебниках и преподавании: учебники же и книги на языке украинском не только бесполезны, но и вредны.

4. Национализация малорусских народных училищ, как указано М. Драгомановым, необходима для федеративного распада России, для уничтожения единства и сплоченности русского народа как великодержавной единицы в Европе.

5. В Западной Руси украинский книжный язык — плоть от плоти языка польского — обеспечивает украинскому движению поддержку и сочувствие колонизаторов».

Завдання

1. Прокоментуйте кожний із пунктів цього документа.
2. Яку мету, на вашу думку, переслідував автор, видаючи цю працю?

Документ 5

Із декларації ТУП «Наша позиція»

«...Державу ми розуміємо як вільну спілку рівноправних та рівноцінних націй, серед яких не повинно бути ні гнобителів, ні гноблених. Адже боролися ми й боротимемося за демократичну автономію України, гарантовану таку ж федерацію рівноправних народів, за цілковите забезпечення культурно-національних вартостей і політичних прав українського народу».

Завдання

1. На основі цього документа визначте програмні цілі Товариства українських поступовців.
2. Як вони прагнули розв'язати національне питання в Україні?

Документ 6

Законопроект про навчання українською мовою, внесений депутатами-українцями на розгляд III Державної Думи у 1908 р. (витяг)

«1. Щоб по тих сторонах, де живе український народ, в народних школах учено українською мовою...

2. Книжки до учення щоб були приладжені до розуміння дітей українських і до потреб тамошнього життя.

...При теперішній науці, коли на Україні вчать по школах російською мовою, темнота розвелася по Україні страшенна. Між народом українським удвоє менше грамотних, ніж між народом великоруським; в деяких губерніях українських між українцями ледве знайдеться один грамотний на десять душ... Так підупав український народ, такий здатний, талановитий з природи своєї, що колись далеко вище своєю освітою стояв від народу великоруського та дивував сторонніх людей своєю освітою й охотою до книжки та науки».

Завдання

1. Які вимоги українських депутатів звучать у даному законопроекті?
2. Як ви вважаєте, чи могла схвалити Державна Дума даний законопроект? Чому?

Документ 7

Із промови депутата Григорія Петровського на засіданні IV Державної Думи 2 червня 1913 р.

«Арешти, обшуки, штрафи, поліцейські переслідування за таємне навчання рідної мови, — скажіть, де це ще збереглося? Де це може бути в XX ст.? Це відбувається у «слов'янській» державі щодо слов'янських націй — у Росії...

Українцєві досить оголосити читання лекцій українською мовою, і, хоч у цій лекції не буде нічого політичного і злочинного, нічого незаконного, ця лекція буде заборонена. Чому? Тому, що вона читатиметься українською мовою.

...Український клуб закривається тільки тому, що там знайшли книги, які були пропущені через кордон... Ми одержуємо багато наказів і прохань про те, щоб ці факти оголошувати перед усім народом з цієї трибуни».

Завдання

1. У чому, на думку промовця, Російська імперія перевершила у XX ст. усі цивілізовані держави світу?
2. На основі цієї промови визначте вимоги українців у IV Державній Думі.

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Декілька учнів готують повідомлення про розвиток культури в Україні на початку XX ст.

УРОКИ 9–10**Розвиток культури в Україні на початку XX ст.****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа «Розвиток української культури на початку XX ст.», виконайте завдання.

1. Назвіть губернії, які входили до етномовної території, яку визначив П. Чубинський.
2. Назвіть релігійні конфесії, які були поширені на Україні.
3. Назвіть території, в яких переважали православні.
4. Назвіть території, в яких переважали греко-католики.

5. Назвіть українські земля, в яких переважало українське населення.
6. Назвіть українські земля, в яких кількість неграмотних переважала кількість грамотних.

Формування інформаційної компетентності

Співвіднесіть прізвища науковців зі сферою їх діяльності.

1	Д. К. Заболотний	А	археологія
2	М. М. Аркас	Б	мікробіологія та епідеміологія
3	В. В. Хвойка	В	історія, музика
		Г	філологія

Відповідь: 1Б; 2В; 3А.

Формування хронологічної компетентності

Наведені події розставте у хронологічному порядку.

- А утворення «Українського Січового Союзу» ;
 Б утворення товариства «Січові Стрільці»
 В утворення спортивно-фізкультурної організації «Січ»;
 Г створення таємного гуртка «Пласт».

Відповідь: В — Г — А — Б.

Формування мовленнєвої компетентності

1. Яким було становище освіти в Україні у ХІХ ст.?
2. Назвіть відомих діячів української культури другої половини ХІХ ст. Який внесок вони зробили в розвиток культури?
3. Назвіть досягнення українського живопису та архітектури.
4. Що вам відомо про діяльність церков, які діяли в Україні в ХІХ ст.? Яку роль вони відігравали в українському національному русі?

Робота з ілюстраціями. Варіант 1

Учні працюють з ілюстраціями і виконують завдання.

- Адміністративна будова в Києві (1911);
- будинок Городецького в Києві (1903);
- площа Міцкевича у Львові (1904);
- будинок земства в Полтаві (1909);
- музично-драматичний театр у Чернівцях (1905).

Завдання

1. Споруди якого призначення переважали в українській архітектурі на початку ХХ ст.?

2. Чи можна стверджувати, що на початку ХХ ст. в українській архітектурі поширився новий національний стиль? Охарактеризуйте його основні ознаки.

Робота з ілюстраціями. Варіант 2

Працюючи з ілюстраціями відомих картин українських художників початку ХХ ст., учні характеризують їх за планом:

- М. Пимоненко «Перед грозою»;
 - М. Ткаченко «Весна»;
 - О. Кульчицька «Діти на леваді»;
 - С. Васильківський «На греблі».
1. Як називається картина?
 2. Хто є її автором? Що ви знаєте про його творчість?
 3. До якого жанру живопису належить?
 4. Опишіть картину:
 - 1) Що на ній зображено (на передньому плані, на задньому, ліворуч, праворуч, чому саме так, а не інакше)?
 - 2) Які художні засоби і кольори використав художник? Чому саме такі?
 5. Як ви вважаєте, яка головна ідея цього твору? Що хотів показати автор?
 6. Які думки та почуття викликає у вас ця картина?

Формування інформаційної компетентності

Опрацюйте текст документів і виконайте завдання.

Історичний текст 1

Під тиском революційних подій 1905–1907 рр. царизм змушений був скасувати укази 1863, 1876, 1881 рр. щодо української мови. Кількість початкових шкіл в Україні зросла з приблизно 17 тис. у 1897 р. до 18,7 тис. у 1911 р.; 1912 року було відкрито багато вищих 4-річних початкових училищ, але загалом рівень освіти в Україні залишався незадовільним. У 1914–1915 рр. діяли 452 середні школи (140 тис. учнів) та 19 вищих навчальних закладів (26,7 тис. студентів).

У Західній Україні освітянський рівень був ще нижчим, оскільки його гальмувала австро-угорська влада. Понад 980 галицьких сіл (із 6240) взагалі не мали шкіл. Середніх шкіл було 49, і лише в чотирьох із них навчання велося українською мовою. На Буковині діяла лише одна українська гімназія, в Закарпатті навіть у початкових школах навчання велося угорською мовою.

Напередодні революції 1917 р. становище освіти дещо поліпшилося. У Києві, Харкові, Одесі діяли Вищі жіночі курси. Було відкрито Фребелівський жіночий педагогічний і комерційний інститути в Києві, технологічний і ветеринарний у Харкові, засновано Київську та Одеську консерваторії. У Західній Україні працювали Львівський і Чернівецький університети, а також політехнічний інститут і Академія ветеринарної медицини у Львові. В Україні налічувалося 27 вищих навчальних закладів (35 тис. студентів). Проте не було жодного вищого навчального закладу з українською мовою викладання, жодної української школи, що перебувала б на державному утриманні.

Освітнянську і культурну діяльність продовжувало товариство «Просвіта», яке до 1914 р. заснувало в Галичині до 2 880 читалень, 430 народних будинків, школи, гуртки художньої самодіяльності тощо. У 1913 р. в Україні виходило лише 19 україномовних періодичних видань, тоді як у Галичині — 66. Російських газет і журналів видавалося 226. Позитивно впливали на культурно-просвітню роботу народні будинки, засновані земствами на їхні кошти, при яких діяли різні гуртки та курси. Проте перед війною діяльність «Просвіти» та видання книг українською мовою було заборонено. У 1913 р. з 5 283 книг, опублікованих в Україні, лише 176 вийшли українською мовою.

Завдання

Обґрунтуйте, наскільки в той час актуальною була проблема навчання українською мовою в школах України.

Документ 1

*Відгук науково-технічного комітету
про «мертву петлю» Петра Нестерова*

«...До польоту Нестерова 27 серпня 1913 року питання про управління аеропланом при вертикальних положеннях носом угору залишалось відкритим; дехто навіть сумнівався у можливості його розв'язання.

«Мертва петля» Нестерова довела, що з більшості небезпечних положень аероплана в повітрі можна вийти благополучно за умови холонокровності та вміння. Надаючи в розпорядження льотчиків вдало випробувані прийоми управління аеропланом за умов вертикального крену, проведене випробування сприяло значному вдосконаленню прийомів пілотажу — одного із найбільш надійних засобів досягнення найбільшої безпеки польоту за сучасних умов авіації.

Здійснення цього небезпечного випробування вимагало численних підготовчих польотів і ґрунтовного ознайомлення з теорією. Вдале закінчення його доводить, що льотчиком заздалегідь були теоретично вивчені і розраховані на підставі даних, здобутих під час попередніх польотів, усі рухи кермом у кожний момент переміщення аероплана кривою у вертикальній площині.

Здійснене за таких обставин, це випробування має величезне практичне значення і є цінним внеском у науку».

Завдання

Визначте, яке значення мала для української авіації перша у світі «мертва петля», виконана Петром Нестеровим.

Документ 2

Іван Крип'якевич про історичне значення української літератури

«Ми бачимо, що українське національне відродження XIX ст. стало наче справою й питанням літератури, яка зі своїх романтично-народолюбських пелюшок дуже скоро вилилася в стихійну маніфестацію збірної волі нації на вільне життя й державність.

Котляревський здобув для української народної мови громадянські права в слові й друці. Шевченко надихнув українське слово вулканічною силою в невідхильну перемогу Нації. Франко й Леся Українка поглибили й поширили самопочуття повноцінності українця як громадянина світу. Перш, аніж у політично-громадському житті, збулася містерія Відродження Нації в літературі, й у тому її історична вага й заслуга...»

Завдання

1. У чому полягала історична заслуга української літератури? Прокоментуйте останнє речення документа.
2. Чому слово «нація» автор вживає з великої літери?

Документ 3

О. Олесь «Вони — обідрані, розбуті...»

Вони — обідрані, розбуті,
Сліпі, голодні і німі,
В кайдани, в сталь міцну закуті,
В кривавих ранах і ярмі, —
Сьогодні більше не раби:
Лунають гасла боротьби!
Ще вчора йшли вони за ґрати,
Терпіли мовчки глум катів,

Ще вчора їх могли топтати
 І сікти дротом батогів —
 Раби — сьогодні не раби:
 Шумлять знамена боротьби!
 Вони — гроза, вони — герої:
 Їх гнів героями зробив,
 І верх за ними буде в бої —
 Сам бог попереду рабів!!
 Ти чуєш грім? Гримлять раби:
 «За нами поспіх боротьби!!»
 (Олесь О. Вони — обідрані, розбуті... // Твори. — К.: Молодь, 1971. — С. 42.)

Завдання

1. Як ви думаєте, коли був написаний даний вірш О. Олеся? Чому?
2. Які мотиви звучать у цьому творі?

Документ 4

Мирослав Семчишин про місце
 Миколи Лисенка в історії української музики

«Переломне значення для розвитку української музичної культури мала творчість Миколи Лисенка. Він став творцем національного напрямку в українській музиці, що базувався на окремішності українських культурних традицій і на багатстві народної творчості.

...Значення мистецтва української музики Лисенка для українського народу таке саме, як Глінки для росіян, Шопена для поляків, Сметани для чехів чи Гріга для норвежців... Крім Артемівського «Запорожця» справді мистецької музики до Лисенка в нас не було».

Завдання

1. Кого з українських письменників ви могли б порівняти з Миколою Лисенком за їхній внесок в українську культуру. Чому?
2. Чи подобаються вам твори Лисенка? Чим саме?

Документ 5

Дмитро Дорошенко про значення Української греко-католицької церкви

«Церковна унія і УГКЦ є вислідом шукання синтези між східними і західними культурними впливами при одночасному намаганні зберегти при тому власну українську душу. УГКЦ зробилася головною заборною української народності проти полонізації. Це

вона врятувала Галичину від національної смерті. Вона зробилася батьківською вірою, і народ кріпко до неї прив'язався... З кругів греко-католицького духовенства вийшло національне відродження Галицької України, і сама Греко-Католицька церква стала тут за останні часи справжньою національною церквою західноукраїнського племені. Одначе ті, хто сподівався, що церковна унія полегшить латинізацію і полонізацію українського населення, мусила завестися у своїх надіях. Поєднана з Римом, українська Греко-Католицька церква реорганізувалася, скріпилася, пустила глибокі коріння в народній масі і стала її національною церквою... Вона стала чинником консервативним, і з тією хвилиною на цій території, де вона утвердилася, вона придбала національну відпорність і виявила національну творчість, більшу, ніж на цій самій території виявила Православна церква».

Завдання

1. Охарактеризуйте діяльність УГКЦ в Україні.
2. Якій зв'язок мала УГКЦ з національно-визвольним рухом?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Скласти історичний портрет одного із діячів культури України (на вибір).

УРОК 11

Узагальнення знань за темою «Україна на початку ХХ ст.»

Вправа «Ялинка»

Учитель викликає до дошки трьох учнів, які повинні за допомогою методу «Ялинка» дати відповідь на запитання. Учитель прикріплює на дошці три плакати, на яких намальовані ялинки (або ж можна їх намалювати на дошці), і пояснює порядок виконання роботи.

- Верхівка — висновок;
- гілочки — напрями розв'язання проблеми;
- корінь — назва проблеми.

Завдання

1. Стан сільського господарства в Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст.

- У чому виявлявся залежний характер економіки України у складі Росії?
- Становище українського населення у складі Російської імперії.

Вправа «Плутослови»

Учитель записує на дошці літери. Із цих літер учні повинні скласти історичні терміни чи поняття, які стосуються даної теми, а потім пояснити їх.

Терміни

- О, О, Н, І, А, Н, Ч, М, Е, К, И, А, Р, К, З (*економічна криза*)
- Т, Д, И, И, Н, С, А, К (*синдикат*)
- Е, Ц, Т, А, Я, Ц, Р, О, Н, Н, І, К, О, И, А, В, Т, Ц, И, Н, Б, Р, В (*концентрація виробництва*)
- О, О, Н, М, О, І, П, Л, Я (*монополія*)
- Е, Е, О, І, А, К, Р, Н, Н, Ц, О, О, В, В, А, И, Т, Т, Р, С (*акціонерне товариство*)

Вправа «Вгадай подію»

Учитель записує на дошці певну дату, яка стосується теми про утворення політичних партій. Учні повинні не тільки відгадати подію, яка стосується цієї дати, але й скласти про неї розповідь. Причому у складанні розповіді бере участь весь клас: один учень говорить одне-два речення, потім передає слово іншому і т. ін. У результаті повинна вийти зв'язна розповідь. Дати, що записуються на дошці:

- 1990 р.;
- 1902 р.;
- 1904 р.

Вправа «Уявний мікрофон»

Клас поділяється на дві групи.

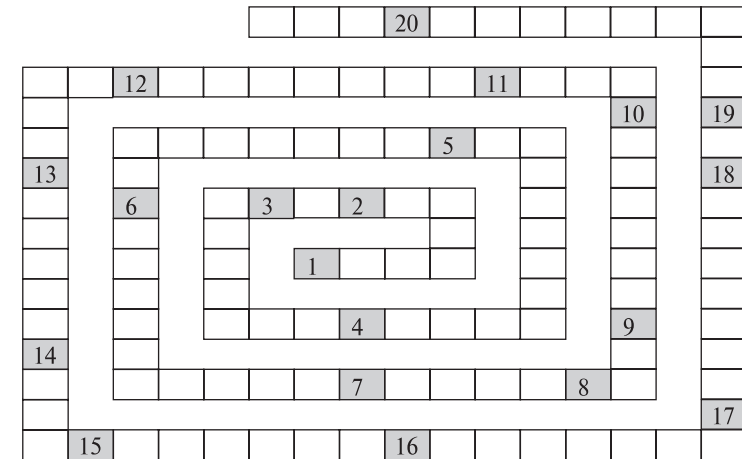
Учням пропонується, передаючи «мікрофон», відповісти на такі запитання:

- Яка подія революції 1905–1907 рр. справила на вас найбільше враження і чому?
- Чи досяг мети П. Столипін, здійснивши земельну реформу?

Вправа «Розгадай кросворд»

Кросворд 1

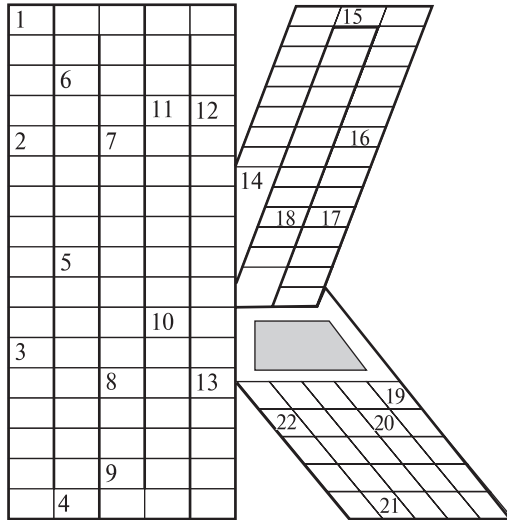
- Найбільш поширена форма монополій в Україні. (*Синдикат*)

- Товариство українських поступовців. (*ТУП*)
- Один із найбільших синдикатів в Україні. («*Продвагон*»)
- «Клуб російських __». (*Націоналістів*)
- Один із керівників повстання на броненосці «Потьомкін». (*Вакуленчук*)
- Місто в Україні, де виникла перша рада робітничих депутатів. (*Катеринослав*)
- Місце, де виділялась земля селянину за реформою П. Столипіна. (*Відруб*)
- «Загальний єврейський робітничий союз». (*БУНД*)
- Законодавчий орган влади Російської імперії — __ Дума. (*Державна*)
- Керівник й організатор «Просвіти» в Миколаєві, відомий український історик. (*Аркас*)
- Український підприємець, який фінансував видання газети «Громадська думка». (*Семиренко*)
- Крейсер, на якому відбулося повстання восени 1905 р. («*Очаків*»)
- Журнал, який видавала українська громада І Державної думи, — «Український __». (*Вестник*)
- Член російської Конституційно-демократичної партії. (*Кадет*)
- Член українського руху, що боровся за повернення до українства сполонізованої шляхти. (*Тишкевич*)
- Відомий український громадський діяч, видавець газети «Громадська думка». (*Чикаленко*)

17. Ім'я активного учасника повстання на броненосці «Потьомкін» Коваленка. (Олександр)
18. Перша політична партія у Наддніпрянській Україні. (РУП)
19. Вугільний синдикат Донбасу. («Продвугілля»)
20. Податок у Росії, що стягувався з неросійських народів. (Ясак)

Кросворд 2

1. Ім'я автора 4-томного «Словника української мови». (Борис)
2. Майстер української новели. (Стефаник)
3. Справжнє прізвище О. Олеся. (Кандиба)
4. Ім'я Кримського, вченого, який вивчав староукраїнські тексти. (Агатангел)
5. Автор геологічної карти Донецького басейну. (Лутугін)
6. Військовий льотчик, який вперше у світі виконав «мертву петлю». (Нестеров)
7. Ім'я письменника і драматурга Винниченка. (Володимир)
8. Сільськогосподарське знаряддя праці, яке ще й на початку ХХ ст. використовувалось у господарстві селян. (Рало)
9. Ім'я поета з пункту № 3. (Олександр)
10. Опера М. Лисенка «__ніч». (Різдвяна)
11. Беззастережний захисник, прихильник чогось. (Апологет)
12. Українське наукове __ (товариство).
13. Місто, в якому діяв університет у даний період. (Одеса)
14. Брати, видатні діячі українського театру. (Тобілевичі)

15. Львівський політехнічний __ (інститут).
16. Ще одна опера М. Лисенка «__ Бульба». (Тарас)
17. Ім'я Людкевича, відомого українського композитора. (Станіслав)
18. Один із найпопулярніших українських письменників і драматургів початку ХХ ст. (Винниченко)
19. Український композитор, продовжувач творчих заповітів Лисенка. (Леонтович)
20. Місто на Буковині, в якому діяв університет. (Чернівці)
21. Твір М. Грушевського «__ України-Руси». (Історія)
22. Ім'я Степового, відомого українського композитора. (Яків)

Складання порівняльних таблиць

1. Порівняти розвиток промисловості Західної і Наддніпрянської України на початку ХХ ст.

	Спільні ознаки в розвитку промисловості	Відмінні ознаки в розвитку промисловості
Наддніпрянська Україна		
Західна Україна		
Висновок		

2. Порівняти розвиток сільського господарства Західної і Наддніпрянської України на початку ХХ ст.

	Спільні ознаки в розвитку сільського господарства	Відмінні ознаки в розвитку сільського господарства
Наддніпрянська Україна		
Західна Україна		
Висновок		

3. Порівняти становище українського населення у складі Австрійської та Російської імперій на початку ХХ ст.

	Спільне у становищі українського населення	Відмінне у становищі українського населення
Наддніпрянська Україна		
Західна Україна		
Висновок		

Вправа «Вгадай героя»

Учням пропонується за уривками тексту вгадати, про якого відомого діяча української культури початку ХХ ст. йдеться.

1. Активний діяч громадівського руху. Змушений був у 1887 р. залишити Україну. Був професором Вищої школи антропології у Парижі. Із 1905 р. працював професором у Петербурзькому університеті. Був учасником і організатором наукових експедицій в Україну. (*Федір Вовк*)
2. Голова Українського Наукового Товариства, яке було утворене у 1907 р. Видатний історик України, автор 10-томної «Історії України-Руси». (*Михайло Грушевський*)
3. Почесний доктор Харківського університету. Викладала історію України на Вищих жіночих курсах у Петербурзі. Її праці з історії України користувалися широкою популярністю. (*Олександра Єфименко*)
4. Боровся з поширенням інфекційних хвороб. Перші відкриття зробив на Одеській бактеріологічній станції. Працюючи лікарем, брав участь у боротьбі з чумою, холерою та іншими інфекційними хворобами на Поволжі і в Туркестані. (*Данило Заболотний*)
5. Член Київського товариства повітроплавання. Виконав вперше у світі «мертву петлю». Підготував та очолив перший груповий політ літаків за маршрутом Київ — Ніжин — Київ. (*Петро Нестеров*)
6. Один із найбільш популярних письменників і драматургів початку ХХ ст. Обрав реалістичний напрям своїх творів. Першим в українській літературі створив галерею образів революонерів, що діють у складних психологічних ситуаціях. (*Володимир Винниченко*)
7. Він є зачинателем українського стилю в архітектурі. Широко використовував мотиви українського бароко і народного дерев'яного будівництва. Автор споруди Полтавського губернського земства. (*Василь Кричевський*)
8. Йому належить провідне місце в музичній культурі України початку ХХ ст. Писав музичні твори. Займався педагогічною діяльністю. Здійснював активну музичну і концертну діяльність. (*Микола Лисенко*)
9. Очоловав «Товариство південноросійських художників». Мав звання академіка. Найбільш відомі його картини: «В люди», «Старенькі», «Із пташиного польоту». (*Кириак Костанді*)

Тести

1. Прочитайте документ і виконайте завдання.
«Нехай наша історія сумна і невідрадна, нехай ми некультурні, нехай наші маси темні, подурені, ми все ж існуємо і хочемо далі існувати. І не тільки існувати як живі істоти, ми хочемо жити як люди, як громадяни, як члени вільної нації. Нас багато — цілих 30 мільйонів. Нам належить будуччина...
Ми існуємо, ми відчуваємо своє існування і своє індивідуальне національне «Я». Наша нація у своєму історичному процесі часто була не солідарна поміж окремими своїми частинами, але нині увесь світ української нації, що по всіх частинах України живе однією думкою, однією мрією, однією нацією: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна, від Карпатів аж по Кавказ». ...Як не можна спинити річку, що, зламавши кригу навесні, бурхливо несеться до моря, так не можна спинити нації, що, прокинувшись до життя, ламає свої кайдани».

Завдання

- 1) Укажіть назву праці та її автора. (*Микола Міхновський «Самостійна Україна»*)
 - 2) Якого року вона була видана? (*1900 р.*)
 - 3) У діяльності яких організацій брав участь її автор? (*Громадівський рух, Братство тарасівців, Українська народна партія*)
 - 4) Яку течію в українському національному русі він започаткував, а згодом і очолив? (*Самостійницьку*)
 - 5) Як автор пояснює головну причину поразки визвольних змагань у попередні часи? (*Йдеться про відсутність єдності і злагоди в українському національному русі.*)
 - 6) Яке завдання національного руху в Наддніпрянській Україні було вперше проголошено в цій праці? (*Завдання боротьби за власну незалежну українську державу*)
2. Прочитайте текст і виконайте завдання.
«...Селяни дістають право вільного виходу з общини із закріпленням у власність окремих ділянок, які переходять до приватного володіння, з громадського наділу...
...Кожний господар, що володіє надільною землею за общинним правом, може в будь-який час вимагати закріплення за собою в приватну власність частини, яка належить йому, з визначеної землі...
...господарі, за якими закріплені в приватну власність ділянки общинної землі, зберігають за собою право користуватися в незмінній

частині тими сіножатями, лісними та іншими угіддями, які надаються на спеціальних підставах...

Вимоги про закріплення в приватну власність частини з общинної землі ставляться через сільського старосту громаді, яка за ухвалою, прийнятою більшістю голосів, зобов'язана у місячний термін з дня подання заяви вказати ділянки, що переходять у приватне володіння господаря...»

Завдання

- 1) Про яку реформу йдеться в документі? (*Столипінська аграрна реформа 1906 р.*)
 - 2) Хто був її автором? Яку посаду він обіймав? (*Петро Столипін — міністр внутрішніх справ*)
 - 3) Якими були причини впровадження даної реформи? (*Нерозв'язаність аграрного питання в ході революції 1905–1907 рр.; існування в сільському господарстві залишків феодалізму: поміщицького землеволодіння та селянської общини, які гальмували його розвиток; контроль над настроями селян.*)
 - 4) У чому полягала її суть? (*Руйнація селянської общини, дозвіл селянину отримати землю в приватну власність (хутір чи відруб), переселення селян у малозаселені райони Сибіру, Середньої Азії, Північного Кавказу. Також робилася ставка на особисту ініціативу та конкуренцію.*)
 - 5) Які завдання переслідувала? (*Підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва та селянського господарювання, зміцнити соціальну опору самодержавства на селі, розв'язати проблему аграрного перенаселення.*)
 - 6) Якими були особливості її впровадження в Україні? (*Мала більший успіх. Це пояснюється сильнішим, ніж у росіян, прагненням до індивідуального господарювання, порівняно меншою поширеністю на території України селянських общин.*)
3. Позначте чинники, які характеризують становище західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії на початку ХХ ст.
 - 1) Землі залишалися внутрішньою колонією Австро-Угорської імперії.
 - 2) Починається формування основних галузей фабрично-заводської промисловості.
 - 3) Починається новий період в історії нафтодобування.
 - 4) У промисловості був великий приплив іноземного капіталу.

- 5) Промисловість розвивалася рівномірно по всій території.
 - 6) Західноукраїнські землі залишалися сільськогосподарським краєм.
 - 7) Селянство західноукраїнських земель було соціально однорідним.
Відповідь: 1, 3, 4, 6.
4. Позначте назви національних та спортивно-фізкультурних організацій, які утворилися в Галичині на початку ХХ ст. (Чотири правильні відповіді)
 - 1) «Молода Галичина»;
 - 2) «Сокіл»;
 - 3) «Січ»;
 - 4) «Запорозька Січ»;
 - 5) «Спілка»;
 - 6) «Пласт»;
 - 7) «Січові Стрільці».*Відповідь: 2, 3, 6, 7.*
 5. Укажіть факти, які свідчать про піднесення національного руху на території Наддніпрянської України в роки революції 1905–1907 рр.
 - 1) Поява масових українських періодичних видань.
 - 2) Початок утворення українських політичних партій.
 - 3) Виникнення товариств «Просвіта».
 - 4) Початок українізації освіти.
 - 5) Діяльність українських громад у Державних Думах.
 - 6) Утворення товариств «Сокіл» та «Січ».
 - 7) Надання українським землям автономії.*Відповідь: 1, 3, 4, 5.*
 6. Установіть відповідність між назвами українських політичних партій Наддніпрянщини та діячами, які до них належали.

А	Українська революційна партія	1	М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський
Б	Українська демократична партія	2	О. Лотоцький, Є. Чикаленко
В	Українська радикальна партія	3	Б. Грінченко, С. Єфремов
Г	Українська соціал-демократична робітничка партія	4	М. Порш, В. Винниченко
		5	М. Русов, О. Коваленко

Відповідь: А — 5; Б — 2; В — 3; Г — 4.

7. Установіть відповідність між назвами політичних партій та їхніми програмовими положеннями.

А	Українська революційна партія	1	виступали за незалежну Україну, але згодом перемогла ідея автономії
Б	Українська народна партія	2	виступали за встановлення конституційного правління, проголошення демократичних прав і свобод, за автономію України у складі Російської Федерації
В	Українська демократична партія	3	виступали за проведення соціал-демократичних реформ, які призвели б до встановлення соціалістичного суспільства, за автономію України
Г	Українська соціал-демократична спілка	4	виступали за проведення державних реформ, встановлення загальнонародної власності, за автономію України у складі Росії
		5	виступали за політичну самостійність України (основне гасло «Україна для українців»)

Відповідь: А — 1; Б — 5; В — 2; Г — 3.

8. Установіть відповідність між подіями, які відбулися в ході революції 1905–1906 рр., та їхніми учасниками.

А	Повстання на броненосці «Потьомкін»	1	Борис Жаданівський
Б	Утворення української парламентської громади у І Державній Думі	2	Микола Аркас
В	Збройна демонстрація військових частин міста Києва	3	Опанас Матюшенко
Г	Відкриття товариств «Просвіта»	4	Петро Шмідт
		5	Ілля Шраг

Відповідь: А — 3; Б — 5; В — 1; Г — 2.

Тема 2

УКРАЇНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

УРОК 12

Початок Першої світової війни. Україна в геополітичних планах країн Антанти і Троїстого союзу

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Адміністративно-територіальний поділ українських земель напередодні Першої світової війни», виконайте завдання.

- Назвіть українські губернії, які входили до складу Російської імперії.
- Назвіть українські території, які входили до складу Австро-Угорщини.
- Назвіть держави, які межували з Російською імперією.
- Назвіть держави, які межували з Австро-Угорщиною.
- Співвіднесіть територіальні зазіхання ворогуючих сторін з назвами держав.

А	Східна Галичина, Північна Буковина, Закарпаття	1	Османська імперія
Б	Волинь, Поділля	2	Німеччина
В	приєднання більшої частини українських земель до Великої Германської імперії	3	Австро-Угорщина
Г	приєднання території Північного Причорномор'я	4	Російська імперія
		5	Болгарія

Відповідь: А — 4; Б — 3; В — 2; Г — 1.

Формування хронологічної компетентності

Відновіть хронологічну послідовність:

- А Перемишль — останнє слово військової науки, де природні умови доповнювались чудом фортифікації: здавалося, що взяти його було неможливо, й лише зрадливість Кусманека допомогло

захопити фортецю. У земському союзі, де ми зупинилися, розповідали багато цікавого про перші дні «нашого» Перемишля. Населення і війська у ньому голодували, у шпиталях хворих залишали без допомоги, а після здобуття фортеці ми знайшли великі запаси борошна, картоплі й м'яса. У Кусманека була чудова ферма зі ста корів, яка перейшла у відання земського союзу.

Б Вороги Росії, коли переходитимуть кордон будуть, звичайно, намагатися прихилити українську людність на свій бік і різними політичними обіцянками та національними принадами посяяти неспокій серед неї. Українці не піддадуться провокаційним впливам і виконують свій обов'язок громадян Росії в цей тяжкий час до кінця і не тільки на полі бою, в шеренгах війська, що бореться проти порушників світового миру і права, але й як громадяни-обивателі, що повинні в міру своїх сил і спроможностей сприяти успішному виконанню російською армією винятково відповідального завдання, що випало на її долю.

В «Глухо і без ентузіазму прогомонила стрілецькими лавами рота присяги [...] В суматосі, що тоді запанувала, трудно було визначитися, хто заприсяжений, а хто ні, так само, як нікому було перевіряти, хто присягає щиро, а хто... замість слів присяги декламував у їхній такт якийсь виїмок з Шевченкового «Кобзаря».

Г Ідучи війною на австро-угорську монархію, Росія загрожує загином також українському національному життю, яке найшло охорону в конституційнім ладі Австрійської держави. Перемога Росії мала би принести українському народові австро-угорської монархії те саме ярмо, в яким стогне 30 мільйонів українського народу в Російській імперії. Перемога австро-угорської монархії буде нашою перемогою. І чим більше буде поразення Росії, тим швидше виб'є година визволення України.

Відповідь: Б — Г — В — А.

Формування логічної компетентності

Номери наведених положень розташуйте у відповідному стовпчику.

Назва	ГУР	СВУ
Дата заснування		
Лідери		
Програмові засади		

- 1) Посідали антиросійську позицію.
- 2) А. Жук, Д. Донцов, В. Дорошенко.
- 3) К. Левицький, М. Павлик, М. Ганкевич.

- 4) Утворення самостійної Української держави.
- 5) Підтримка австрійського уряду у війні.
- 6) Утвердження демократичного ладу, надання рівних прав і свобод представникам усіх національностей.
- 7) Активна участь у формуванні військових підрозділів УСС.
- 8) Співпраця з урядами Німеччини та Австро-Угорщини.
- 9) Виступали за утворення незалежної Української держави.
- 10) 4 серпня 1914 р.
- 11) 1 серпня 1914 р.

Відповідь: ГУР — 1, 3, 5, 7, 9, 11; СВУ — 2, 4, 6, 8, 10.

Формування інформаційної компетентності

1. Співвіднесіть уривки з документів з їх назвами та авторами.

А Толерантна постава до українців Австрії, яку диктують обставини часу, відкрила б великі можливості: вона створила б потяг відірваної історичними умовами частини до національного українського цілого, зв'язаного з Росією: унаслідок того сталося би велике діло виправлення історичної помилки, а українському народові, що всі частини його були б з'єднані, відкрилась би можливість розвитку його багатих сил в єднанні з відродженою Росією й народами, що її заселяють	1	«Наша платформа», СВУ
Б Війни хоче цар російський, самодержавний володар імперії, яка є історичним ворогом України... Царська імперія протягом трьох століть веде політику, яка має за ціль відібрати поневоленій Україні національну душу і зробити український нарід частиною російського народу. Царський указ відібрав українському народові його найсвятіше право, право рідної мови. В царській Росії нинішнього дня найбільше поневолений — український нарід	2	«Війна та українці», С. Петлюра
В Українці добре розуміють, що у війні сій ходить головню о їх долю, ходить о те, чи в результаті війни український П'ємонт в Австрії буде знищений, чи українське життя розцвіте також по той бік Збруча, аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть зоставити ся нікими свідками теперішніх подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність	3	«Маніфест Головної Української Ради», К. Левицький
	4	«Наша позиція», ТУП М. Грушевський

Відповідь: А — 2; Б — 3; В — 1.

2. Співвіднесіть назви держав та суспільно-політичних організацій, які виступали на їх підтримку:

А	Російська імперія	1	Союз визволення України
Б	Австро-Угорщина	2	Союз земств і міст
		3	Карпато-руський визвольний комітет
		4	«Юнацька Спілка»
		5	Загальна Українська Рада
		6	Комітет допомоги населенню Півдня Росії, що постраждали від воєнних дій

Відповідь: А — 2; 3; 6; Б — 1, 4; 5.

3. Опрацюйте текст документів і виконайте завдання.

Документ 1

Із висловлювання німецького промисловця Августа Тіссена

«Росія повинна віддати нам прибалтійські провінції... частину Польщі і Донецький басейн з Одесою, Кримом і Приазов'ям...»

Документ 2

Із записів німецького публіциста Пауля Рорбаха

«Хто володіє Києвом, той має ключ від Росії».

Документ 3

Із таємних документів німецького генерального штабу (1 грудня 1915 р.)

«Кожен, хто насправді знається і розуміється на географічному та економічному становищі, в якому перебуває Росія, є свідомим того, що Велика Росія може існувати тільки через посідання багатой України. Якщо ми зуміємо змінити стан України на незалежну державу й утримати незалежну Україну при житті, то з певністю завдамо смертельного удару Великій Росії. Тому Україну слід вважати серцем Великої Росії. В opinіі всіх експертів це посідання України робить Росію великою європейською потугою. Україна, відокремлена від Росії, створить мур між Росією, Центральними державами та Балканами, закриваючи доступ Росії до Чорного моря».

Завдання до документів 1–3

1. Порівняйте плани Антанти та Троїстого союзу щодо України напередодні Першої світової війни. Зробіть висновки.
2. Чому німці називали Україну «серцем Великої Росії»?

3. Деякі політики й вчені, наприклад, В. Вернадський та відомий англійський славист Р. Сетон-Вотсон, вважали, що саме українське питання було однією з головних причин, що призвели до війни. Чи згодні ви з цією думкою? Свою відповідь аргументуйте.

Документ 4

З маніфесту Головної української ради (3 серпня 1914 р.)

«Ідучи війною на австро-угорську монархію, Росія грозить загином також українському національному життю, яке найшло охорону в конституційнім ладі австрійської держави. Перемога Росії мала би принести українському народові австро-угорської монархії те саме ярмо, в якому стогне 30 мільйонів українського народу в Російській імперії. І тому дорога наша ясна... Теперішня хвиля кличе український народ стати однодушно проти царської імперії при тій державі, в якій українське національне життя знайшло свободу розвитку...»

Перемога австро-угорської монархії буде нашою перемогою. І чим більше буде поразення Росії, тим швидше виб'є година визволення України...

Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце вільної України!»

Документ 5

З платформи Союзу визволення України (серпень 1914 р.)

«Об'єктивна історична конечність вимагає, аби між Західною Європою і Московщиною повсталася самостійна українська держава. Потрібне се для досягнення і утримання європейської рівноваги, є се в інтересі народів Австро-Угорської держави, а передовсім в інтересі німецького народу в обох цісарствах, а для українського народу було б се здійсненням вікових його мрій і зусиль...»

Національно-політичною платформою Союзу є державна самостійність України».

Завдання для документів 4–5

На основі документів визначте програмові засади діяльності ГУР та СВУ.

Документ 6

Зі статті С. Петлюри «Війна і українці»

«Українці не піддадуться провокаційним впливам і виконають свій обов'язок громадян Росії в цей тяжкий час до кінця і не тільки на полі бою... але й як громадяни-обивателі, що повинні... сприяти успішному виконанню російською армією виїмково відповідально завдання, що випало на її долю...»

Національна проблема, зокрема українська, вимагає свого невідкладного розв'язання. Такі струси в державному житті, як війна, відкривають очі суспільству державної нації на одну з її помилок у відношенні до недержавних народів. Воно переконається, що ці народи в однаковій мірі з ним відстоюють цілість держави, обороняють її нерозривність та добро і не є тією небезпекою, що в ній дехто вбачає загрозу цілості Росії.

Якщо в найбільш критичні дні проби народи Росії виконують свої обов'язки у відношенні до неї, то у свідомість суспільства і його керівних сил повинна просякти думка про надання цим народам і відповідних прав. У цьому відношенні можна завважити вже сприятливі симптоми. Логіка речей промовляє за те, що зміна відношення до іногородців торкнеться також і українців і в перспективах розв'язання національного питання в Росії і українське питання теж буде поставлене на денний порядок.

Москва, липня 30 дня 1914 року»

Завдання

1. Як ви вважаєте, чому війна внесла розкол в український національний рух? Свою думку аргументуйте.
2. Як, на думку С. Петлюри, буде розв'язане українське національне питання? Чи погоджуєтесь ви з його позицією? Чому?

Документ 7

Зі статті «Ціль і Завдання молоді» (журнал «Відгуки», лютий 1913 р.)

«Коли серед воєнної музики і очікування гучнішої симфонії вихриє українська справа перед форумом Європи, ми не сміємо остатися байдужними і жити далі цим сірим, безкровним «своїм життям». Отже, зорганізування перше себе і ясне поставлення цілі і засобів її добуття...

Вольна, Самостійна Україна! Під цим девізом хай згуртується вся наша молодь і тому слову надасть повний зміст. Хай це поставить як ціль свого життя, але... цим словом хай не спідляться ті, що його вимовляють.

Силу рукам дай, щоб пута ломати,
Ясність думкам — в серце кривди влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!..

Це наша програма на нині, а стимулом тієї праці буде сильна віра у ясне Завтра».

Завдання

Яку мету ставили перед собою січові стрільці?

Тест

1. Коли було сформовано легіон Українських січових стрільців?
 - а) Серпень 1914 р.;
 - б) серпень 1913 р.;
 - в) вересень 1914 р.;
 - г) жовтень 1914 р.
2. У якому місті формувався легіон Українських січових стрільців?
 - а) Станіслав;
 - б) Ковно;
 - в) Стрий;
 - г) Перемишль.
3. Вихованці яких воєнізованих молодіжних організацій склали основу УСС?
 - а) «Запорожець», «Пласт», «Сокіл»;
 - б) «Сокіл», «Січ», «Пласт»;
 - в) «Січ», «Сокіл», «Запорожець»;
 - г) «Пласт», «Січ», «Запорожець».
4. Яка організація була ініціатором створення легіону УСС?
 - а) Союз визволення України;
 - б) Товариство українських поступовців;
 - в) Головна українська рада;
 - г) Українська соціал-демократична партія.
5. У який спосіб проводився запис до легіону?
 - а) На добровільних засадах;
 - б) на основі рекомендацій керівників воєнізованих організацій;
 - в) примусовим методом;
 - г) на розсуд командування австрійської армії.
6. Яка кількість охочих вступити до легіону прибула на місце формування?
 - а) 28 тис.;
 - б) 5 тис.;
 - в) 10 тис.;
 - г) 30 тис.

7. Якою була кількість легіону УСС, визначена командуванням австрійської армії?
- 1,5 тис.;
 - 2 тис.;
 - 5 тис.;
 - 2,5 тис.
8. Як звали першого командира Січових стрільців?
- Д. Вітовський;
 - Р. Коссак;
 - А. Варивода;
 - М. Галущинський.
9. Скільки присяг і кому склали Українські січові стрільці?
- Одну — на вірність Троїстому союзу;
 - одну — на вірність Україні;
 - першу — на вірність Україні, другу — на вірність Австро-Угорській імперії;
 - присягу не склали.
- Відповідь:* 1а; 2в; 3б; 4в; 5а; 6г; 7а; 8г; 9в.

Домашнє завдання

- Опрацювати відповідний матеріал підручника.
- Група учнів готує презентацію «Галицька битва».
- Один учень готує повідомлення «Бойовий шлях Легіону УСС».

УРОК 13

Воєнні дії на території України у 1914 р. Захоплення російськими військами Східної Галичини та Північної Буковини

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Україна в Першій світовій війні (1914–1915 рр.)», виконайте завдання.

- Назвіть українські території, де розгорнулися воєнні події в 1914 р.
- Назвіть напрями ударів російських військ у Галичині у 1914 р.

- Назвіть території, які були захоплені Росією під час Галицької битви.
- Як називалися території, окуповані російською армією?

Формування логічної компетентності

- Співвіднесіть військові блоки та країни, що входили до їхнього складу.

Країни, що входили до складу блоку	Назва блоку
Німеччина	
Австро-Угорщина	
Італія	
Росія	
Франція	
Великобританія	
Німеччина	
Австро-Угорщина	
Болгарія	
Туреччина	

Відповідь: Троїстий союз, Антанта, Четверний союз.

- Співвіднесіть назви українських політичних організацій та позицію, яку вони посідали (у числівнику поставте відповідний номер політичної організації, а у знаменнику — номер позиції).

№	Політична організація	№	Позиція	Відповідність
1	Соціал-демократична партія	1	Антиросійська	
2	Українські поступовці	2	Антиавстрійська	
3	Союз звільнення України	3	Нейтральна	
4	Головна українська рада			
5	Карпаторуський визвольний комітет			

- Опрацювавши текст таблиці, охарактеризуйте політику російської адміністрації на західноукраїнських землях.

Політика російської адміністрації на західноукраїнських землях

- Поділ Галицько-Волинського генерал-губернаторства на губернії: Львівську, Перемишльську, Тернопільську і Чернівецьку.
- Призначення на посади в адміністрації російських урядовців, серед яких чимало було хабарників, злодюг, п'яниць.
- Припинено видання всіх українських газет і журналів, закрито українські товариства й школи, заборонено продавати або брати з бібліотек будь-які українські книги.
- Примусова русифікація. Відкриття замість українських шкіл російських, повсюдне запровадження російської мови.
- Репресії проти місцевої інтелігенції, масові депортації населення. Переслідування і примусове вивезення до Сибіру українських діячів

Формування інформаційної компетентності

1. Укажіть особливості політики російської влади в окупованій Галичині.
 - 1) Утворення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства;
 - 2) відродження «Просвіт», спортивних, молодіжних об'єднань;
 - 3) відновлення мережі українських початкових шкіл;
 - 4) розгорнута кампанія навернення греко-католиків у православ'я;
 - 5) переслідування москвофілів;
 - 6) відновлена діяльність українських політичних партій.
 - а) 1, 3
 - б) 1, 4
 - в) 2, 5
 - г) 3, 6

Відповідь: б.
2. Історичний диктант. Дайте заперечну або ствердну відповідь.
 - 1) Галицька битва — одна із найбільших битв Першої світової війни. *(Так)*
 - 2) На території України воєнні дії вів Південно-Західний фронт. *(Так)*
 - 3) Командувачем Південно-Західного фронту в Галицькій битві був О. Брусілов. *(Так)*
 - 4) Галицька битва тривала з 20 серпня 1914 до 23 вересня 1914 р. *(Ні)*
 - 5) Галицька битва тривала 33 дні. *(Так)*
 - 6) Внаслідок Галицької битви російські війська зайняли Східну Галичину, частину Західної і майже всю Буковину з м. Чернівці. *(Так)*

- 7) 21 серпня 1914 р. російські війська зайняли місто Львів. *(Ні)*
 - 8) У ніч з 15 на 16 листопада 1914 р. німецько-турецький флот несподівано обстріляв Севастополь, Одесу, Феодосію і Новоросійськ. *(Ні)*
 - 9) Основною метою російської адміністрації на західноукраїнських землях було створення передумов для органічного включення цих земель до складу Російської імперії. *(Так)*
 - 10) На території західноукраїнських земель було створено Галицько-Волинську губернію. *(Ні)*
 - 11) Генерал-губернатором новоствореної губернії було призначено графа О. Мезенцева. *(Ні)*
 - 12) У 1914 р. було заарештовано митрополита греко-католицької церкви Андрея Шептицького. *(Так)*
3. Опрацюйте текст документа і виконайте завдання.

Документ 1

Із Маніфесту головнокомандувача російської армії великого князя Миколи Миколайовича від 18 серпня 1914 р.

«...Как бурный поток рвет камни, чтобы слиться с морем, так нет силы, которая бы остановила русский народ в его порыве к объединению. Да не будет больше подъярмленной Руси! Достояние Владимира Святого, земля Ярослава Осмомысла и князей Даниила и Романа, сбросив иго, да водрузит стяг единой, неразделимой и великой России! Да свершится Промысел Божий, благословивший дело великих собирателей земли Русской. Да поможет Господь царственному своему помазаннику, императору Николаю Александровичу всея России, завершить дела великого князя Ивана Калиты. А ты, многострадальная братская Русь, встань на сретение русской рати. Освобождаемые русские братья! Всем вам найдется место на лоне матери России. Не обижая мирных людей, какой бы они ни были народности, не полагая своего счастья на притеснении иноплеменцев, как это делают швабы, обратите меч свой на врага, а сердца своё к Богу, с молитвой за Россию и русского царя».

Завдання

- 1) Чому Маніфест, на вашу думку, був написаний не українською, а російською мовою?
- 2) Яку мету переслідував Маніфест? Який зміст вкладено у слова про «єдиную, неделимую и великую Россию»?
- 3) Яке завдання ставила Російська імперія, захопивши територію Галичини?

Тести

1. У 1914 р. військові дії розгорнулися по всьому Східному фронту. Російська 8-а армія під командуванням генерала О. Брусилова провела з 23 серпня по 22 вересня велику наступальну операцію із захоплення Галичини та Північної Буковини. Яку назву дістала ця битва?
 - а) Львівська;
 - б) Галицька;
 - в) Західноукраїнська.
2. Скільки гармат було захоплено російськими військами в Галицькій битві?
 - а) 450;
 - б) 350;
 - в) 400;
 - г) 250.
3. На скільки кілометрів углиб Австро-Угорщини просунулися російські війська під час наступу в Галичині?
 - а) 150 км;
 - б) 180 км;
 - в) 220 км;
 - г) 250 км.
4. У ході якої битви російські війська захопили 3 прапори, 1 генерала та 70 гармат?
 - а) Біля Гнилої Липи;
 - б) біля Золотої Липи;
 - в) під Красником;
 - г) під Перемишлем.
5. Скільки чоловік було мобілізовано до лав армії в Австро-Угорщині?
 - а) 1 200 000;
 - б) 1 800 000;
 - в) 1 400 000;
 - г) 1 600 000.
6. Яких втрат убитими зазнали російські війська в Галицькій битві?
 - а) 250 тис. чол.;
 - б) 260 тис. чол.;
 - в) 230 тис. чол.;
 - г) 220 тис. чол.

7. Який привід був використаний австро-угорською владою для організації масових репресій проти українського населення?
 - а) Участь у партизанському русі на боці Росії;
 - б) за організацію саботажу під час поставок продовольства Австро-Угорській армії;
 - в) за співпрацю із російською владою;
 - г) дезертирство.
 8. Яке адміністративно-територіальне утворення на чолі з графом Г. Бобринським була створене російською владою на захоплених західноукраїнських землях?
 - а) Карпатське графство;
 - б) Галицько-Буковинське губернаторство;
 - в) Галицьке князівство;
 - г) Буковинське герцогство.
 9. Кому належать наведені слова:
«Східна Галичина та Лемківщина — одвічна частина єдиної Великої Русі; на цих землях корінне населення завжди було російським, тому їхній устрій повинен бути на російських засадах. Я запроваджуватиму тут російську мову, закон та управління?»
 - а) Імператорові російському Миколі II;
 - б) генералові А. Брусилову;
 - в) головнокомандувачеві російської армії великому князю Миколі Миколайовичу;
 - г) генерал-губернаторові Г. Бобринському.
- Відповідь:* 1 б; 2 в; 3 г; 4 а; 5 б; 6 в; 7 в; 8 б; 9 г.

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Групі учнів підготувати презентацію «Брусиловський прорив».

УРОК 14**Воєнні дії на території України у 1915–1917 рр.****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа «Україна в Першій світової війні (1914–1917 рр.)», виконайте завдання:

1. Назвіть українські території, де воєнні дії точились у 1915 р.
2. Назвіть наслідки контрнаступу в Галичині австро-угорських військ.

3. Назвіть найбільшу битву 1916 р. на західноукраїнських землях.
4. З'ясуйте, яка держава брала участь у Брусиловському прориві як союзник Росії.
5. Назвіть наслідки наступу російської армії.
6. Назвіть наслідки наступу російських військ у червні 1917 р.

Формування хронологічної компетентності

1. Співвіднесіть дати і події.

А Битва за гору Маківка	1 вересень 1914 р.
Б Битва за гору Лисоня	2 квітень–травень 1915 р.
В Захист Ужоцького перевалу Карпатських гір	3 серпень–вересень 1916 р.
Г Організація початкових шкіл на Волині	4 кінець 1916 р.
	5 червень 1917 р.

Відповідь: А — 2; Б — 3; В — 1; Г — 4.

2. Співвіднесіть події всесвітньої історії з подіями історії України.

А Початок Першої світової війни	1 битва на горі Маківка
Б Перше застосування хімічної зброї під Іпром	2 початок контрнаступу австро-угорських військ у Галичині
В Початок Ютландського морського бою	3 створення Головної української ради
	4 початок Брусиловського прориву

Відповідь: А — 3; Б — 1; В — 4.

Формування логічної компетентності

1. Визначте приналежність наведених ознак відповідним поняттям.

Українське питання	Головна українська рада	Галицька битва

- 1) Проблема в міжнародній політиці про надання Україні незалежності.
- 2) Російські війська захопили Галичину та Буковину.
- 3) 14 серпня 1914 р. створена міжпартійна організація.
- 4) Створення фундації для надання допомоги пораненим.
- 5) Домагатися поразки Росії.

- 6) Австрійська армія втратила 400 тис. чоловік.
- 7) Росія домагалася приєднання Галичини.
- 8) Галичина отримає автономію.
- 9) Дотримуватися нейтралітету.
- 10) Українські січові стрільці.
- 11) Бойові дії — серпень–вересень 1914 р.
- 12) У результаті поразки Росії буде створена незалежна Українська держава.
- 13) Близько 100 тисяч австрійців потрапили в полон.
- 14) Програмовий документ «Маніфест».
- 15) Створення української держави на територіях компактного проживання українців.
- 16) Програмовий документ «Наша платформа».
- 17) Емігранти з Наддніпрянської України.

Відповідь:

Українське питання — 1, 7, 15.

Головна українська рада — 3, 5, 10, 12, 14.

Галицька битва — 2, 6, 11, 13.

2. Позначте знаком «+» положення, які стосуються діяльності Союзу визволення України.

Твердження	«+»/ «-»
1 Міжнародна інформаційна діяльність з розв'язання проблем українського народу	
2 Підготовка збройного повстання з метою відновлення української державності	
3 Просвітницька робота серед військовополонених	
4 Створення збройних формувань	
5 Надання матеріальної допомоги військовополоненим	
6 Для військовополонених будувалися церкви, відкривалися кооперативні магазини, чайні	

Відповідь: «+» 1, 3, 4, 5, 6.

Формування мовленнєвої компетентності

Робота з ілюстраціями

За допомогою ілюстрації виконайте завдання.

- «Усуси» в Карпатах взимку 1914–1915 рр.
- На горі Маківка 1915 р.

- Відділ кінноти УСС, 1915 р.
- УСС на Поділлі, 1915 р.
- Навчання новобранців.
- УСС на вишкочі, 1916 р.
- «Усуси» на бойових позиціях, 1916 р.

Завдання

1. Яким був статус УСС у складі австрійської армії?
2. В яких битвах Першої світової війни брав участь Легіон УСС?
3. Що було особливого у підготовці вояків Легіону УСС?
4. Чим можна пояснити масовий героїзм «усусів» на фронтах Першої світової війни?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Заповнити хронологічну таблицю «Бойові дії на українських землях під Першої світової війни».

Орієнтовний вигляд таблиці

Дата	Подія. Результат
Серпень–вересень 1914 р.	Галицька битва. Захоплення російською армією Галичини, Буковини, частини Карпат
Кінець 1914 — початок 1915 рр.	Позиційна війна на Східному фронті
Лютий 1915 р.	Австрійці звільнили Чернівці від російських військ
Березень 1915 р.	Взяття російською армією Перемишля
Квітень 1915 р.	Контрнаступ німецько-австрійських військ у Галичині. Відступ російської армії. Польща, Західна Україна, Західна Білорусь, частина Прибалтики опинилися під контролем Німеччини
Квітень–травень 1915 р.	Запеклі бої УСС із російськими військами на горі Маківка в Карпатах. Відступ російських військ по всій лінії фронту
Осінь 1915 р.	Російська армія залишила Польщу, Литву, Буковину, Східну Галичину, частину Латвії та Білорусії, п'ять повітів Волині

Дата	Подія. Результат
Кінець 1915 — початок 1916 рр.	Стабілізація фронту. Позиційна війна
Травень–червень 1916 р.	Брусиловський прорив, наступ російських військ на Південно-Західному фронті під командуванням генерала О. Брусилова, прорив австрійської лінії фронту, захоплення російськими військами Східної Галичини, Буковини, Волині. Лінія фронту залишалась незмінною до літа 1917 р.
Весна–літо 1916 р.	Контрнаступ німецьких військ. Зупинено просування російської армії
Серпень–вересень 1916 р.	Битва УСС з російськими військами в районі гори Лисоня під Бережанами
Червень 1917 р.	Невдалий наступ російської армії на львівському напрямі. Витіснення російських військ з Галичини і Буковини. Стабілізація фронту до укладення Брест-Литовського мирного договору між РСФРР і Німеччиною (3 березня 1918 р.)

УРОК 15

Україна в умовах наростання економічної і політичної кризи

Формування мовленнєвої компетентності

1. Яким був стан економіки в українських землях напередодні Першої світової війни?
2. Які зміни сталися в промисловості з початком війни?
3. Які саме галузі промисловості й чому розвивались з початком війни?
4. Як впливали на стан економіки постійні мобілізації?
5. Як впливали бойові дії на стан господарства українських земель?

Формування логічної компетентності

1. Співвіднесіть назви українських організацій з напрямками їхньої діяльності.

А	Комітет допомоги населенню Півдня Росії, що постраждали від воєнних дій	1	видання науково-популярних брошур, представництво українських інтересів у країнах Четвертого союзу, створення окремих таборів для українських військовополонених у Німеччині та Австрії
Б	Союз визволення України	2	допомога біженцям з Галичини в організації життя у нових районах, створення українських шкіл та лікарень
В	Комітет Всеросійського союзу міст при Південно-Західному фронті	3	намагалися привернути увагу Австро-Угорщини до ідеї української державності
Г	Загальна Українська Рада	4	закриття українських шкіл, переслідування уніатських священнослужителів
		5	допомога жертвам російської окупації західноукраїнських земель: заарештованим, депортованим, заручникам, біженцям

Відповідь: А — 5; Б — 1; В — 2; Г — 3.

2. Укажіть наслідки Першої світової війни.

- 1) Розладнання транспорту та фінансів.
- 2) Різкий підйом промисловості.
- 3) Загострення соціальних суперечностей.
- 4) Укріплення авторитету царської влади.
- 5) Зменшення посівних площ.
- 6) Зростання національної свідомості українців.
- 7) Розширення території Російської імперії.
- 8) Проголошення автономії Східної Галичини.

- а) 1, 2, 4, 7
- б) 3, 4, 6, 8
- в) 1, 3, 5, 6
- г) 4, 5, 7, 8

Відповідь: в.

Формування інформаційної компетентності

1. Заповніть таблицю «Прояви кризи», використовуючи наведені факти.

Економічні	Політичні

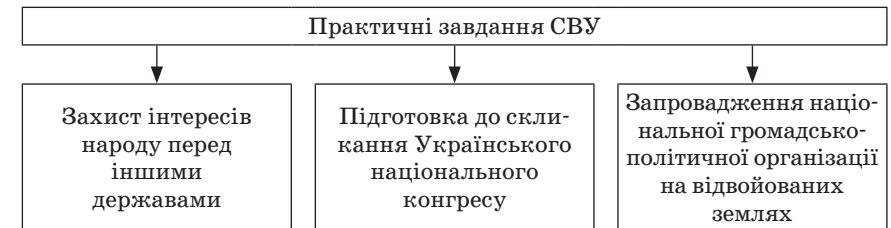
- 1) Царський уряд було звинувачено у некомпетентному керівництві;
- 2) значні людські жертви і матеріальні втрати;
- 3) руйнація народного господарства призвела до зникнення товарів широкого вжитку і продовольства;
- 4) посилювались опозиційні настрої в Державній Думі: висувалися вимоги провести демократичні реформи і припинити репресії щодо українців;
- 5) занепад селянських господарств;
- 6) зростання цін;
- 7) розпуск Думи;
- 8) нестача кваліфікованої робочої сили;
- 9) безробіття;
- 10) голод;
- 11) зростання страйкового руху робітників, селянські бунти.

Відповідь:

Економічні: 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10;

Політичні: 1, 4, 7, 11.

2. За допомогою схеми виконайте завдання.

Завдання

- 1) Якою була роль СВУ в національному русі на українських землях в роки війни?
 - 2) Як ви вважаєте, чому фінансування СВУ здійснювалось Австро-Угорщиною та Німеччиною?
 - 3) Як ви вважаєте, чому діяльність СВУ не знайшла підтримки в українських землях Наддніпрянщини? Так, С. Петлюра називав членів СВУ «безвідповідальними запроданцями», а М. Грушевський відмовився представляти СВУ у Швейцарії.
3. За допомогою таблиці виконайте завдання.

Громадські організації в Наддніпрянській Україні	
Організація	Характеристика діяльності
Комітет Всеросійського союзу міст при Південно-Західному фронті	Основна діяльність була спрямована на допомогу біженцям із Галичини з організації їхнього життя у нових районах, створення українських шкіл, лікарень. Очолив комітет відомий меценат барон Ф. Штейнгель
Земський союз	Допомога усім потерпілим у війні. Організація медичної допомоги пораненим та їх реабілітація
Товариство допомоги населенню Півдня Росії, що постраждало від воєнних дій	Допомога жертвам російської окупації західноукраїнських земель: заарештованим, депортованим, заручникам, біженцям. Виникло влітку 1915 р.

Завдання

- Оцініть діяльність українських національних та громадських організацій Наддніпрянської України.
- Чому Перша світова війна активізувала національний, громадський та молодіжний рух в Україні?
- Опрацюйте документ і виконайте завдання.

Документ 1

З відозви Загальної української ради до народів світу (15 вересня 1916 р.)

«Усі українці без огляду на державні кордони стоять на становищі своєї окремішності від сусідніх народів і змагають до визволення, опираючи ці свої змагання не тільки на внутрішній потреби національного розвитку, але також на історичній праві й незабутній традиції своєї визвольної боротьби. Хай буде вільний кожний народ, хай живе й український народ, що на суцільній території числить 35 мільйонів голів і заселює простір 850 000 км², не буде погноєм для чужих культур пануючих над ним народів!..

Хочемо бути самостійним господарем на своїй землі, в сім'ї вільних і рівних народів, мати повну спромогу розвивати свої духовні сили й матеріальні багатства свого краю для себе та для людства!»

Завдання

- Якою була головна мета діяльності ЗУР?
- Чому, на вашу думку, після проголошення автономії Галичини вона втратила вплив на український рух?

Домашнє завдання

- Опрацювати відповідний матеріал підручника.
- Скласти перелік проблемних питань, з якими б ви виступили на конференції «Підсумки та уроки Першої світової війни». Пояснити, чому ви обрали саме ці питання.

УРОК 16

Початок Української революції

Формування хронологічної компетентності

Встановіть послідовність.

- А Утворення Української фронтової ради військ Західного фронту у Мінську на чолі з Симоном Петлюрою;
- Б створено першу військову організацію — Український військовий клуб імені гетьмана Павла Полуботка;
- В перші збори українських офіцерів і солдатів російської армії в Києві за ініціативою Миколи Міхновського;
- Г формування Українського козачого полку імені гетьмана Б. Хмельницького.

Відповідь: Г — Б — А — Г.

Формування логічної компетентності

- Співвіднесіть поняття та їх визначення

1	Революція	А категорична вимога однієї держави до іншої, в разі невиконання якої можуть бути застосовані рішучі дії
2	Установчі збори	Б орган, який покликаний утвердити основи державного режиму
3	Ультиматум	В орган управління федеральної Росії
		Г швидка якісна глибока зміна

Відповідь: 1 Г; 2 Б; 3 А.

- За допомогою таблиці (див. с. 74) виконайте завдання.

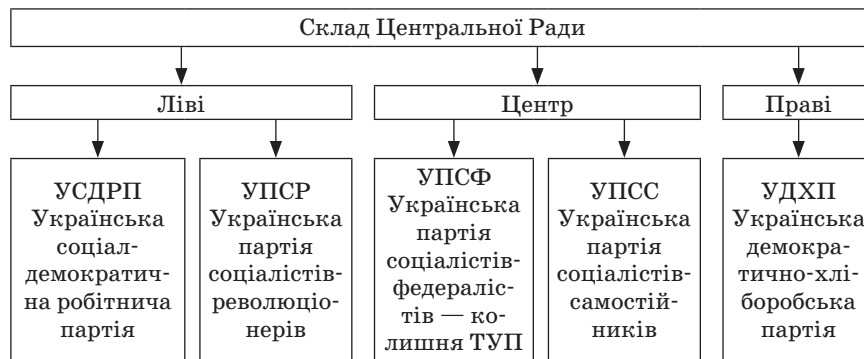
Завдання

- Користуючись таблицею та вже набутими раніше знаннями, поясніть причини, передумови, привід та завдання Української революції.

Причини і передумови Української революції				
Залежне і пригноблене становище України. Великодержавницька політика щодо неї панівних кіл як Росії, так і Австро-Угорщини	Важке соціальне становище переважаючої частини населення	Нерозв'язаність аграрного питання і питання про соціальний захист робітництва	Піднесення українського національно-визвольного руху, організаційне та ідеологічне його оформлення	Порушення стабільності Російської та Австро-Угорської імперій, загострення їхніх внутрішніх проблем унаслідок Першої світової війни
Привід				
Революція в Росії (початок 8 березня (23 лютого) 1917 р.) Повалення монархії Зречення Миколою II престолу (15 (2) березня 1917 р.)				
Мета		Рухійна сила		
Здобуття автономії як першого кроку до незалежності		Українська національна інтелігенція, селянство, військові, робітництво		

2) Поміркуйте, який зв'язок існує між Першою світовою війною та Українською революцією.

3. За допомогою схеми виконайте завдання.

Завдання

- 1) Які українські політичні партії увійшли до складу Центральної Ради?
- 2) Яким вони бачили майбутнє України?

4. Співвіднесіть назви політичних партій з прізвищами їхніх лідерів.

Варіант 1

1	Українська партія соціалістів-революціонерів (українські есери) — УПСР	А	В. Липинський, брати Шемети
2	Українська соціал-демократична робітничка партія (українські есдеки) — УСДРП	Б	М. Міхновський, брати Макаренки, І. Липа, О. Андрієвський
3	Українська демократично-хліборобська партія — УДХП	В	М. Грушевський, В. Голубович, М. Ковалевський, П. Христюк
		Г	В. Винниченко, І. Мазепа, С. Петлюра, М. Порш

Відповідь: 1 В; 2 Г; 3 А.

Варіант 2

1	Українська партія соціалістів-федералістів (українські есефи) — УПСФ	А	М. Міхновський, брати Макаренки, І. Липа, О. Андрієвський
2	Українська демократично-хліборобська партія — УДХП	Б	М. Грушевський, В. Голубович, М. Ковалевський, П. Христюк
3	Українська народна партія — УНП	В	В. Липинський, брати Шемети
		Г	Д. Дорошенко, С. Єфремов, О. Лотоцький, А. Ніковський

Відповідь: 1 Г; 2 В; 3 А.

Формування інформаційної компетентності

Опрацюйте текст документів і виконайте завдання.

Документ 1

С. Грабовський. «Українське державотворення революційної доби: виклики часу і відповіді нації»

А. «Перша світова війна створила «критичну масу» для національного і соціального вибуху в Україні. Як тільки імперський центр знесилився і вичерпав можливості жорсткого контролю громадського життя, як тільки неминуча неефективність управління військово-бюрократичною імперією унаочнила себе величезними втратами у військових операціях, межа соціально-політичного невдоволення була перейдена».

Завдання

Проаналізуйте історичний текст і розкрийте причини Лютневої революції в Російській імперії та їхню специфіку в Україні.

Б. «Як у Києві, так і по всій Україні соціально-політичні організації та рухи виразно поділилися на три групи:

- а) загальнодемократичного, тобто загальноросійського поступового;
- б) радикально-революційного (лівосоціалістичного) спрямування;
- в) національно-демократичного (українського) спрямування».

Завдання

Доберіть до кожної з трьох груп політичних рухів, які існували в Україні у 1917 р., відповідні партії, їхніх лідерів та програмові вимоги до розв'язання аграрного, національно-культурного, державотворчого та соціального питань.

В. «Абсолютна більшість активу українських партій складалася з людей, не готових перебрати на себе обов'язки державних службовців, чиновницькі функції, дисципліновану повсякденну роботу в державному апараті, зрештою, й досить жорсткі заходи, об'єктивно необхідні для будь-якої держави, котра опинилася в критичній ситуації... Брак тривалого політичного вишколу і навичок державного управління (максимум, чим доти займалися українські політики, — це викладацька діяльність і керівництво підпільними гуртками) завадив досягненню потрібних компромісів з іншими — неукраїнськими — політичними партіями і не менш важливих компромісів усередині українського руху».

Завдання

Проаналізуйте наведену точку зору та конкретними прикладами з біографій провідних діячів українського національного руху підтвердьте її.

Документ 2

Із записів М. Грушевського

«Минули ті обставини, коли ми мусили виступати з петиціями, супліками, доказувати свої права навіть на культурне самоозначення... Нічого більш помилкового не може бути тепер, як витягнути старі українські петиції і подавати їх наново правительству, як наші домагання в данім моменті... Українського питання вже нема. Є вільний, великий український нарід, який буде свою долю в нових умовах свободи».

Завдання

1. У чому М. Грушевський вбачав головне завдання Центральної Ради?
2. Як ви вважаєте, чому Центральна Рада не проголосила курс на створення незалежної Української держави?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОК 17**Проголошення автономії України****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа «Початок визвольних змагань українського народу. Утворення української народної республіки (березень 1917 — березень 1918 рр.)», виконайте завдання:

1. Назвіть міста, де відбулись масові українські маніфестації.
2. Назвіть місто, де було утворено Українську Центральну Раду.
3. Назвіть етнічні території розселення українців.
4. Назвіть території, які входили до автономної України згідно з «Тимчасовою інструкцією Генеральному Секретаріатові Тимчасового Уряду на Україні».

Формування мовленєвої компетентності

1. Пригадайте події березня 1917 р. в Україні. Чи можна стверджувати, що вони мали характер національно-демократичної революції?
2. За яких обставин була утворена Українська Центральна Рада? Якою була мета її діяльності?
3. Назвіть склад ЦР та її провідників.
4. Який статус мала ЦР? (Спочатку була осередком національно-демократичної революції, після Всеукраїнського національного конгресу (6–8 квітня) — представницьким органом влади українського народу.)
5. Чим можна пояснити, що в роки Української революції в Україні переважали автономістські, а не самостійницькі настрої в національному русі?

Формування аксіологічної компетентності

1. Заповніть таблицю «Діяльність Українського національного конгресу».

Діяльність Українського національного конгресу	
1) Дата	
2) Місце	
3) Основні питання	
4) Значення	

Відповідь:

- 1) 6–8 (19–21) квітня 1917 р.
 - 2) Київ.
 - 3) Було взято курс на розбудову національно-територіальної автономії у складі Росії у формі федеративної демократичної республіки. Визнання УЦР представницьким законодавчим органом України, розширення її складу. Обрання комітету з 20 осіб для ведення справ між сесіями УЦР, який згодом отримав назву Мала Рада.
 - 4) Діяльність Конгресу продемонструвала переважання у суспільстві ідеї автономії України у складі Росії.
2. Заповніть таблицю «I Універсал (10 червня 1917 р.)».

I Універсал (10 червня 1917 р.)	
1. Причини проголошення	
2. Основні положення	
3. Результати та наслідки	

Відповідь:

- 1) Відхилення Тимчасовим урядом вимог делегації УЦР на чолі з В. Винниченком про надання Україні автономії. Ініціювання II Військовим з'їздом проголошення автономії України без згоди Тимчасового уряду.
- 2) Проголошення автономії України.
 - УЦР — вищий державний орган влади в Україні до скликання Всенародних Українських зборів.
 - Заклик до населення створювати підпорядковані УЦР органи влади на місцях.
 - Створення української державної скарбниці за рахунок спеціального податку з населення.

- Участь представників усіх національностей у державотворчих процесах в Україні.
 - Необхідність розробки закону про землю, за яким право порядкувати землю належало б тільки народові України.
- 3) Фактичне перетворення УЦР на законодавчий орган. Створення першого українського уряду — Генерального Секретаріату, який складався з восьми секретарств (внутрішніх, продовольчих, військових, земельних, судових, міжнаціональних справ, фінансів, освіти). Голова — В. Винниченко.
3. Заповніть таблицю «II Універсал 3 липня 1917 р.)».

II Універсал 3 липня 1917 р.	
1) Причини проголошення	
2) Основні положення	
3) Результати та наслідки	

Відповідь:

- 1) Прибуття до Києва делегації Тимчасового уряду у складі міністрів О. Керенського, М. Терещенка та І. Церетелі з метою взяти під власний контроль процеси, що відбувалися в Україні.
- 2) Визнання УЦР вищим органом влади в Україні.
 - Затвердження Тимчасовим урядом складу Генерального Секретаріату.
 - Поповнення УЦР представниками національних меншин.
 - Відмова від самочинного проголошення автономії до Всеросійських Установчих зборів.
 - Формування українських військових частин під контролем російського командування.
- 3) Досягнення компромісу між ЦР та Тимчасовим урядом. Вихід зі складу Тимчасового уряду кадетів на знак протесту проти визнання УЦР. Виступ самостійників, невдоволених відмовою від автономії, на чолі з М. Міхновським 4—9 (17—22) липня 1917 р. (був придушений військами УЦР).

Формування інформаційної компетентності

1. Серед наведених чинників доберіть ті, що призвели до падіння самодержавства в Росії.
 - 1) Перша світова війна;
 - 2) проголошення політичних прав і свобод;
 - 3) скасування національних та релігійних обмежень, смертної кари;

- 4) зниження авторитету та слабкість реально існуючої влади;
 - 5) ліквідація репресивних органів царського режиму;
 - 6) кризовий стан в імперії;
 - 7) зростаюча активність політичних сил;
 - 8) оголошення амністії.
 - 9) гострі політичні, соціально-економічні та національні проблеми.
- Відповідь:* 1, 4, 6, 7, 9.

2. Опрацюйте документи і виконайте завдання.

Документ 1

Зі свідчень В. К. Винниченка

«Виміряючи територію майбутньої України, вони торкнулися Чорного моря, Одеси, Донецького району, Катеринославщини, Херсонщини, Харківщини. І тут від однієї думки, від однієї уяви, що донецький і херсонський вугілля, що катеринославське залізо, що харківська індустрія обніметься в них, вони до того захвилювалися, що забули про свою професорську мантію, про свою науку, про високі Установчі Збори, почали вимахувати руками, розхристалися і виявили всю суть руського гладкого, жадного націоналізму. О, ні, в такому розмірі вони ні за що не могли признати автономії. Київщину, Полтавщину, Поділля, ну, хай, ще Волинь, та хай уже й Чернігівщину, це вони могли б ще признати українськими. Але Одеса з Чорним морем, з портом, зі шляхом до знаменитих Дарданелл, до Європи? Але Харківщина, Таврія, Катеринославщина, Херсонщина? Та які ж вони українські? Це — Новоросія, а не Малоросія, не Україна!»

Завдання

З'ясуйте, про які політичні події йдеться і чим вони завершилися для різних політичних сил в Україні.

Документ 2

М. С. Грушевський. «Хто такі українці і чого вони хочуть»

«...Для ближшого часу зовсім досить широкої української автономії у федеративній Російській республіці. А в будущині, сподіваємося, ця республіка вийде в склад федерації Європейської, і в ній Україна стане одною з найбільш сильних, міцних і певних складових частей — одною з підстав сеї Європейської федерації».

Завдання

З'ясуйте, чи виправдалися його політичні погляди у майбутньому. Чому? Відповідь обґрунтуйте конкретними фактами.

Документ 3

З Першого універсалу Української Центральної Ради «До українського народу на Україні й поза Україною суцього»

«Народе Український!

Народе селян, робітників, трудящого люду! Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей Української землі. ...Хай Україна буде вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючись з державою Російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають вибрані вселюдським, рівним, прямим і тайним голосуванням ВСЕНАРОДНІ УКРАЇНСЬКІ ЗБОРИ (Сейм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші УКРАЇНСЬКІ ЗБОРИ. Ті ж закони, що мають лад давати на всій Російській державі, повинні видаватися у Всеросійським Парламенті. ...Ми гадали, що Центральне Російське Правительство протягне нам руку в сій роботі, що в згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо дати лад нашій землі. Але Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші домагання, одіпхнуло простягнену руку українського народу...

І через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо сей Універсал до всього нашого народу і оповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя.

Ухвалено: Київ, року 1917, місяця червня (іюня) числа 10»

Завдання

- 1) Які положення I Універсалу свідчать про автономний статус України?
- 2) У чому полягало історичне значення I Універсалу?

Документ 4

З Другого універсалу Української Центральної Ради

«Громадяни землі Української!

...Временне правительство, стоючи на стороні завойованої народом волі, визнаючи за кожним народом право на самовизначення і відносячи остаточне встановлення форми його до Учредительного Зібрання, простягає руку представникам Української демократії — Центральній Раді — і закликає в згоді з ним творити нове життя України на добро всій революційній Росії. ...Генеральний Секретаріат... буде представлений на затвердження Временного Правительства на Україні.

Вважаючи, що утворення краєвого органу Временного Правительства на Україні забезпечує бажане наближення управління краєм до потреби місцевої людності в можливих до Учредительного Зібрання межах, і визнаючи, що доля всіх народів Росії міцно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче ставимось проти замірів самовільного здійснення автономії до Всеросійського Учредительного Собранія.

Що стосується комплектування військових частин, то для цього Центральна Рада матиме своїх представників при кабінеті Військового Міністра, при Генеральнім штабі і Верховному Головнокомандуючому, які будуть брати участь в справах комплектування окремих частей виключно українцями, поскільки таке комплектування, по определению Військового Міністра, буде являтися з технічного боку можливим без порушення боєздатності армії.

У Києві, 1917 р. липня 3-го дня»

Завдання

- 1) Порівняйте положення I та II Універсалів ЦР.
- 2) У чому полягав відступ ЦР від умов I Універсалу? Назвіть ці положення.
- 3) Чи можна назвати II Універсал компромісом між ЦР і ТУ? Чому?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Повторити матеріал теми «Україна в роки Першої світової війни. Початок української революції» і підготуватись до уроку узагальнення.

УРОК 18

Узагальнення знань за темою «Україна в роки Першої світової війни. Початок української революції»

ВАРІАНТ I

Завдання I. Вибрати одну правильну відповідь

1. Укажіть, які українські землі напередодні Першої світової війни не входили до складу Австро-Угорщини.
 - А Галичина;
 - Б Буковина;

- В Волинь;
 - Г Закарпаття.
2. Коли була утворена організація, засновниками якої стала група наддніпрянських діячів А. Жук, Д. Донцов, М. Меленевський та ін.?
 - А Серпень 1914 р.;
 - Б вересень 1914 р.;
 - В серпень 1915 р.;
 - Г вересень 1915 р.
 3. Яку назву мала організація, утворена 1 серпня 1914 р. у Львові?
 - А «Просвіта»;
 - Б Товариство українських поступовців;
 - В Союз визволення України;
 - Г Головна українська рада.
 4. Як називалась стаття Симона Петлюри, в якій були такі слова: «Толерантна постава до українців Австрії... відкрила б великі можливості: вона створила б потяг відірваними історичними умовами частини до національного українського цілого, зв'язаного з Росією: унаслідок того сталося би велике діло виправлення історичної помилки, а українському народові... відкрилась би можливість розвитку його багатих сил в єднанні з відродженою Росією і народами, що її заселяють».
 - А «Маніфест до українського народу»;
 - Б «Війна та українці»;
 - В «Наша платформа»;
 - Г «Наша програма».
 5. Хто з наведених діячів очолив Галицько-Буковинське генерал-губернаторство?
 - А О. Брусилов;
 - Б О. Бобринський;
 - В М. Галуцинський;
 - Г А. Шептицький.
 6. Якого положення серед наведених у планах країн Троїстого союзу щодо України напередодні Першої світової війни не було?
 - А Перетворення України у плацдарм для подальшого наступу на Схід;
 - Б розширення території Німецької імперії за рахунок українських земель Сходу і Півдня;
 - В приєднання до Австро-Угорщини Холмщини, Підляшшя, Волині та Поділля;
 - Г проголошення незалежної Української держави.

7. Яке положення не передбачалось у програмі Союзу Визволення України?
- А Утворення самостійної Української держави;
 Б проголошення автономії України у складі Росії;
 В запровадження демократичного ладу;
 Г надання рівних прав представникам всіх національностей.
8. Яку подію Першої світової війни Росія оцінювала як «продовження справи Івана Калита»?
- А Вторгнення російських військ у Галичину;
 Б арешт Андрія Шептицького;
 В прибуття Миколи II до Львова;
 Г Брусиловський прорив.
9. Яку назву мав орган влади в Україні, утворений 4 березня 1917 року?
- А Тимчасовий уряд;
 Б Центральна Рада;
 В Генеральний Секретаріат;
 Г Військовий генеральний комітет.
10. Позначте дату події, що зображена на даній ілюстрації.

- А 16 березня 1917 р.;
 Б 17 березня 1917 р.;
 В 18 березня 1917 р.;
 Г 19 березня 1917 р.

11. Хто з наведених українських політичних діячів не був членом Центральної Ради?
- А М. Грушевський;
 Б В. Винниченко;
 В Є. Петрушевич;
 Г С. Єфремов.
12. Представники якої політичної партії не входили до Центральної Ради на момент її створення 4 березня 1917 року?
- А Українська соціал-демократична робітничка партія;
 Б Українська соціал-демократична робітничка партія більшовиків;
 В Українська партія соціалістів-самостійників;
 Г Українська партія соціалістів-революціонерів.
- Відповідь:* 1 В; 2 А; 3 Г; 4 В; 5 Б; 6 Г; 7 В; 8 А; 9 Б; 10 Г; 11 Б; 12 Б.

Завдання II. Обрати правильні варіанти відповідей

1. Які з наведених українських організацій діяли на території Російської імперії? (2 правильні відповіді)
- А Спілка визволення України;
 Б Товариство українських поступовців;
 В Головна українська рада;
 Г Карпатоукраїнський визвольний комітет.
2. Укажіть події, які можна віднести до бойового шляху Українських січових стрільців (2 правильні відповіді).
- А Оборона Ужоцького перевалу в ході Галицької битви;
 Б бої за гору Маківку;
 В облога Перемишля;
 Г підняття над Галичем жовто-синього українського національного прапора;
3. Позначте наслідки II Універсалу для України (2 правильні відповіді).
- А Арешт лідерів більшовиків;
 Б виступ самостійників;
 В демонстрація в Петрограді;
 Г висилка М. Міхновського на фронт.

Відповідь: 1 Б, Г; 2 А, Б; 3 Б, Г.

Завдання III. Встановити відповідність, утворивши логічні пари

1. Установіть відповідність між діячами та подіями, з ними пов'язаними.

1	О. Бобринський	А	утворення Головної української ради
2	М. Галущинський	Б	утворення Союзу визволення України
3	А. Шептицький	В	утворення легіону Українських січових стрільців
4	Д. Донцов	Г	утворення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства
5	К. Левицький		

Відповідь: 1 — Г; 2 — В; 4 — Б; 5 — А.

2. Установіть відповідність між подією та територією.

1	Утворення «Юнацької спілки»	А	Перемишль
2	Контрнаступ російських військ у березні 1915 р.	Б	Львів
3	Участь Легіону УСС у похоронах І. Франка	В	Чернівці
4	Утворення «Товариства допомоги населенню Півдня України, що постраждало від воєнних дій»	Г	Харків
		Д	Київ

Відповідь: 1 — Г; 2 — А; 3 — В; 4 — Д.

3. Установіть відповідність між політичними діячами — членами Генерального Секретаріату Української Центральної Ради — та їхніми посадами.

1	С. Петлюра	А	Голова Генерального Секретаріату
2	В. Винниченко	Б	Генеральний писар
3	С. Єфремов	В	Секретар військових справ
4	Б. Мартос	Г	Секретар міжнародних справ
5	П. Христюк		

Відповідь: 1 — В; 2 — А; 3 — Г; 5 — Б.

Завдання IV. Встановити хронологічну або логічну послідовність

1. Розташуйте у хронологічному порядку отаманів Легіону Українських січових стрільців.
 А Мирон Тарнавський;
 Б Григорій Коссак;

- В Михайло Галущинський;
 Г Осип Микитка.
Відповідь: В, Б, А, Г.
2. Запишіть події, що відбувалися на території України в роки Першої світової війни, у хронологічній послідовності.
 А Страйк робітників металургійного заводу в селищі Кам'янському Катеринославської губернії;
 Б проголошення Францом-Йосифом I автономії Галичини;
 В Галицька битва;
 Г приїзд Миколи II до Галичини.
Відповідь: В, Г, А, Б.
3. Розташуйте в хронологічній послідовності заходи щодо формування української армії, що були проведені Центральною Радою навесні 1917 р.
 А Скликання I Всеукраїнського військового з'їзду;
 Б створення Генерального українського військового комітету;
 В утворення підрозділів Вільного козацтва;
 Г організація полку ім. Б. Хмельницького.
Відповідь: Г, В, А, Б.

ВАРІАНТ II. УРОК-ГРА

Гру можна проводити в «класичній формі», де в ролі ведучого виступає вчитель, але тоді не всі діти зможуть перевірити свої знання. А можна просто по черзі ставити учням питання; той, хто не відповів, отримує «-» (мінус). Тому бажано, щоб у кожному разі кількість питань була підібрана так, аби на кожного учня в класі їх припадало 12. (На цьому уроці учасниками гри було 5 учнів, що отримали по 12 запитань, решта учнів виступала в ролі експертів.) Наприкінці уроку підраховується, хто скільки набрав балів (протягом уроку ведеться облік безпосередньо учнями і вчителем).

Питання

- На скільки губерній поширювалася влада Генерального Секретаріату згідно з «Тимчасовою інструкцією»?
- Де були вперше створені перші підрозділи Вільного козацтва?
- Після початку революції та виникнення Рад робочих та солдатських депутатів більшість з них мала __.
- Хто очолював делегацію УЦР, яка в травні 1917 р. вручила Тимчасовому уряду вимогу проголошення автономії України?
- Хто представляв Тимчасовий уряд на переговорах з УЦР у червні 1917 р.?

6. Першою «українізованою» частиною став __ .
7. Які українські партії були представлені в УЦР в 1917 р.?
8. Чим керувався Тимчасовий уряд, не погоджуючись на проголошення автономії України?
9. Коли був проголошений I Універсал?
10. Хто очолював Генеральний секретаріат?
11. Що відбулось раніше: повалення царату в Росії чи створення Центральної Ради?
12. Хто очолював Головну Руську Раду?
13. Хто був обраний Головою Центральної Ради?
14. Згідно з яким Універсалом УЦР Рада розширювалася за рахунок представників національної меншини?
15. Лідером самостійників був __ .
16. Почесним отаманом Вільного козацтва був __ .
17. Під владою яких держав перебували українські землі напередодні Першої світової війни?
18. Як називався перший український уряд, створений УЦР?
19. Хто був автором III і IV Універсалів?
20. Як називалася вища державна влада в Україні, встановлена більшовиками?
21. Хто очолював ЦВК?
22. Як називався перший більшовицький уряд?
23. Хто контролював перший більшовицький уряд в Україні?
24. Яка битва стала символом національної честі українців?
25. Робітники якого заводу підтримали повстання більшовиків у Києві восени 1917 р.?
26. Згідно з III Універсалом поміщицькі землеволодіння скасовувались чи залишались?
27. На виборах до Всеросійських Установчих зборів у листопаді 1917 р. в Україні українські національні партії одержали __ % голосів.
28. Який Універсал проголошував незалежність УНР?
29. Хто очолював студентів у бою під Крутами?
30. У якому Універсалі була оприлюднена соціально-економічна програма УЦР?
31. Коли відбувся Брусиловський прорив?
32. Які фронти були головними у Першій світовій війні?
33. До якого блоку входила Росія?
34. Які українські території були окуповані російськими військами у 1914 р.?

35. Що таке депортація?
36. Російська чи австро-угорська влада влаштували концтабори на окупованих українських землях?
37. СВУ виступали на підтримку Росії чи Австро-Угорщини?
38. Які молодіжні організації послужили основою для створення УСС?
39. Скільки країн було втягнуто у Першу світову війну?
40. Яка імперія відновилась після Першої світової війни під назвою СРСР?
41. Хто був останнім царем у Росії з династії Романових?
42. Назвіть прізвище першого Президента незалежної України.
43. Коли відбувся Український Національний Конгрес?
44. Липнева криза в Росії була наслідком II чи IV Універсалу?
45. Які три сили в 1917 р. боролися за владу в Києві?
46. Хто очолював війська, що вступили до Києва в січні 1918 р.?
47. Куди виїхала ЦР з приходом більшовиків у 1918 р.?
48. Хто з правих сил намагався протистояти більшовикам і хотів встановити військову диктатуру у вересні 1917 р.?
49. Що таке диктатура?
50. Які демократичні права і свободи ти знаєш?
51. Вкажіть хронологічні рамки Першої світової війни.
52. Як називалася суспільно-політична течія в Галичині, Буковині і Закарпатті, що пропагувала «єдину неділиму російську народність» і ставила за мету приєднання західноукраїнських земель до Росії?
53. Хто став редактором журналу «Украинская жизнь» й автором відозви «Війна і українці»?
54. Назвіть ім'я митрополита української греко-католицької церкви.
55. Які битви Першої світової війни відбулись на території України?
56. Як називались реакційні проурядові націоналістичні організації в Росії?
57. Назвіть ім'я адвоката і журналіста, що у 1900–1914 рр. був організатором січового руху?
58. Як називались військові підрозділи легіону УСС?
59. Які регіони України найбільше постраждали в роки Першої світової війни?
60. Які 2 військово-політичні блоки воювали між собою в ході Першої світової війни?

Відповіді

1. На п'ять.
2. На Київщині.
3. Меншовики.
4. В. Винниченко.
5. І. Церетелі, О. Керенський, М. Терещенко.
6. Полк ім. Б. Хмельницького.
7. ТУП, УСДРП, УПРС.
8. Тим, що він незаконно обраний.
9. 10 червня 1917 р.
10. В. Винниченко.
11. Повалення царату в Росії.
12. М. Грушевський.
13. К. Левицький.
14. II Універсал.
15. М. Міхновський.
16. П. Скоропадський
17. Російської та Австро-Угорської імперії.
18. Генеральний секретаріат.
19. В. Винниченко.
20. ЦВК.
21. Ю. Медведєв (В. Затонський).
22. Народний секретаріат.
23. С. Орджонікідзе.
24. Бій під Крутами.
25. Завод «Арсенал».
26. Скасувалось.
27. 75 %.
28. IV Універсал.
29. Омельченко.
30. У III Універсалі.
31. У 1916 р.
32. Західний і Східний.
33. Антанта.
34. Північна Буковина та Східна Галичина.
35. Примусове виселення з місця постійного проживання за наказом органів державної влади.
36. Австро-Угорщина.
37. Австро-Угорщина.
38. «Січ», «Сокіл», «Пласт».

39. 38 країн світу.
40. Російська.
41. Микола II.
42. М. Грушевський.
43. 6—8 квітня 1914 р.
44. II Універсалу.
45. Тимчасовий Уряд, Центральна Рада, більшовики.
46. М. Муравйов.
47. До Житомира, потім Коростеня.
48. Корнілов.
49. Диктатура — необмежена влада однієї людини або групи людей, які до влади найчастіше приходять незаконним шляхом.
50. Свобода слова, друку, віросповідання.
51. 1914—1918 рр.
52. Москвофільство.
53. С. Петлюра.
54. А. Шептицький.
55. Галицька битва, битва під Перемишлем.
56. Чорносотенці.
57. К. Трильовський.
58. Курінь.
59. Галичина, Буковина.
60. Антанта і Троїстий союз.

Тема 3

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ В 1917–1921 РР.

УРОК 19

Проголошення УНР

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Початок визвольних змагань українського народу. Утворення української народної республіки (березень 1917 — березень 1918 рр.)» та «Перша війна Радянської Росії з Українською Народною Республікою (грудень 1917 — травень 1918 рр.)», виконайте завдання.

1. Назвіть території, що входили до складу Української Народної Республіки, проголошеної 20 листопада 1917 р. (за новим стилем).
2. Назвіть території, які було передано Українській Народній Республіці за умовами Брестського миру.
3. Назвіть території, приналежність яких до України вважалась спірною.
4. Назвіть місто проведення Першого Всеукраїнського з'їзду робітничих, солдатських та селянських депутатів.
5. Назвіть міста збройних повстань, спровокованих більшовиками.
6. Назвіть тимчасові радянські республіки, які були утворені більшовиками на території України.
7. Назвіть райони концентрації військ радянської Росії та частин Південно-Західного фронту російської армії, заготованих більшовиками у грудні 1917 — січні 1918 рр.
8. Назвіть напрям радянського наступу, розпочатого 21 грудня 1917 р.
9. Назвіть місто проведення переговорів між УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною.
10. Назвіть території, які були передані УНР за умовами договору у Брест-Литовське.
11. Назвіть території, контрольовані УНР на 18 лютого 1918 р.

Формування хронологічної компетентності

1. Заповніть пропуски у хронологічній таблиці «Війна Радянської Росії проти УНР».

Дата	Подія
8 грудня 1917 р.	Захоплення Харкова російськими військами під командуванням В. Антонова-Овсієнка
11 грудня 1917 р.	(1)
(2)	Проголошення про встановлення радянської влади у Харкові; створення нової радянської УНР із власним урядом — Народним Секретаріатом, який звернувся до Раднаркому Росії з проханням про військову допомогу. Існування двох українських держав із власними законодавчими та виконавчими органами дестабілізували й розкололи українське суспільство; Радянська Росія отримала привід для подальшого захоплення українських територій
Грудень 1917 р. — січень 1918 р.	(3)

Відповідь:

- 1) Початок роботи Харківського з'їзду рад, до якого прибули делегати-більшовики, що залишили з'їзд у Києві. Об'єднавшись із делегатами від рад Донецько-Криворізького басейну, вони проголосили себе I Всеукраїнським з'їздом рад;
- 2) 12 грудня 1917 р.;
- 3) Наступ більшовиків на Україну за трьома напрямками:
 - Гомель—Чернігів—Бахмач—Київ під командуванням Р. Берзіна;
 - Брянськ—Глухів—Конотоп—Бахмач—Київ під командуванням А. Знаменського;
 - Белгород—Харків—Лозова—Катеринослав—Полтава—Київ під командуванням П. Єгорова.
 Загальне керівництво усіма цими силами мав здійснювати А. Антонов-Овсієнко.

Захопили: Катеринослав (26 грудня), Олександрівськ (10 січня), Миколаїв (14 січня), Одесу (17 січня), Херсон (18 січня).
2. Встановіть хронологічну послідовність.
 - А Бій під Крутами;
 - Б проголошення радянської влади в Харкові;
 - В початок роботи Харківського з'їзду рад;
 - Г захоплення Харкова російськими військами.
 Відповідь: Г — В — Б — А.

Формування мовленнєвої компетентності

1. Назвіть основні події початку Української революції.
2. Охарактеризуйте передумови, зміст та наслідки I та II Універсалів ЦР.
3. Чим було зумовлене протистояння між ЦР та ТУ влітку 1917 р.?
4. Розкрийте зміст Тимчасової інструкції Генеральному Секретаріату.
5. Подумайте і назвіть прорахунки ЦР на першому етапі Української революції. До яких наслідків вони призвели?
6. Порівняйте чотири Універсали Центральної Ради і зробіть відповідні висновки. Який з Універсалів мав найбільше значення для процесу державотворення в Україні?
7. Поміркуйте, чому військово-політичні події кінця 1917 — початку 1918 рр. розвивалися не на користь Центральної Ради.

Формування логічної компетентності

За допомогою таблиці «Маніфест до українського народу» виконайте завдання.

Маніфест до українського народу	
Положення Маніфесту	Вимоги до УЦР
<ul style="list-style-type: none"> • Визнання УНР та її права на самовизначення аж до відокремлення від Росії. • Звинування УЦР у проведеному «двозначній буржуазній політиці» • Невизнання УЦР повноважним представником українського народу 	<ul style="list-style-type: none"> • Відмовитися від спроб дезорганізувати загальний фронт. • Припинити роззброєння більшовицьких частин. • Не пропускати на Дон та Урал, де розгорнулося антибільшовицьке повстання, військові частини • Сприяти радянським військам у боротьбі з «контрреволюційними» повстаннями

Завдання

1. Поміркуйте, про яку УНР йдеться у Маніфесті.
2. Поміркуйте, яку мету переслідували більшовики, публікуючи цей Маніфест.

Формування аксіологічної компетентності

Співвіднесіть прізвиська історичних діячів та факти їх біографій.

1	М. Міхновський	А	голова Центральної Ради України
2	М. Грушевський	Б	голова Генерального Секретаріату Центральної Ради
3	В. Винниченко	В	лідер самостійників, організував збройне повстання після оприлюднення III Універсалу
		Г	голова делегації Центральної Ради на переговорах у Брест-Литовську

Відповідь: 1 В; 2 А; 3 Б.

Формування інформаційної компетентності

Опрацюйте текст документів і виконайте завдання.

Документ 1**Із III Універсалу ЦР**

«Віднині Україна стає Українською Народною Республікою.

Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб вся республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству — Генеральному Секретаріатові України.

Отож, оповіщаємо:

До території Народної Української Республіки належать землі, заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народної Республіки щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українське, має бути встановлено по згоді організованої волі народів».

Завдання

1. Визначте державний устрій Української Народної Республіки.
2. Назвіть території, на які поширювалась юрисдикція Української Народної Республіки.
3. Назвіть законодавчі та виконавчі органи Української Народної Республіки.

Документ 2
Із III Універсалу ЦР

«Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Віднині на території Української Народної Республіки існує право власності на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значення, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі скасується. Признаючи, що землі ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна рада доручає генеральному секретареві по земельних справах негайно виробити закон про те, як порятувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих зборів. Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо: на території Народної Республіки України з цього дня установлюється по всіх підприємствах вісім годин праці. Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному секретарству праці від цього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією на Україні, пильнуючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах летить кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна рада, станемо твердо на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через центральне правительство примусити і спільників, і ворогів негайно розпочати мирні переговори».

Завдання:

1. Які соціальні зміни передбачав III Універсал Центральної Ради?
2. До яких заходів на міжнародній арені вдалася Центральна Рада?

Документ 3
Із III Універсалу ЦР

«Оповіщаємо:

Однині на землі республіки Української смертна кара касується. Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові народу.

Генеральному секретарству внутрішніх справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами вищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого зв'язку і співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкрайшою основою вільного демократичного життя. Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканності особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами.

...Оповіщаємо, що народам великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя...

Громадяни! Іменем Народної Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руїництвом та до дружнього великого будівництва нових державних форм... Вироблення тих форм має бути переведене на Українських і Всеросійських Установчих зборах. Днем виборів до Українських Установчих зборів призначаємо 27 грудня (декабря) 1917 року, а днем скликання — 9 січня (января) 1918 року».

Завдання

1. Які демократичні права та свободи передбачав III Універсал Центральної Ради?
2. Визначте, у чому полягало історичне значення прийняття III Універсалу.
3. Поміркуйте, до яких наслідків призвело ухвалення цього документа.

Документ 4
Із IV Універсалу ЦР

А. «Народе України, твоєю силою, волею, словом стала на землі українській вільна Народна Республіка, справдилась колишня давня мрія батьків твоїх — борців за вольности і права трудящих. Але в тяжку годину відродилась воля України. ...Петроградське правительство народних комісарів, щоб повернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі свої війська красногвардейців-більшовиків, які грабують хліб у наших селян і без всякої плати вивозять його в Росію,

не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство.

Ми, Українська Центральна Рада, вжили всіх заходів, щоб не допустити цієї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою. Ми, Українська Центральна рада... ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ хоче миру, і мир демократичний повинен бути якнайшвидше. Але для того щоб ні руське правительство, ні яке інше не ставали Україні на перешкоді встановити той бажаний мир, для того щоб вести свій край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна рада, оповіщаємо всіх громадян України: однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу».

Завдання

1. Назвіть причини прийняття IV Універсалу.
2. Розкрийте основний зміст IV Універсалу.

Б. «Зо всіма сусідніми державами, як то Росія, Польша, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі збори, будемо правити ми, Українська Центральна рада, представництво робочого народу, селян, робітників і солдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради Народних Міністрів.

Народна Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограда найманих насильників, які топчуть права Української Республіки. ...Незмірно тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко змучила наш народ, знищила наш край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець. З тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпускати вояків, після підтвердження мирних переговорів — розпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народню міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням панівних верств. А тим часом, аби встановити на місцях таку власть, до якої б мали довір'я й яка спиралась на всі революційно-демократичні верстви народу, правительство повинно закликати

до співробітництва з місцевими самоврядуваннями ради селянських, робітничих і солдатських депутатів, вибраних з місцевої людності.

У справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власності й соціалізацію землі... Ліси ж, води і всі багатства підземні, яко добро українського трудящого народу, переходить в порядкування уряду Народної Української Республіки. ...Приписуємо Раді Народних Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, на вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам».

Завдання

1. Назвіть напрями зовнішньої політиці Центральної Ради України.
2. Назвіть вищі органи Української Народної Республіки за IV Універсалом.
3. Як Центральна Рада вирішувала аграрне питання?

В. «Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а також інвалідів. У самостійній Народній Республіці України не повинен терпіти ні один трудящий чоловік. Правительству Республіки має підняти промисловість держави, має розпочати творчу роботу у всіх галузях, де всі безробітні могли б знайти працю...

Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважливіші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу. Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було такої дорожнечі, яку терплять найбідніші класи через спекулянтів. Правительству Республіки на виконання сього приписуємо розробити і представити на затвердження закони про це, а також про монополію заліза, угля, шкіри, тютюну та інших продуктів і товарів... Так само приписуємо встановити державно-народний контроль над всіма банками, які кредитами (позиками) нетрудовим масам допомагали визискувати класи трудові.

Рада Народних Міністрів повинна рішуче боротися зо всіма контрреволюційними силами, а всякого, хто кликатиме до повстання проти самостійної Української Народної Республіки — до повороту старого ладу, того карати як за державну зраду. Всі ж демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом, Українська

Центральна рада підтверджує і зокрема проголошує: в самостійній Народній Українській Республіці всі нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9 січня. Все, що вчислено в сім Універсали, не встигнемо зробити ми, Центральна Рада, в найближчих тижнях, певне, довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі збори.

Ми наказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них якнайскоріше... щоб за кілька тижнів зібрались всі наші Установчі збори — найвищий господар і впорядник землі нашої — і закріпили свободу, лад і добробут Конституції нашої незалежної Української Народної Республіки на добро всього трудящого народу...»

Завдання

1. Які заходи передбачала Центральна Рада для розвитку промисловості та торгівлі?
2. Чи підтвердив IV Універсал проголошені демократичні права та свободи, які були передбачені III Універсалом?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
3. Підготувати повідомлення «П. П. Скоропадський».

УРОК 20

Українська держава П. Скоропадського

Формування просторової компетентності

1. Користуючись картою атласа «Українська держава. Утворення директорії та відновлення УНР (травень–листопад 1918 р.)», виконайте завдання.
 - 1) Назвіть території, які входили до Української держави гетьмана П. Скоропадського.
 - 2) Назвіть українські території, на які претендували сусідні держави.
 - 3) Назвіть державні утворення, які мали увійти до складу Української Держави на засадах автономій.
 - 4) Назвіть райони антигетьманських повстань.
 - 5) Назвіть місто, де було проголошено про створення Директорії.

- 6) Назвіть місто, де було проголошено про укладання угоди між представниками Директорії та німецької Великої солдатської ради про нейтралітет.
 - 7) Назвіть місце перемоги військ Директорії над гетьманськими військами.
2. Співвіднесіть райони, де відбулися антигетьманські повстання, з прізвищами їхніх провідників.

А	Київщина	1	Ангел
Б	Херсонщина, Миколаївщина, Черкащина	2	М. Шинкар
В	Катеринославщина, Північна Таврія	3	Н. Махно
Г	Чернігівщина	4	Зелений (Д. Терпило)
		5	М. Григор'єв

Відповідь: А — 4; Б — 5; В — 3; Г — 1.

Формування хронологічної компетентності

Співвіднесіть дати та події.

1	11 січня 1918 р.	А	ухвалення проекту Конституції УНР
2	27 січня 1918 р.	Б	утворення Директорії
3	29 квітня 1918 р.	В	підписання Брестського мирного договору між УНР і державами Четверного союзу.
4	13 листопада 1918 р.	Г	бій під Мотовилівкою
		Д	проголошення IV Універсалу Центральної Ради

Відповідь: 1Д; 2В; 3А; 4Г.

Формування аксіологічної компетентності

Співвіднесіть прізвища історичних діячів з посадами, які вони обіймали.

1	П. Скоропадський	А	Державний секретар
2	Д. Дорошенко	Б	голова уряду
3	І. Кістяківський	В	міністр освіти
4	Ф. Лизогуб	Г	гетьман Української Держави
		Д	міністр закордонних справ

Відповідь: 1Г; 2Д; 3А; 4Б.

2. Використовуючи наведену тезу, проаналізуйте внутрішню та зовнішню політику гетьмана П. П. Скоропадського. Оцініть її.

Задача 1

С. Грабовський. «Українське державотворення революційної доби: виклики часу і відповіді нації»

«Період гетьманства Скоропадського був ще більш суперечливим і неоднозначним, ніж річний період діяльності Центральної Ради».

3. За допомогою таблиці «Брест-Литовський мирний договір» виконайте завдання.

Брест-Литовський мирний договір
<ul style="list-style-type: none"> • Встановлення кордонів (кордон між УНР та Австро-Угорщиною пролягав по лінії Хотин–Гусятин–Збараж–Броди–Сокаль, майже вся Холмщина і Підляшшя поверталися УНР); • відмова від взаємних претензій на відшкодування збитків, заподіяних війною; • взаємний обмін військовополоненими; • взаємний обмін надлишками промислових та сільськогосподарських товарів; • встановлення взаємних митних пільг та режиму найбільшого сприяння у прикордонному товарообміні; • налагодження дипломатичних відносин

Завдання

- 1) На яких умовах укладався Брест-Литовський мирний договір?
 - 2) У чому полягало його історичне значення?
4. За допомогою таблиці «Повноваження гетьмана» виконайте завдання.

Повноваження гетьмана
<ul style="list-style-type: none"> • Влада управління в межах всієї Української держави належить винятково Гетьману. • Гетьман стверджує закони, і без його санкції жодний закон не може мати сили. • До прав Гетьмана належать: <ul style="list-style-type: none"> — призначення голови уряду; — затвердження за поданням голови Ради Міністрів та членів її Кабінету; — скасування Кабінету Міністрів у повному його складі; — призначення на посади і звільнення інших урядових осіб у разі,

Повноваження гетьмана
<ul style="list-style-type: none"> — коли для останніх не встановлено законом іншого порядку; — вище керівництво зносинами Української держави; — право вважатися верховним воеводою української армії і флоту; — оголошення окремих районів на військовому, осадному або виключному становищі. <ul style="list-style-type: none"> • Усі накази і розпорядження гетьмана повинні були закріплюватися головою уряду або відповідним міністром

Завдання

- 1) Які повноваження отримував гетьман?
- 2) Якою за формою правління державою ставала Україна?

Формування мовленнєвої компетентності

Обговорення питання

Коли та за яких обставин було встановлено радянську владу в Україні?

Метод «Мікрофон»

1. Чи згодні ви із твердженням, що більшовицька влада була встановлена в Україні шляхом жорстокого насильства?
2. Чи свідчили події кінця 1917 — початку 1918 рр. про те, що Українська революція зазнала поразки?
3. Якими були причини невдач Центральної Ради наприкінці 1917 — на початку 1918 рр.?

Робота з ілюстраціями

Учні працюють з ілюстраціями і виконують завдання.

- Тризуб як атрибут військового одягу.
- Герб Української Держави.
- Прапор Української Держави.

Завдання

Про що свідчила символіка Української держави П. Скоропадського?

Формування інформаційної компетентності

1. Розв'яжіть кросворд.

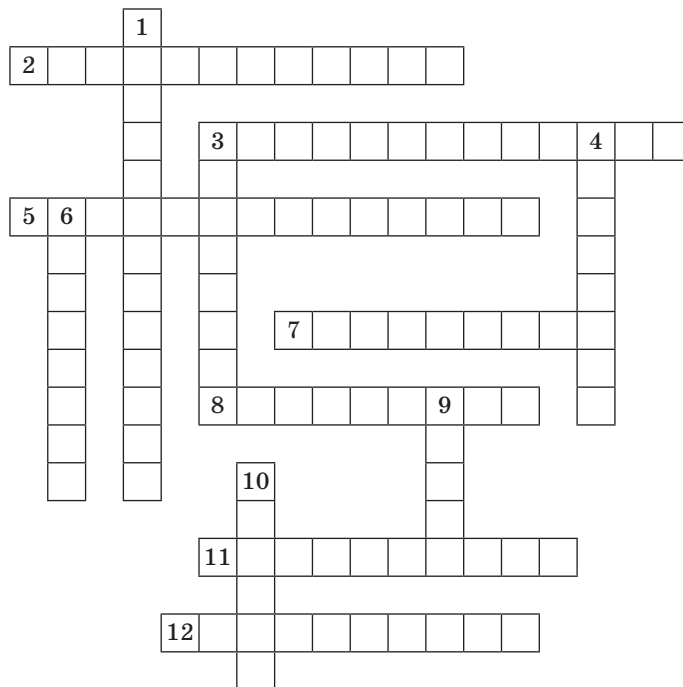
По горизонталі:

- 2) Збройне та всі інші форми втручання однієї держави у внутрішні справи іншої.
- 3) Гетьман Української держави 1918—1919 рр.

- 5) Активна боротьба реакційних сил проти наростання революції.
- 7) Монархічна форма правління в Україні.
- 8) Домовленість між представниками протилежних думок, досягнута шляхом взаємних поступок.
- 11) Колегіальний орган виконавчої влади, який складається з декількох осіб.
- 12) Командир Січових стрільців.

По вертикалі:

- 1) Мирний договір між УНР та Німеччиною.
- 3) Ініціатор створення самостійної Комуністичної партії (більшовиків) України.
- 4) Стан населення, який спробував відновити в Україні Скоропадський.
- 6) Група осіб чи партій, що не згодні з політикою офіційної влади.
- 9) Керівник повстанського руху у Гуляйполі.
- 10) Національна грошова одиниця, запроваджена Радою Міністрів Гетьманату.

Відповіді

По горизонталі: 1. Берестейський. 3. Скоропадський. 5. Контрреволюція. 7. Гетьманат. 8. Компроміс. 11. Директорія. 12. Коновалець.

По вертикалі: 2. Інтервенція. 3. Скрипник. 4. Козацтво. 6. Опозиція. 9. Махно. 10. Гривня.

2. Прочитайте історичні тексти, дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

Історичний текст 1

Вступ військ Німеччини та Австро-Угорщини на територію УНР.

Гетьманський переворот

18 лютого 1918 р. німці розпочали широкомасштабний наступ. Під тиском 450-тисячної армії німецького блоку більшовики втрачали позицію за позицією і вже на початку березня були змушені залишити Київ. До початку травня німецько-австрійське військо зайняло майже всю Україну і Крим. Проте для Центральної Ради це була піррова перемога. Військо УНР того часу, за німецькими даними, налічувало лише «дві тисячі колишніх солдатів і офіцерів, безробітних і авантюристів» і тому не могло контролювати ситуацію в усій Україні. Через це фактично було встановлено окупаційний режим (німці безконтрольно хазяйнували в окремих галузях господарства; видавали власні нормативні акти, що мали чинність в Україні, тощо).

Деякий час після ліквідації радянської влади в Україні зберігалася республіканська форма правління: усі державні акти підписувалися від імені УНР. Але її авторитет серед населення України знижувався. Рада виявилася неспроможною забезпечити вивезення до Німеччини продовольства. За такої ситуації кайзерівські чиновники, всупереч обіцянкам, почали дедалі активніше втручатися у внутрішні справи УНР. Поступово склалися передумови для усунення Центральної Ради з політичної арени. Відбулося зближення німецької військової адміністрації та колишнього царського генерала П. Скоропадського. Невдовзі саме на нього німецька сторона зробила ставку.

29 квітня 1918 р. засідала Центральна Рада. Останнім рішенням Ради було прийняття демократичної конституції УНР і обрання Президентом України М. Грушевського. Того ж дня на Всеукраїнському з'їзді землевласників, який зібрав 6 432 делегати, було вирішено встановити монархічну форму державного правління

і проголосити гетьманат. Гетьманом України було обрано одного з найбільш відомих організаторів військових частин генерала Павла Скоропадського, нащадка славетного гетьманського роду. Серед перших рішень гетьмана було проголошення Української держави замість УНР.

Завдання

- 1) Пригадайте походження вислову «піррова перемога». Чи поділяєте ви думку про те, що повернення Центральної Ради в Україну стало «пірровою перемогою» над більшовиками?
2. Чому навесні 1918 р. склалися передумови усунення Центральної Ради від влади?

Історичний текст 2

Формування органів влади

Гетьманський уряд був сформований на професійній основі. До нього Скоропадський намагався включити фахівців, які добре знали свою справу і готові були служити Україні. До уряду увійшли відомі українські діячі, такі як Д. Дорошенко (міністр закордонних справ), М. Василенко (міністр освіти), М. Чубинський (міністр юстиції), І. Кістяківський (державний секретар). Головою уряду було призначено полтавського поміщика, вихідця зі старовинного козацького роду Федора Лизогуба. На думку Н. Полонської-Василенко, в уряді «не було соціалістів, але були солідні українські діячі з цілої України, що брали участь в українському житті як земські діячі, професори, правники, громадські працівники».

10 травня 1918 р. Скоропадський та його міністри видали заяву-декларацію уряду про характер, завдання і методи його діяльності. Вони полягали у здійсненні ідей незалежної і вільної України в історичній та національній державній формі, проведенні соціально-економічних реформ, розвитку української культури.

Упродовж 230 днів гетьманського режиму в Українській державі було прийнято понад 300 законопроектів. Восени 1918 р. було прийнято закон про правила проведення виборів до національних земств і міських дум в Українській державі. Активне виборче право надавалось особам усіх національностей і віросповідань, але лише з 25 років, якщо вони на 1 липня 1918 р. проживали в повіті не менше одного року, мали постійну оселю або ж володіли будь-яким майном. Обмеження встановлювалися для жінок. До виборів допускалися лише ті, хто володів протягом річного терміну майном, що обкладалося земським збором.

У липні 1918 р. Рада міністрів ухвалила закон про судові палати та апеляційні суди. Згідно із законопроектом в Українській державі діяло три судові палати: Київська, Одеська, Харківська. Було проведено реформування Генерального суду. Замість цієї установи утворено Державний сенат, який складався з адміністративного генерального суду, цивільного і генерального суду та Загального зібрання сенату. Його президентом призначено М. Василенка. Діяли також військові суди. Вони розглядали справи тих, хто звинувачувався у збройному опорі владі, у нападі на військовослужбовців під час виконання ними своїх службових обов'язків.

Завдання

- 1) На яких засадах здійснювалося формування органів державної влади в державі П. Скоропадського?
2. Які категорії населення отримали політичні права?
3. У чому полягала сутність судової реформи?

Історичний текст 3

Економічні перетворення

Гетьману та його уряду необхідно було розв'язати цілий ряд економічних завдань, серед яких головне місце посідало аграрне питання. Це питання було конкретизоване в грамоті «До всього українського народу» та в «Законах про тимчасовий державний устрій України». Основою земельної реформи мало стати відновлення приватної власності на землю і створення в Україні верств селянства, забезпечених землею, щоб якнайбільше підвищити її продуктивність. Основними положеннями майбутнього земельного законодавства були такі:

— серед селян гетьман вбачав дві категорії: великих і середніх землевласників (ті, хто мав понад 5 десятин землі) та дрібних (менше 5 десятин);

— землеволодіння в державі обмежувалося. Найбільшою земельною ділянкою у володінні однієї особи або сім'ї була ділянка площею 25 десятин землі. Землі, що були куплені понад норму, переходили у власність держави;

— це правило не поширювалося на землі цукрових заводів площею до 3 тис. десятин, окремі культурні і дослідні господарства та маєтки поміщиків до 200 десятин землі. Таким чином, в Україні відроджувалась велика земельна власність.

Утворювались нові органи влади — тимчасові земельні комісії, які повинні були повернути колишнім землевласникам їхні господарства, допомогти у підрахунку витрат, примусити селян повернути

поміщикам майно, відшкодувати поміщикам збитки за самовільно захоплені землі.

Під тиском командування окупаційних військ та великих землевласників П. Скоропадський затвердив ряд земельних законів, що мали антиселянський характер. Влітку 1918 р. гетьман підписав закони про примусове використання тяглової сили та інвентарю для державних перевезень, про обов'язкову передачу врожаю 1918 р. у розпорядження держави. У тих, хто намагався ухилитися від здавання хліба, його реквізували за цінами, нижчими від встановлених на 30 %, а хто приховував — на 50 %.

Також гетьман дав згоду на вивезення з України значної кількості продовольства та сировини. За німецькими даними, з України у вересні–жовтні 1918 р. до Німеччини та її союзників було відправлено близько 2 млн пудів цукру, 9 132 вагони зерна, 105 тис. голів худоби, 96 тис. коней, вивезено значну кількість різноманітної сировини. Значно погіршилися умови життя і праці робітників. Власники підприємств, окупаційна влада та гетьманська адміністрація збільшували тривалість робочого дня до 12 годин, карали робітників за участь у страйках.

Гетьман та його уряд намагалися розв'язати складні проблеми в галузі фінансів та грошового обігу, бо на українських землях, крім царських банкнот, в обігу перебували «керенки», карбованці УНР, марки, крони. Гетьманом було створено Фінансову раду, яка розпочала підготовку грошової реформи, що передбачала запровадження нової української валюти — гривні.

Отже, за часів Української держави відбулося певне економічне піднесення. Цьому сприяли відновлення приватної власності, підтримка гетьманом вільного підприємництва, широкий збут товарів за кордон. Були засновані нові акціонерні компанії, відроджені промислові підприємства та біржі. Відновився залізничний рух, ремонтувалися локомотиви, залізниці, мости, було реорганізовано і зміцнено державний флот. За словами одного з мешканців столиці України, «відносний добробут Києва за гетьманських часів різко контрастував зі швидким зубожінням Петрограда і Москви. На півночі вже починався голод, який був нам ще зовсім не знайомий...» Після «московського пекла» Київ здавався людям своєрідним Ельдорадо.

Завдання

Проаналізуйте сильні та слабкі сторони економічних реформ П. Скоропадського.

Історичний текст 4 Військова реформа

20 травня 1918 р. був призначений військовий міністр генерал Рогоза. Уже в червні розпочалося впровадження в життя плану формування регулярної української армії. Вона мала складатися з 8 армійських корпусів загальною чисельністю 300 тис. чол. Гетьман затвердив структуру та командування військових корпусів. Нові військові частини створювались через реорганізацію вже існуючих та на базі військових частин Румунського та Південно-Західного фронтів. Планувалося, що в армії будуть різні роди військ: кавалерійські дивізії, ескадрильї, залізничні частини та ін. Формувати армію Скоропадський планував на класовій основі. Її ядро мав становити козацький стан, бо саме козаччина, на думку гетьмана, уособлює цвіт української нації. 16 жовтня 1918 р. своїм універсалом гетьман відродив козацтво у всіх місцях його історичного існування. У документі наголошувалось, що відродження козацтва ставить на меті відновити славетне минуле України, забезпечити державність краю, виховувати підростаюче та майбутнє покоління. Через 2 тижні козацькі лави налічували майже 50 тис. козацьких родин. Проте здійснити цей план гетьману не вдалося, бо заможні селяни віддавали перевагу загонам для боротьби з повстанським рухом, ніж регулярному війську.

11 листопада 1918 р. завершилося формування українського Чорноморського флоту. Він складався з 3 бригад лінійних кораблів, 1 бригади крейсерів, 3 бригад гідрокрейсерів, дивізії міноносців, 22 підводних човнів. Цей процес було припинено інтервенцією флоту Антанти, який у листопаді 1918 р. окупував Севастополь, Новоросійськ, Одесу, Миколаїв, Херсон, захопивши усі кораблі.

Отже, гетьманський уряд доклав чимало зусиль для створення регулярної армії і флоту, але втілити план не вдалося. Загальна чисельність збройних формувань не досягала 65 тис. чоловік.

Завдання

1. Які кроки були зроблені щодо формування української армії?
2. Чому, на ваш погляд, була здійснена спроба відродження українського козацтва?

Історичний текст 5 Національно-культурна політика

Найбільших успіхів Скоропадський досяг у сфері національно-культурної політики, бо тут він мав певну свободу дій. Метою

гетьмана було створення умов для національно-культурного відродження України.

Гетьман намагався за короткий строк націоналізувати державний апарат, все діловодство вести державною мовою. В усіх установах і частинах організував курси українознавства. Проводилась також українізація загальноосвітньої школи. Поряд з російськими школами та гімназіями відкривались українські. У травні 1918 р. було засновано близько 50 нових українських шкіл, а в серпні ухвалено закон «Про обов'язкове вивчення української мови та літератури, а також історії та географії України в усіх середніх школах». Восени 1918 р. в Україні налічувалося 150 українізованих гімназій, а для незаможних учнів цих гімназій затверджувалось 350 іменних стипендій — імені Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка та інших письменників та діячів культури.

Від 1 липня 1918 р. Київський український народний університет перетворювався на Київський державний український університет у складі чотирьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного, правничого і медичного. Мовою викладання визнавалась українська, а читання лекцій російською мовою дозволялось міністром освіти лише в окремих випадках на прохання факультетів. З викладацького складу виключались всі особи, що не мали ступенів доктора, магістра чи кандидата наук.

Водночас 22 жовтня у Кам'янець-Подільському розпочав свою роботу ще один український державний університет, що включав історико-філологічний та фізико-математичний факультети. У Київському, Харківському, Одеському російськомовних університетах відкривався комплекс українознавчих кафедр: української мови, літератури, історії, права.

У липні–вересні на чолі з академіком Вернадським була створена комісія з питань заснування Української Академії наук, а вже 14 листопада 1918 року Скоропадський ухвалив закон «Про заснування Української Академії наук». Первісний склад УАН з 12 академіків призначив сам гетьман. До нього увійшли: Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, М. І. Петров, М. Ф. Кащенко та ін. Президентом УАН було обрано В. І. Вернадського.

Гетьман виділяв кошти на організацію великих культурних закладів. У серпні 1918 р. було започатковано Національну бібліотеку України, в якій збиралися всі пам'ятки духовного життя українського народу — як рукописні, так і друковані. Засновувався Національний архів України, Національна галерея мистецтв,

Український історичний музей, Український національний театр, «Молодий театр».

У травні 1918 р. було створено Державне видавництво. Головним завданням нової установи було поширення серед народу добрих українських книжок, а також іншої друкованої продукції. З будь-якої літератури було знято усілякі митні збори.

Гетьман Скоропадський сподівався на підтримку церкви і тому від самого початку шукав союзу з нею. Уже 29 квітня в день перевертоту у «Законі про тимчасовий державний устрій України» зазначалось, що «первенствующа в Українській державі є віра християнська, православна», але уточнювалось, що мешканці України, що не сповідують православ'я, мають право вільно відправляти богослужіння за своїм обрядом.

Завдання

Чому П. Скоропадський значну увагу приділяв національно-культурному розвитку України?

Історичний текст 8 *Зовнішня політика*

Активну політику проводив гетьман Скоропадський на міжнародній арені. Створене міністерство закордонних справ очолив Д. Дорошенко — відомий історик. Під його керівництвом було визначено три напрями зовнішньої політики Української держави:

1. Встановлення дружніх відносин з країнами Четвертного союзу — Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною.
2. Розв'язання спірних територіальних проблем з сусідніми державами.
3. Встановлення дипломатичних відносин з нейтральними державами.

Виконання цих напрямків політики мало забезпечити мир і захистити суверенітет України.

Головним напрямом зовнішньої політики були відносини з країнами Четвертного союзу, бо на території України перебувало окупаційне військо Німеччини та Австро-Угорщини і це впливало на внутрішню і зовнішню політику. 2 червня 1918 р. Німеччина офіційно визнала Українську державу. Її визнали також Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина. Гетьманат намагався також вирішити на свою користь Бессарабське питання, Кримське питання, приєднати до України Холмщину, Підляшшя. Для Гетьманату надзвичайно важливої ваги набували відносини з більшовицькою

Росією. Росія прагнула включити українські землі до свого складу. У результаті переговорів 12 червня 1918 р. було підписано договір, за яким Росія визнавала незалежність Української держави. Припинялися військові дії між обома державами, відбувався обмін консульськими представниками. Розглядалося питання і про кордони. Лінія кордону відступала від української етнографічної межі на 125—200 верств на користь Росії. Гетьманський уряд налагодив добрі відносини з державами, що утворилися на території колишньої Російської імперії, — Грузією, Доном, Кримом, Кубанню, Литвою, Фінляндією.

Чимало зробила українська дипломатія для визнання України на міжнародній арені. Українська держава мали представництва в 25 країнах світу (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина, Фінляндія, Польща та ін.).

Завдання

Проаналізуйте зовнішньополітичну діяльність Скоропадського. У чому полягало її значення?

Документ 1

Із «Грамоти до всього українського народу» П. Скоропадського. 29 квітня 1918 р.

«Громадяни України!

Всім Вам, козаки та громадяни України, відомі події останнього часу, коли джерелом лилася кров кращих синів України і знову і знову відроджена Українська держава стояла коло краю загибелі.

Спаслась вона завдяки могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні своєму слову, продовжують і по цей час боротись за цілість і спокій України.

При такій піддержці у всіх зародилась надія, що почнеться відбудовання порядку в Державі й економічне життя України увійде, врешті, в нормальне русло. Але ці надії не справдились.

КолишнєУкраїнське Правительство не здійснило державного будовання України, позаяк було зовсім не здатне до цього. Бешкети і анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробітниця збільшуються і розповсюджуються з кожним днем, і врешті для багатющої колись-то України встає грізна мара голоду».

Завдання

Як П. Скоропадський обґрунтовує необхідність гетьманського перевороту?

Документ 2

Із «Грамоти до всього українського народу» П. Скоропадського. 29 квітня 1918 р.

«...То сею грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

...Створити здібний до державної праці сильний уряд; відбудувати армію та адміністративний апарат, яких у той час фактично не існувало, і за їх поміччю відбудувати порядок, опертий на право; провести необхідні політичні і соціальні реформи. Політичну реформу я уявляю собі так: ні диктатура вищого класу, ні диктатура пролетаріату, а рівномірна участь усіх класів суспільства в політичному житті краю. Соціальні реформи я хотів провести в напрямі збільшення числа самостійних господарств коштом зменшення обширу найбільших маєтків».

Завдання

На яких засадах гетьман обіцяв побудувати Українську Державу?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Скласти історичний портрет П. Скоропадського.

УРОК 21

Директорія

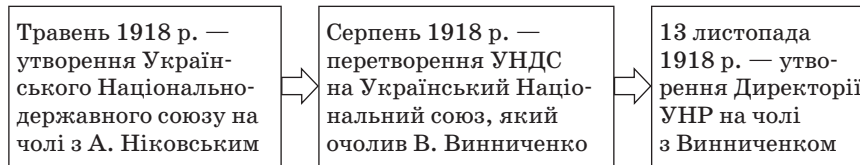
Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Українська держава. Утворення директорії та відновлення УНР (травень–листопад 1918 р.)», виконайте завдання.

1. Назвіть території, які були віднесені до «нейтральної зони» і де відбувалось формування української радянської повстанської дивізії.
2. Назвіть місто, де було проголошено створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України.
3. Назвіть напрями ударів радянських військ у листопаді 1918 р.

Формування хронологічної компетентності

1. Розгляньте хронологічний ланцюжок «Утворення Директорії» та виконайте завдання.

Завдання

Охарактеризуйте внутрішню та зовнішньополітичну ситуацію в Україні на момент створення Директорії.

2. Заповніть пропуски у хронологічній таблиці.

Дата	Подія
13 листопада 1918 р.	(1)
(2)	Зайнято Харків, куди переїхав створений більшовиками Тимчасовий робітничо-селянський уряд радянської України
9 січня 1919 р.	(3)
(4)	Директорія оголосила війну проти Радянської Росії
Січень–лютий 1919 р.	(5)
(6)	Розгром головних військових сил Директорії

Відповідь:

- 1) Анулювання Радянською Росією Брестського мирного договору; невизнання України самостійною державою, початок захоплення українських територій, залишених німцями.
 - 2) 3 січня 1919 р.
 - 3) ультиматум Директорії Раднаркому з вимогою припинення воєнних дій та негайного виведення російських військ з території України.
 - 4) 16 січня 1919 р.
 - 5) Директорія переїхала до Вінниці, її очолив С. Петлюра, який фактично всю владу перебрав на себе.
 - 6) Лютий–квітень 1919 р.
3. Встановіть хронологічну послідовність.
- А Переїзд до Харкова Тимчасового робітничо-селянського уряду радянської України;
- Б розгром головних військових сил Директорії;
- В Директорія оголосила війну Радянській Росії;

- Г анулювання Радянською Росією Брестського мирного договору;
- Д ультиматум Директорії Раднаркому з вимогою припинення воєнних дій та негайного виведення російських військ з території України.

Відповідь: Г — А — Д — В — Б.

Формування аксіологічної компетентності

1. За допомогою таблиці «Основні положення Декларації Директорії УНР» виконайте завдання.

Основні положення Декларації Директорії УНР
<ul style="list-style-type: none"> • Скасування Гетьманщини. Відновлення УНР. • Директорія — тимчасова верховна влада до скликання Конгресу трудового народу України. • Влада в УНР належить трудовому народу, а експлуаторські класи позбавляються права голосу. • Скасування великих землеволодінь. Передача землі селянам без викупу. • Проголошення 8-годинного робочого дня та демократичних свобод. • Налагодження міжнародних відносин на засадах нейтралітету та мирного співіснування з усіма країнами

Завдання

Чи згодні ви із твердженням, що Директорія планувала установити в Україні національний варіант радянської влади? Свою думку аргументуйте.

2. Складіть порівняльну таблицю.

Назва	Внутрішня політика	Зовнішня політика
Центральна Рада		
Українська держава		
Директорія		

3. Опрацюйте історичний текст і виконайте завдання.

Історичний текст

С. Грабовський. Українське державотворення революційної доби: виклики часу і відповіді нації

«...Директорія спробувала скопіювати значну частину більшовицької ідеології, відповідно «українізувавши» її у формі «трудої демократії», але зазнала невдачі, оскільки ця ідеологія могла втілюватися в життя тільки за умов постійного масового терору. На

терор, слід віддати їм належне, лідери Директорії не пішли. Вони знов-таки воліли краще зазнати поразки, аніж стати на шлях тоталітаризму... Досвід київського періоду Директорії ще раз засвідчив... несумісність демократії з радикальними соціалістичними експериментами, ...відсутність впливових власне українських політичних сил..., необхідність пошуку дієвої ідеології для забезпечення боротьби за українську незалежність».

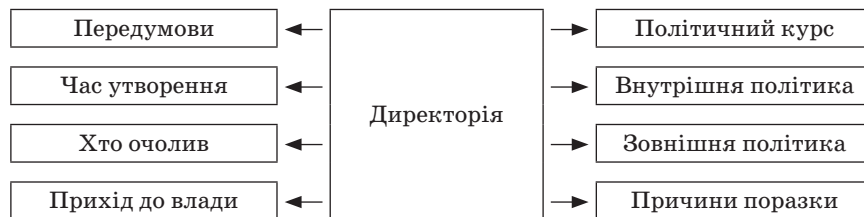
Завдання

Проаналізуйте текст та доберіть реальні приклади, яким чином в Україні наприкінці 1918 — протягом 1919 рр. Директорія прагнула створити власну модель державності. Які результати це мало та якими були наслідки?

Формування інформаційної компетентності

Вправа «Знаю — хочу знати»

Учні заповнюють спочатку ліву частину схеми, тобто записують все, що їм вже відомо про Директорію. А потім заповнюють праву частину схеми — те, що хочуть дізнатися про Директорію на уроці.

Домашнє завдання

- Опрацювати відповідний матеріал підручника.
- Скласти історичний портрет Симона Петлюри.
- Одному учневі підготувати повідомлення «День соборності України».

УРОК 22

Проголошення ЗУНР

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Західноукраїнські землі у жовтні 1918 — серпні 1919 рр.» та «Чортківська наступальна операція

(офензива) УГА. Завершення окупації Галичини Польщею», виконайте завдання.

- Назвіть територію, на який було проголошено ЗУНР.
- Назвіть держави, які межували із ЗУНР.
- Назвіть місця перебування Української національної ради та уряду ЗУНР.
- Укажіть напрями ударів армії Й. Галлера.
- Назвіть території, які були окуповані Румунією.
- Назвіть території, на які поширювалася влада Угорської радянської республіки.
- Назвіть території, які були окуповані на червень 1919 р. Польщею.
- Назвіть території, які були окуповані на червень 1919 р. Румунією.
- Укажіть напрями ударів УГА.
- Укажіть напрями ударів польських військ.
- Укажіть напрям відходу армії УГА 17 липня 1919 р.

Формування хронологічної компетентності

- Співвіднесіть дати та події.

1	18—19 жовтня 1918 р.	А створення польської ліквідаційної комісії
2	29 жовтня 1918 р.	Б створення Української національної ради
3	30 жовтня 1918 р.	В українські військові з'єднання взяли під контроль усі головні пункти Львова
4	1 листопада 1918 р.	Г створення Тимчасового Державного Секретаріату
		Д початок роботи Центрального військового комітету як штабу з підготовки повстання

Відповідь: 1Б; 2А; 3Д; 4В.

- Заповніть пропуски у хронологічній таблиці «Проголошення ЗУНР».

Дата	Подія
16 жовтня 1918 р.	(1)
(2)	Утворення у Львові Української національної ради — політичного керівництва українського національно-визвольного руху
19 жовтня 1918 р.	(3)

Дата	Подія
(4)	Захоплення українськими військовими формуваннями на чолі з Д. Вітовським найважливіших об'єктів та урядових установ у Львові та інших містах Східної Галичини, початок україно-польської війни
9 листопада 1918 р.	(5)
(6)	Проголошення самостійної Західноукраїнської Народної Республіки, президентом якої згодом став Є. Петрушевич

Відповідь:

- 1) Маніфест австрійського імператора про перебудову держави на федеративних засадах, де «...кожне плем'я на області, яку воно заселяє, творить свій власний державний організм»;
- 2) 18 жовтня 1918 р.;
- 3) Постанова Національної Ради про об'єднання українських земель Австро-Угорщини в єдину Українську державу;
- 4) 1 листопада 1918 р.;
- 5) Утворення першого українського уряду — Державного Секретаріату на чолі з К. Левицьким;
- 6) 13 листопада 1918 р.

Формування аксіологічної компетентності

Співвіднесіть прізвища історичних діячів та факти їхніх біографій.

1	Е. Петрушевич	А	голова Державного Секретаріату ЗУНР
2	К. Левицький	Б	голова Центрального Військового комітету
3	Д. Вітовський	В	Президент ЗУНР
4	Ю. Пілсудський	Г	імператор Австро-Угорщини
		Д	голова Польської організації воєнної

Відповідь: 1В; 2А; 3Б; 4Д.

Формування мовленнєвої компетентності

1. До складу якої держави входили західноукраїнські землі напередодні Першої світової війни? Покажіть їх на карті.
2. У якому напрямі розвивався український національний рух на західноукраїнських землях за часів війни та в період Української революції?

3. Чи порушувалося питання про долю західноукраїнських земель під час укладення Брест-Литовського мирного договору? Яке рішення було прийнято?
4. Яка держава після розпаду Австро-Угорщини претендувала на західноукраїнські землі?

Формування інформаційної компетентності

1. За допомогою таблиці «Поглинання території ЗУНР різними країнами» виконайте завдання.

Східна Галичина	Північна Буковина	Закарпаття
Червень–липень 1919 р. — окупація цих земель Польщею. 25 червня 1919 р. — рішення Паризької мирної конференції про надання Польщі права володіння землями Східної Галичини на 10, а згодом на 25 років. 14 березня 1923 р. — рішення Ради Антанти про остаточне включення Східної Галичини до складу Польщі	Листопад 1918 р. — окупація цих земель Румунією. 10 вересня 1919 р. — передача за Сен-Жерменським договором Північної Буковини до складу Румунії	Березень–квітень 1919 р. — землі Закарпаття — автономна одиниця Угорської Радянської Республіки. Травень 1919 р. — окупація цих земель військами Румунії та Чехо-Словаччини. 10 вересня 1919 р. — включення за Сен-Жерменським договором Закарпаття до складу Чехо-Словаччини на правах автономії

Завдання

- 1) Які рішення щодо західноукраїнських земель були прийняті на Паризькій мирній конференції?
- 2) До складу яких держав увійшли західноукраїнські землі? Покажіть їх на карті.
2. Прочитайте історичні тексти, дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

Документ 1

З відозви Української Національної Ради від 1 листопада 1918 р.

«Український народе!

Голосимо тобі вість про своє визволення з віковичної неволі. Віднині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української держави. Дня 19 жовтня твоею волею утворилася на українських землях колишньої Австро-Угорської монархії Українська держава та її найвища власть — Українська національна рада. З нинішнім

днем Українська національна рада обняла владу в столичному місті Львові і на цій території Української держави. Український народ! Доля Української держави в твоїх руках...

Всі жовніри української народності підлягають віднині виключно Українській національній раді... Всі вони мають стати на її оборону. Все здібне до зброї українське населення мусить утворити бойові відділи, які або ввійдуть в склад української армії, або на місцях оберігатимуть спокій і порядок.

...Як тільки буде забезпечено і укріплено існування Української держави, Українська національна рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного виборчого права Установчі збори, які рішать про дальшу будучність Української держави».

Завдання

- 1) Охарактеризуйте зміст цього документа.
- 2) З якою метою була створена Українська національна рада?
- 3) Якою була політична обстановка в Західній Україні на початку листопада 1918 р.?
- 4) Які кроки Української національної ради з розбудови держави ви можете назвати?

Документ 2

Український історик С. Макарчук про причини поразки ЗУНР

«...У січні 1919 р. Галичині вже не доводилося сподіватися на допомогу з Великої України, а треба було думати про допомогу Українській Народній Республіці, в березні ж двобій малої Галичини з Польщею переріс у «боротьбу Галичини з Антантою». Поразки, завдані Українській Народній Республіці російсько-більшовицькою Червоною Армією, потягнули за собою і поразки Галицької Армії на польському та інших фронтах».

Завдання

Користуючись наведеним висловлюванням, визначте причини падіння ЗУНР.

Документ 3

В. Переяславець «Дзвони в Україні»

Задзвонили срібні дзвони в Україні,
Аж по світі по широкім стало чути:
«Зустрічайте Воскресіння день! Віднині
Навік-віки Україні вільній бути!»
Зашумів відвічний Київ прапорами,

Розлилась народу повідь по Подолі,
На майдані, на Софійським, з корогвами
Зустрічала Україна свято волі.
Україно, нездоланна вища Мати
Володимира, Богдана і Тараса.
Бог тобі призначив жити, не вмирати,
Бути світові як захист і окраса.

Завдання

- 1) Поміркуйте, яке історичне значення мав Акт злуки УНР і ЗУНР.
- 2) Чи згодні ви з думкою автора про те, що ця подія мала суто символічний характер, а справжнє об'єднання так і не відбулося?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Скласти історичний портрет Є. Петрушевича.

УРОК 23

Політика радянського уряду в Україні у 1919 році

Формування просторової компетентності

Користуючись картою атласа «Друга війна радянської Росії проти УНР. Встановлення в Україні більшовицького режиму» та «Розгром армії Денікіна. Відновлення більшовицького режиму в Україні (жовтень 1919 — квітень 1920 рр.)», виконайте завдання.

1. Назвіть території, які входили до складу УНР.
2. Назвіть українські території, які контролювалися урядом радянської Угорщини.
3. Назвіть райони розміщення військ УНР на початку січня 1919 р.
4. Назвіть території, які контролювалися Директорією УНР на 22 січня 1919 р.
5. Назвіть центр Гуцульської республіки.
6. Укажіть напрям ударів Добровольчої армії генерала А. Денікіна у січні–лютому 1919 р.
7. Назвіть місце проголошення УСРР.
8. Назвіть українські території, які контролювала радянська Росія станом на жовтень 1919 р.

9. Укажіть місце переходу частин УГА на бік денікінців.
10. Назвіть межу просування радянських військ на початок грудня 1919 р.

Формування хронологічної компетентності

Співвіднесіть дати та події.

А	16 січня 1918 р.	1	другий зимовий похід військ УНР
Б	червень 1919 р.	2	вступ військ М. Муравйова до Києва
В	грудень 1919 р. — квітень 1920 р.	3	перший зимовий похід військ УНР
Г	листопад 1921 р.	4	Чортківська офензива
		5	бій під Крутами

Відповідь: А — 5; Б — 4; В — 3; Г — 1.

Формування логічної компетентності

1. Співвіднесіть поняття та їх визначення.

1	«Воєнний комунізм»	А	комітети незаможників, організовувалися на селі з голоти та залучалися до створення колгоспів
2	Ревком	Б	політика, яку проводила радянська влада у 1918—20 рр.
3	Комнезами	В	Рада народних комісарів
4	Продрозкладка	Г	спосіб державної заготівлі сільськогосподарських продуктів, який полягав у тому, що селяни повинні були здавати усі залишки продовольства понад норму, установлену на особисті потреби
		Д	тимчасові надзвичайні органи Радянської влади

Відповідь: 1Б; 2Д; 3А; 4Г.

2. Використовуючи наведені твердження, заповніть таблицю «Політика «воєнного комунізму».

Сільське господарство	Промисловість	Торгівля та фінанси

- 1) Запровадження продрозкладки (вилучення «надлишків» продовольства у селян).
- 2) Заборона приватної торгівлі.

- 3) Прискорена націоналізація підприємств важкої, середньої та дрібної промисловості.
- 4) Державна монополія на продаж та заготівлю хліба.
- 5) Встановлення державного контролю над виробництвом.
- 6) Скасування платні за житло, комунальні послуги, транспорт.
- 7) Запровадження загальної трудової повинності.
- 8) Ліквідація великих поміщицьких і селянських господарств, колективізація.
- 9) Централізація і милітаризація промисловості.
- 10) Запровадження жорстких цін на товари.
- 11) Перехід до прямого товарообігу.
- 12) Зрівняльний розподіл продуктів харчування серед працюючих.
- 13) Зрівняльна оплата праці.
- 14) Карткова система постачання міського населення.

Відповідь:

Сільське господарство — 1, 4, 8.

Промисловість — 3, 5, 7, 9, 12, 13.

Торгівля та фінанси — 2, 6, 10, 11, 14.

3. Заповніть таблицю «Наслідки політики «воєнного комунізму», використовуючи наведені положення.

Політика	Економіка	Соціальні відносини

- 1) Посилення соціального напруження;
- 2) руйнування системи ринкових відносин;
- 3) придушення приватної ініціативи;
- 4) активне формування однопартійної системи;
- 5) поглиблення інфляційних процесів;
- 6) посилення бюрократизації, централізму;
- 7) розрив економічних зв'язків між містом і селом;
- 8) закріплення в масах психології «експропріації експропріаторів»;
- 9) ліквідація станів;
- 10) поширення практики «надзвичайних» заходів і масових репресій.

Відповідь:

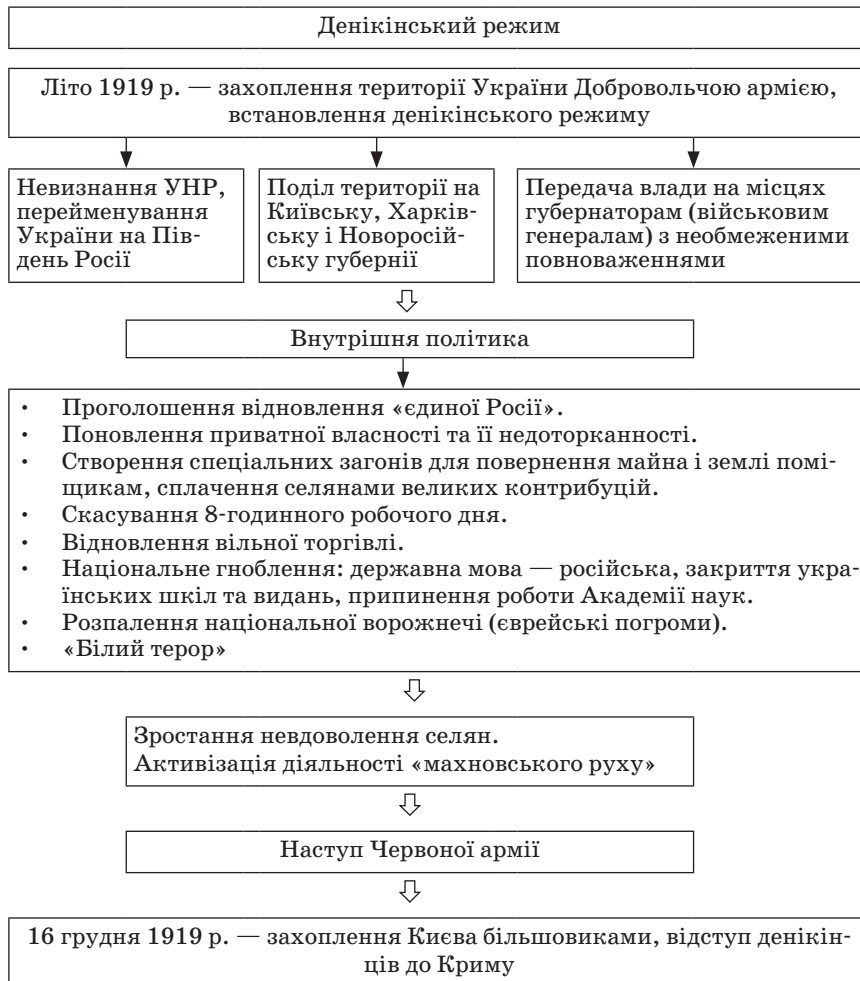
Політика — 4, 6, 8, 10.

Економіка — 2, 3, 5, 7.

Соціальні відносини — 1, 9.

Формування аксіологічної компетентності

За допомогою схеми «Денікінський режим» виконайте завдання.

Завдання

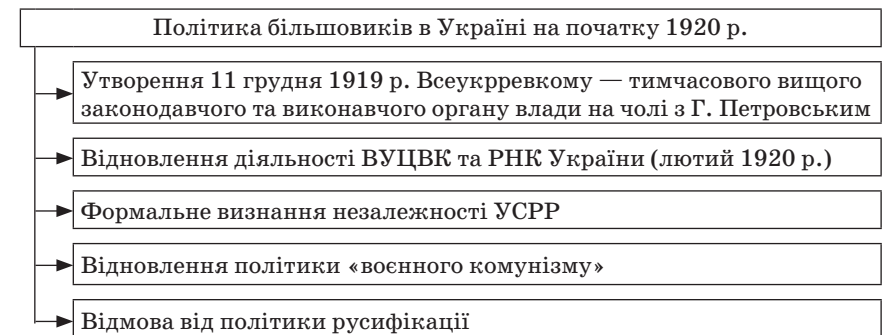
1. Чим був зумовлений успішний наступ білогвардійців навесні 1919 р.?
2. Чим можна пояснити невдалі дії армій УНР та УГА?
3. Охарактеризуйте суть денікінського режиму. Яку реакцію населення він викликав? Чому?
4. Визначте причини поразки білогвардійців.

Формування мовленнєвої компетентності

1. Пригадайте, коли та за яких обставин відбулося проголошення радянської влади в Україні.
2. Який характер мала перша хвиля радянзації України?
3. Чому більшовики вимушені були залишити територію України?
4. Коли розпочався другий похід більшовиків на українські землі? Якими були його наслідки?

Формування інформаційної компетентності

1. Закінчіть речення.
 - 1) Майже вся територія України вдруге опинилася під контролем більшовиків у __ .
 - 2) Назва УНР була замінена більшовиками на __ .
 - 3) Перша Конституція УСРР була затверджена у __ .
 - 4) Вищими органами влади в УСРР проголошувалися __ і __ .
 - 5) Раду Народних Комісарів очолив __ .
 - 6) У 1919 р. більшовики запровадили в Україні політику __ .
 - 7) Вилучення надлишків продовольства у селян називається __ .
 - 8) Перехід промислових підприємств із приватної у державну власність називається __ .
 - 9) Наступ армії генерала Денікіна розпочався __ .
 - 10) Об'єднання армії УНР та УГА відбулося __ .
 - 11) 31 серпня 1919 р. на українських землях було встановлено __ режим.
 - 12) Втретє радянська влада в Україні була встановлена у __ .
2. За допомогою схеми «Політика більшовиків в Україні на початку 1920 р.» виконайте завдання.

Завдання

Охарактеризуйте основні напрями політики більшовиків в Україні на початку 1920 р.

3. Укажіть заходи денікінського режиму в Україні.

- 1) Встановлення диктатури пролетаріату;
- 2) встановлення воєнної диктатури;
- 3) територія Україна — частина Радянської Росії;
- 4) відновлення «єдиної і неподільної Росії»;
- 5) відновлення поміщицького землеволодіння;
- 6) націоналізація промисловості.

Відповідь: 2, 4, 5.

4. Укажіть особливості «політики воєнного комунізму».

- 1) Роздача землі селянам, ліквідація поміщицького і куркульського господарств;
- 2) обмеження поміщицького землеволодіння, викуп землі селянами;
- 3) запровадження податку на утримання армії;
- 4) запровадження «продовольчої розкладки»;
- 5) свобода торгівлі;
- 6) запровадження карткової системи постачання міського населення;

Відповідь: 1, 4, 6.

5. Прочитайте історичний текст, дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

Історичний текст 1

Запровадження радянської державності та її характер. Х. Раковський

Після чергового приходу до влади більшовиків починається створення державного апарату радянської влади в Україні. Держава дістала нову назву — Українська Соціалістична Радянська Республіка, яка була закріплена у першій Радянській конституції УСРР, затвердженій у березні 1919 р. на III Всеукраїнському з'їзді Рад. Конституція закріпила диктатуру пролетаріату і радянський лад в Україні. Проголошувалося головне завдання — будівництво соціалізму, а також декларування скасування приватної власності, проголошення свободи слова, зібрань, союзів, але тільки для трудового народу. Вищими органами законодавчої влади стали Всеукраїнський з'їзд Рад та його виконавчий орган — Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (ВУЦВК), головою

якого з 1919 р. був Г. І. Петровський, що обіймав цю посаду до кінця 30-х рр. Уряд у січні 1919 р. було перейменовано на Радун Народних Комісарів, очолив його Х. Раковський (до 1923 р.). Вибірні органи влади — ради — існували переважно в губернських містах, а на місцевому рівні діяли військово-революційні комітети — ревкоми. В умовах громадянської війни більшовики робили ставку на диктаторські органи управління і не поспішали передавати владу демократичним радам. Процес виборів до рад контролювався з боку ревкомів. На селі створювалися комітети бідноти, які виконували ті самі функції, що і ревкоми. До того ж, вони повинні були внести розкол серед селянства й ізолювати заможних селян.

Завдання

- 1) Охарактеризуйте особливості формування радянського апарату влади в Україні.
- 2) Визначте, яку роль відіграв Х. Раковський у запровадженні радянської державності на українських землях? На яких позиціях щодо майбутнього України він перебував?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОК 24**Радянсько-польська війна і Україна****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа «Розгром армії Денікіна. Відновлення більшовицького режиму в Україні (жовтень 1919 — квітень 1920 рр.)» та «Радянсько-польська війна і Україна. Розгром військ Врангеля та загонів Махна», виконайте завдання.

1. Назвіть українські землі, які були захоплені поляками на кінець 1919 р.
2. Назвіть українські землі, які відповідно до «лінії Керзона» залишилися під контролем Польщі.
3. Назвіть українські території, які у серпні 1920 р. контролювалися більшовиками, а які — поляками.
4. Назвіть межу лінії фронту наприкінці 1920 р.
5. Назвіть територію, яку контролювали українські війська на кінець березня 1920 р.

6. Назвіть маршрут Другого зимового походу.
7. Назвіть місце, де було розстріляно учасників Другого зимового походу.

Формування хронологічної компетентності

1. Співвіднесіть дати і події.

А	21 квітня 1920 р.	1	ультиматум Керзона
Б	11 липня 1920 р.	2	Ризький мир з Польщею
В	12 жовтня 1920 р.	3	укладення перемир'я між Польщею та РСФРР
Г	18 березня 1921 р.	4	Варшавський договір
		5	договір про дружбу і братерство з Туреччиною

Відповідь: А — 4; Б — 1; В — 3; Г — 2.

2. Заповніть пропуски у хронологічній таблиці «Радянсько-польська війна та Україна (1920–1921 рр.)».

Дата	Подія
(1) 6 травня 1920 р.	Початок наступу польсько-українських військ (2)
(3) 12 червня 1920 р.	Початок наступу Червоної армії (4)
(5) Серпень–вересень 1920 р.	Відступ польсько-українського війська з території Наддніпрянської України та Білорусії; перенесення військових дій на територію Польщі та Галичини (6)
(7) 18 березня 1921 р.	Підписання радянсько-польського перемир'я, що означало денонсацію Варшавського договору Польщі з УНР (8)

Відповідь:

- 1) 25 квітня 1920 р.;
- 2) вступ польської армії і частин УНР до Києва;
- 3) 14–26 травня 1920 р.
- 4) захоплення Києва більшовицькими військами;
- 5) липень 1920 р.;

- 6) наступ польських військ, початок переговорів про укладення перемир'я між Польщею та Росією;
- 7) 12 жовтня 1920 р.;
- 8) Ризький мир, визнання Польщею існування УРСР.

3. Встановіть хронологічну послідовність:

- а) захоплення Києва більшовицькими військами;
- б) підписання радянсько-польського перемир'я, що означало денонсацію Варшавського договору Польщі з УНР;
- в) Ризький мир, визнання Польщею існування УРСР;
- г) вступ польської армії і частин УНР до Києва;
- д) відступ польсько-українського війська з території Наддніпрянської України та Білорусії; перенесення військових дій на територію Польщі та Галичини.

Відповідь: г — а — д — б — в.

Формування аксіологічної компетентності

За допомогою схеми «Варшавський договір» виконайте завдання.

- Польща визнавала незалежність УНР та Директорію УНР на чолі з С. Петлюрою як верховну владу в державі.
- Польський уряд зобов'язувався не укладати міжнародних угод, спрямованих проти України.
- Українському населенню в Польщі, як і польському — в Україні гарантувалися національно-культурні права.
- УНР офіційно погоджувалася на анексію Польщею західноукраїнських земель (під польським контролем залишалися Галичина, Західна Волинь, частина Полісся, Лемківщини, Підляшшя, Посяння і Холмщина).
- Польща мусила забезпечити петлюрівців озброєнням та боєприпасами, а УНР польські формування — продовольством, фуражем.
- Польща та УНР домовились про спільні воєнні дії проти більшовиків на території України.
- Збройні сили УНР підпорядковувалися польському командуванню.
- УНР давала згоду на підпорядкування залізниць польському управлінню та на спільну валюту

Завдання

1. Дайте оцінку Варшавському договору.
2. Як ви вважаєте, чому ця угода була таємною?

3. Як поставилися до підписання цієї угоди провідні діячі українського національного руху?
4. У чому були принципи недоліки Варшавської угоди і якому договору вона суперечила?

Формування мовленнєвої компетентності

1. Коли і за яких обставин була утворена Польська держава?
2. Які відносини склалися між новоствореною Польською державою та Директорією? Між Польською державою та ЗУНР?
3. Чим закінчилася війна між Польщею та ЗУНР?
4. В якому становищі перебували українські землі наприкінці 1919 — на початку 1920 р.?

Формування інформаційної компетентності

1. Укажіть положення, які характеризують наслідки встановлення польського окупаційного режиму в українських землях.
 - а) УНР потрапила в залежне від Польщі становище;
 - б) було запроваджено польський адміністративний апарат;
 - в) відновлено поміщицьку владу на землю;
 - г) суперечила Актіві про злуку ЗУНР та УНР;
 - д) проводилися репресії щодо українського населення;
 - е) було створено умови для «законного» скасування ЗУНР;
 - ж) вивезення до Польщі промислового устаткування, товарів, сировини;
 - з) ігнорування адміністрації УНР;
 - и) під владою Польщі опинились українські землі: Холмщина, Підляшшя, Посяння, Лемківщина, Західна Волинь, Східна Галичина, частина Полісся

Відповідь: а, г, е, и.

2. Назвіть наслідки Варшавської угоди.
 - а) УНР опинялась у залежному від Польщі становищі.
 - б) утворено польський адміністративний апарат;
 - в) відновлено поміщицьку владу на землю;
 - г) суперечила Актіві про злуку УНР та ЗУНР.
 - д) українське населення було піддано репресіям;
 - е) були створені умови для «законного» скасування ЗУНР.
 - ж) вивезено до Польщі промислового устаткування, товарів, сировини;
 - з) ігноровано адміністрацію УНР;

- и) під владою Польщі опинились українські землі: Холмщина, Підляшшя, Посяння, Лемківщина, Західна Волинь, Східна Галичина, частина Полісся.

Відповідь: 2, 3, 5, 7, 8.

3. За допомогою таблиці «Співвідношення сил сторін на початку війни» виконайте завдання.

Показники	На території Білоруси			На території України		
	Червона армія	Польська армія	Співвідношення	Червона армія	Польська армія	Співвідношення
Особовий склад	169 260	158 364	1,1 : 1	55 033	142 074	1:2,6
Кулемети	1671	2043	1:1,2	1232	1994	1:1,6
Гармати та міномети	421	562	1:1,3	236	588	1:2,5
Бронепозиди	11	—		8	—	
Бронеавтомобілі	38	18	2:1	—	31	
Літаки	—	22		24	29	1:1,2

Завдання

Охарактеризуйте співвідношення радянських і польських військ на початку війни.

4. За допомогою таблиці «Основні умови Ризького мирного договору» виконайте завдання.

Основні умови Ризького мирного договору
<ul style="list-style-type: none"> • Гарантування державного суверенітету обом сторонам й утримання від будь-якого втручання у внутрішні справи. • Зобов'язання не створювати і не підтримувати організацій, що мають на меті збройну боротьбу з другою договірною стороною або зазіхають на її територіальну цілісність. • Припинення стану війни. • Визнання Польщею незалежності УСРР і БСРР. • негайне встановлення дипломатичних відносин. • Визначалася лінія кордону між державами: до Польщі відходили західноукраїнські (Східна Галичина, Західна Волинь, Західне Поділля, Холмщина, Підляшшя) і західнобілоруські землі.

Основні умови Ризького мирного договору

- Радянська сторона зобов'язувалася сплатити Польщі 30 млн руб. золотом і передати залізничне майно на суму 18 245 тис. руб. золотом.
- Передбачалося укладання економічної угоди.
- Визначалися права національних менших і релігійних громад на території договірних сторін.
- Сторони взаємно відмовилися від компенсації воєнних витрат.
- Визначалися принципи утримання військовополонених та їх обміну

Завдання

Які наслідки мав Ризький мирний договір для України?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОК 25**Повстанські рухи. Поразка українського визвольного руху****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласу та «Радянсько-польська війна і Україна. Розгром військ Врангеля та загонів Махна», виконайте завдання:

1. Назвіть території, що входили до складу Української Народної Республіки у 1918 р.
2. Назвіть території, що входили до складу Української Соціалістичної Радянської Республіки у 1921 р. Порівняйте розмір території, згадайте, чому сталися такі зміни.
3. Назвіть держави, що межували з УСРР.
4. Назвіть території, захоплені білогвардійськими військами у серпні–жовтні 1920 р.
5. Назвіть території дій загонів Н. Махна у жовтні 1920 — серпні 1921 рр.
6. Назвіть фронти, які діяли на території України.
7. Назвіть місце укладання угоди між Н. Махно та більшовиками.
8. Укажіть напрями евакуації військ Врангеля.

Формування хронологічної компетентності

1. За допомогою хронологічної таблиці «Розгром військ Врангеля» виконайте завдання.

Дата	Подія
3 квітня 1920 р.	Головнокомандувачем Добровольчої армії стає П. Врангель, який з метою забезпечення підтримки населення в боротьбі з більшовиками запропонував ряд заходів: розробка «Закону про землю» (частина поміщицьких земель передавалася селянам за викуп); видання «Закону про волосні земства та сільські общини» (такі органи селянського самоврядування мали замінити сільські ради); надання обласної автономії козацьким землям; розробка нового фабричного законодавства, яке б справді захищало права робітників
6 червня 1920 р.	Наступ армії П. Врангеля. Висадка десанту на узбережжі Азовського моря. Захоплення Мелітополя, півдня Катеринославщини та півночі Кримського півострова
Липень 1920 р.	Утворення більшовиками окремого Південного фронту. Перекинення військ з інших територій. Війська Врангеля зупинилися по лінії Херсон–Нікополь–Бердянськ
10 вересня 1920 р.	Зустріч делегації УНР з П. Врангелем з метою визнання незалежності України та координації дій проти більшовиків. Врангель визнав Директорію, а українські війська розпочали бойові дії проти більшовиків, але вимушені були зупинитися на річці Збруч
Вересень 1920 р.	Підписання угоди у Старобільську між Н. Махно і більшовиками. Загони Н. Махна перейшли в підпорядкування командуванню Червоної армії, припинили боротьбу проти радянської влади і виступили проти армії Врангеля. Натомість Махно вимагав надати автономію Гуляйполю, звільнити в'язнів, допомогти зброєю і боєприпасами
Вересень–жовтень 1920 р.	Наступ військ Врангеля. Захоплені Олександрівськ, Маріуполь, Синельникове. Невдала спроба прорватися у Донбас і Правобережжя
7–12 листопада 1920 р.	Форсування Червоною армією Сивашу, взяття Перекопських і Чонгарських укріплень
17 листопада 1920 р.	Остаточне звільнення Криму від військ Врангеля
Листопад–грудень 1920 р.	Боротьба більшовиків проти махновців. Остаточний розгром махновського руху. Терор у Криму

Завдання

- 1) Як ви вважаєте, чому Н. Махно пішов на угоду з більшовиками?
 - 2) Назвіть підсумки визвольних змагань на українських землях у 1917–1920 рр.
2. Співвіднесіть дати та події.

1	3 квітня 1920 р.	А	визнання Врангелем Директорії, початок сумісних дій проти більшовиків
2	6 червня 1920 р.	Б	остаточне звільнення Криму від військ Врангеля
3	10 вересня 1920 р.	В	головнокомандувачем Добровольчої армії стає П. Врангель
4	17 листопада 1920 р.	Г	форсування Червоною армією Сивашу, взяття Перекопських і Чонгарських укріплень більшовиками
		Д	наступ армії П. Врангеля; висадка десанту на узбережжі Азовського моря

Відповідь: 1В; 2Д; 3А; 4Б.

Формування мовленнєвої компетентності

1. Що вам відомо про повстанський рух на території України в період Української революції та УНР?
2. Як він впливав на хід військово-політичних подій у 1917–1920 рр.?
3. Кого із керівників повстанського руху ви знаєте?

Формування інформаційної компетентності

1. Вправа «Знаю — хочу дізнатися — дізнався»

Учні діляться на дві групи і працюють з текстами, де характеризується діяльність повстанського руху.

Перш ніж розпочати роботу з текстом, учні креслять у зошитах таблицю.

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався

2. За методом «Дерево рішень» визначте причини поразки повстанського руху в Україні у період визвольних змагань.

*Орієнтовна відповідь***Причини поразки повстанського руху**

- Протидія регулярних військ Червоної армії та каральних загонів чекістів.
- Передислокація до України для боротьби з повстанцями кращих частин Червоної армії на чолі з досвідченими воєначальниками.
- Роз'єднаність повстанських загонів, відсутність єдиного центру керівництва повстанським рухом.
- Стихійність і неорганізованість селянських виступів.
- Особлива селянська психологія, коли інтереси повстанців зосереджувалися в межах свого села або повіту.
- Недостатній зв'язок повстанських загонів з регулярними частинами української армії.
- Слабкість петлюрівського руху, який так і не зміг об'єднати повстанські загопи

3. Цифровий диктант

- 1) Укажіть хронологічні рамки трьох періодів повстанського руху в Україні:
 - а) ___
 - б) ___
 - в) ___
 - 2) Найвищого піднесення повстанський рух досяг у ___ р.
 - 3) Повстанські загопи в цей період налічували ___ тис. чол.
 - 4) Наступ військ Врангеля розпочався ___ р.
 - 5) Зустріч делегації УНР з П. Врангелем відбулася ___ р.
 - 6) Підписання угоди у Старобільську між Н. Махно і більшовиками відбулося ___ р.
 - 7) Остаточне звільнення Криму від військ Врангеля відбулося ___ р.
 - 8) Хронологічні рамки Української революції: ___–___ рр.
4. Прочитайте історичні тексти, дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

Історичний текст 1

Перший період повстанського руху (березень 1917 — початок 1919 р.)

У 1917–1918 р. в Україні панував великий революційний хаос. Населення після Першої світової війни здебільшого було здеморалізоване, національна свідомість не була ще пробуджена. Майже кожна волость і село організовували збройні загопи. Кожний такий загін очолювали отамани: переважно малоосвічені, а нерідко й узагалі

неписьменні, які легко піддавалися пропаганді, було національно малосвідомі. До лав повстанських загонів потрапляло чимало авантюристів і кримінальних елементів. Більшість повстанських відділів цього періоду не визнавали жодної підлеглості, відмовлялись співпрацювати з регулярною армією і діяли здебільшого на власний розсуд.

Тут варто згадати про кількох отаманів, які не тільки уникали співпраці з регулярною армією, але й часто виступали зі зброєю проти неї. Так, отаман Зелений мав досить поважний повстанський відділ, але в першому періоді виступав проти регулярних частин УНР. Отаман Хименко атакував частини регулярної армії в районі Гребінки, які внаслідок цього понесли великі втрати убитими й пораненими. На Херсонщині обеззброював регулярні частини отаман Дячишин. На лінії Кременчук–Чигирин грабував і обеззброював відступаючі українські частини отаман Коцур. Те саме на Звенигородщині робив отаман Туз. Правда, в цьому періоді були повстанські відділи, які брали участь у боротьбі за українську державність, але їх було дуже мало.

Завдання

- 1) Охарактеризуйте причини зародження повстанського руху в період Української революції.
- 2) Укажіть особливості розгортання повстанського руху в перший період.

Історичний текст 2

Другий період повстанського руху (поч. 1919 – листопад 1920 р.)

Другий період, тобто від початку 1919 р. до кінця листопада 1920 р., був переломним. Повстанці уже здебільшого проводили боротьбу з «червоними» і «білими», виступаючи на захист української самостійності. Які ж були причини такої кардинальної зміни в лавах повстанців?

- 1) Пробудження національної свідомості, несприйняття населенням ворожої пропаганди.
- 2) Українська національна пропаганда.
- 3) Зростання серед керівництва повстанських загонів кількості старшин армії УНР.
- 4) Певні заходи уряду щодо централізації повстанських дій.

Окупація України «червоними» спричинила появу великої кількості повстанських загонів, більшість яких виступали проти більшовиків, захищаючи УНР. Щодо Денікіна, то В. Сальський стверджує, що після наступу «білих» населенню України спочатку були незрозумілими плани Денікіна щодо українського національного руху, багато повстанців навіть допомагали йому в боротьбі

з «червоними», але після київських подій у серпні 1919 р. вони виступили проти Денікіна і тим самим спричинили розвал його армії. Так само і більшовики помітили зміну, яка сталася серед українського населення.

Завдання

- 1) Охарактеризуйте особливості українського повстанського руху на другому етапі порівняно з першим. Чим вони були спричинені?
- 2) Які позитивні та негативні моменти дій повстанців ви можете назвати?

Історичний текст 3

Третій період повстанського руху (листопад 1920–1922 рр.)

Симон Петлюра приділяв велику увагу підтримці повстанського руху в Україні, підготовка до розгортання якого почалася ще до відходу армії УНР у листопаді 1920 р. за Збруч. Із особливими дорученнями Головного Отамана в більшовицькому тилу «були залишені старшини й козаки, а також окремі військові відділи для організації... активних партизанських виступів». Для координації повстансько-партизанського руху на початку грудня 1920 р. було створено Відділ повстанських організацій.

На початку 1921 р., згідно з рішенням уряду при Головній команді військ УНР, був сформований спеціальний орган — Партизансько-повстанський штаб (ППШ), який мав підлягати безпосередньо Головному Отаману військ УНР С. Петлюрі як головнокомандувачеві всіх українських регулярних і повстанських військ.

Очолив ППШ генерал-хорунжий Ю. Тютюнник, що був одним із героїв першого зимового походу і мав значний вплив серед повстанців на Україні. Структурно ППШ складався з відділів: оперативного, організаційного, розвідувального, адміністративно-політичного.

Керівництво ППШ розробляло детальні плани всеукраїнського повстання.

Завдання

- 1) Як ви вважаєте, чому С. Петлюра саме у 1920–1921 рр. почав приділяти увагу повстанському рухові?
- 2) З якою метою було сформовано Партизансько-повстанський штаб?
- 3) Поміркуйте, наскільки дієвими були заходи, що їх здійснив С. Петлюра. Чому?

Документ 1

З таємного повідомлення київського більшовицького військово-окружного штабу від 25 березня 1920 р.

«Населення Гайсинського, Київського, Канівського, Таращанського, Чигиринського, Яготинського та інших повітів округи ставиться з симпатією до УНР. У цілій окрузі становище загрозливе, селянство поголовно озброєне, бандитизм росте, великий відсоток селян налаштований по-петлюрівськи. Оперує велика кількість банд, з яких частина рухомих, як банди Тютюнника, Гулого, Павленка і банди місцевого характеру».

Документ 2

Із листа командувача більшовицького фронту Антонова-Овсієнка до Леніна

«Положение на Украине очень серьёзное, особенно в Киевщине, где оперирует ряд крупных петлюровских банд. К советской власти самое отрицательное отношение. В волостных советах сидят чистые петлюровцы».

Завдання до документів 1 и 2

Про яку особливість повстанського руху на другому етапі свідчать ці документи?

Документ 3

Із висловлювання С. Петлюри на політичній нараді 26 листопада 1919 р.

«Наша боротьба в історії українського народу буде записана золотими буквами... Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдиною боротьбою, упертою і безкомпромісною, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за своє право, за свободу й державну незалежність. Ті, що легковажили наш рух, тепер побачили, що ми така сила, якої не можна не брати на увагу... За час дворічної нашої боротьби ми створили українську націю, яка й надалі активно боротиметься за свої права, за право самостійно й ні від кого незалежно порядкувати на своїй землі».

Із висловлювання одного з діячів національного руху М. Шаповала

«Передовсім в ній народ знайшов своє ім'я. Украдене ворогом ім'я наше вернулось. Тепер кожний селянин і робітник знає, що він українець. Це великий здобуток революції... Але що більш! По цілому світі прокотилось і прогриміло ім'я України, яка змучена і обкрадена повстала до боротьби за своє людське право. Кілька років цілий світ чув і чує й тепер ім'я України. Це веде до того, що світ-

таки пізнає справу нашу, визнає її за справедливу і своєю опінією підтримуватиме існування України як рівноправного члена всесвітнього суспільства. Наша справа, наше ім'я вже не загине».

Завдання

У чому, на думку авторів, полягало історичне значення Української революції?

Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Підготуватися до уроку узагальнення знань.

УРОК 26**Узагальнення знань за темою****«Українська державність в 1917–1921 рр.»****Завдання I. Вибрати одну правильну відповідь**

1. Укажіть назву населеного пункту, поблизу якого сталася подія, описана в даному документі: «Вона (молодь) йшла в бій з піснею «Ще не вмерла...» І не вина цієї молоді, що світ так злегковажив великим шляхетним поривом Української держави. ...Вина була хіба в тому, що та молодь, як і цілий народ, що її видав, не були підготовлені до взятого на себе завдання».
 - А Броди;
 - Б Базар;
 - В Крути;
 - Г Київ.
2. Укажіть назву держави, очільником якої був Євген Петрушевич.
 - А Українська Республіка;
 - Б Українська Держава;
 - В Західноукраїнська Народна Республіка;
 - Г Радянська Україна.
3. Якого положення у Берестейському мирному договорі не було?
 - А Україна проголошувалася Українською Радянською Республікою.
 - Б Війна між Україною і державами Четвертного союзу припинялася.
 - В Німеччина й Австро-Угорщина ставали союзниками УНР.
 - Г УНР зобов'язувалася поставляти Німеччині сільськогосподарську продукцію.

4. У якому уряді посаду міністра закордонних справ обіймав відомий український історик Д. Дорошенко?
 А Рада Міністрів П. Скоропадського;
 Б Директорія;
 В Тимчасовий Державний Секретаріат ЗУНР;
 Г Рада Народних Комісарів.
5. Внутрішню і зовнішню політику якого уряду характеризують наведені положення?
- Звільнення всіх призначених раніше чиновників;
 - встановлення національного варіанта радянської влади в Україні;
 - передача законодавчої влади Трудовому Конгресу;
 - вилучення землі у поміщиків;
 - оголошення війни радянській Росії.
- А Петро Скоропадський.
 Б Директорія.
 В Більшовики.
 Г Польська адміністрація.
6. Яку політику більшовицького уряду характеризують наведені положення?
- Націоналізація всіх підприємств;
 - заборона свободи торгівлі, згорання грошового обігу;
 - встановлення державного контролю над виробництвом;
 - запровадження продрозкладки;
 - запровадження загальної трудової повинності.
- А Експропріація.
 Б Індустріалізація.
 В Колективізація.
 Г «Воєнний комунізм».

Відповідь: 1 В; 2 В; 3 А; 4 А; 5 Б; 6 Г.

Завдання II. Обрати правильні варіанти відповідей

1. Визначте заходи, вжиті більшовиками в Україні в 1919 р. (5 правильних відповідей).
- А Проголошення нової назви України — Українська Соціалістична Радянська Республіка;
 Б формування більшовицького уряду — Ради Міністрів;
 В провадження політики «воєнного комунізму»;
 Г розширення суверенітету України;
 Д запровадження продовольчої диктатури;

- Е конфіскація поміщицьких землеволодінь;
 Ж «Червоний терор».
2. Визначте, які з наведених положень містились у Варшавській угоді (5 правильних відповідей).
- А Польща визнавала УНР та Директорію;
 Б УНР запроваджує спільну з Польщею валюту;
 В польські землевласники втрачають право власності на землю;
 Г збройні сили С. Петлюри підпорядковуються польському командуванню;
 Д ведення спільних дій проти Росії і радянської України;
 Е Польща отримала право на території Західної Галичини, Східної Волині, Холмщини, Підляшшя;
 Є утримання польських військ в Україні відбувалось за власний рахунок.
3. Позначте положення III Універсалу Центральної Ради (5 правильних відповідей).
- А Проголошення Української Народної Республіки;
 Б поширення юрисдикції УНР на дев'ять українських губерній;
 В закріплення права приватної власності на землю;
 Г встановлення державного контролю над промисловістю і торгівлею;
 Д гарантування демократичних свобод: слова, друку, совісті, спілок, страйків;
 Е відновлення смертної кари;
 Є встановлення 8-годинного робочого дня.
- Відповідь:* 1 А, В, Д, Е, Ж; 2 А, Б, Г, Д, Е; 3 А, Б, Г, Д.

Завдання III. Встановити відповідність, утворивши логічні пари

1. Установіть відповідність між датами та подіями, описаними в документах.

1	Лютий 1918 р.	А «Віра в силу німців була великою, до більшовиків все ще ставилися як до чогось несправжнього, і обивательська маса раділа тому, що, по-перше, настане порядок, а по-друге, створяться відносини старі, такі, до яких здавна звикли, відносини хоч і військової окупації, але не комуністичної диктатури»
---	---------------	--

2	Березень 1918 р.	Б	«З огляду на сучасний брак харчових продуктів в Австро-Угорщині та Німеччині мир з Україною мусить бути підписаний якнайшвидше...»
3	Вересень 1918 р.	В	«Вітаючи з великою радістю цей історичний крок західних братів наших, Директорія Української Народної Республіки ухвалила тую злуку прийняти і здійснити на умовах, які зазначені в постанові Західноукраїнської Народної Республіки...»
4	Січень 1919 р.	Г	«Генерал Денікін та його правительство в основу своєї політики ставили відновлення «єдиної неділимої Росії». «...України не було і не буде» — таким було гасло денікінського уряду»
5	Серпень 1919 р.		

Відповідь: 1 Б; 2 А; 4 В; 5 Г.

2. Установіть відповідність між політичними силами і напрямами їх діяльності в аграрному питанні.

1	Центральна Рада	А	«Декрет про землю» передбачав конфіскацію усіх поміщицьких, удільних, монастирських і церковних землеволодінь
2	Денікінська адміністрація	Б	Вилучення землі у поміщиків та гарантування їм компенсаційних витрат
3	Гетьманат П. Скоропадського	В	Збільшення кількості землевласників за рахунок наділення селян державними, удільними, а також викупленими у приватних власників землями
4	Директорія	Г	Відновлення поміщицької власності на землю
5	Рада Народних Комісарів		

Відповідь: 2 Г; 3 В; 4 Б; 5 А.

3. Установити відповідність між документом та його положенням.

1	I Універсал	А	«Віднині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від Російської Республіки й зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими помогти всій Росії, щоб уся Російська Республіка стала федерацією рівних і вільних народів»
2	II Універсал	Б	«Ми, Центральна Українська Рада, стоячи, як все, за тим, щоб не відривати України від Росії та щоб разом з усіма її народами змагати до піднесення й розвитку цілої Росії та до єдності її демократичних сил...»
3	III Універсал	В	«Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною суверенною Державою Українського Народу...»
4	IV Універсал	Г	«Всі чутки та розмови про сепаратизм, про відокремлення України від Росії — це лише контрреволюційна пропаганда або просто несвідомість»
		Д	«Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям»

Відповідь: 1 Д; 2 Б; 3 А; 4 В.

Завдання IV. Встановити хронологічну або логічну послідовність

- Складіть хронологічний ланцюжок «Проголошення незалежності УНР».
 - Бій під Крутами;
 - похід більшовиків на Київ;
 - наступ більшовицьких військ на Півдні України;
 - виголошення IV Універсалу Центральної Ради.
 - Установіть хронологічну послідовність подій.
 - Перший зимовий похід військ УНР.
 - Чортківська офензива.
 - Прийняття Конституції УСРР.
 - Ризький мир із Польщею.
- Відповідь:* 1 В, Б, А, Г; 2 В, Б, А

Тема 4

КУЛЬТУРА І ДУХОВНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ В 1917–1921 РР.

УРОК 27

Тенденції розвитку культури в 1917–1921 рр.

Формування мовленнєвої компетентності

1. Яким був стан освіти в Україні на початку ХХ ст.?
2. Назвіть видатних діячів української культури на початку ХХ ст. Який внесок вони зробили в розвиток культури?
3. Що вам відомо про діяльність громадських організацій на початку ХХ ст.? Яку роль вони відігравали в українському національному русі?
4. Які процеси відбувались в Україні в 1917–1921 рр.?

Формування аксіологічної компетентності

Співвіднесіть прізвища українських митців з напрямом їхньої діяльності.

1	В. Винниченко	А	поет
2	М. Вороний	Б	письменник і драматург
3	С. Єфремов	В	мистецтвознавець
4	Д. Антонович	Г	письменник
		Д	літературознавець

Відповідь: 1Б; 2А; 3Д; 4В.

Формування інформаційної компетентності

Прочитайте історичні тексти, дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

Документ 1

І. Огієнко «Українська культура»

«Тепер, коли ми творимо самі своє вільне життя, коли питання про нашу автономію поставлено руба, коли це питання набуло собі

такої гострої форми, якраз дочасно буде спинитись, озирнутися назад, кинути оком на той довгий шлях, що його ми перейшли. Чи ми ж справді маємо право на вільне життя, чи ми маємо право на ту автономію, якої так настирливо домагаємось ось уже більше двох віків? Чи народ наш — окремий народ, чи він же має свою культуру, — культуру оригінальну, своєрідну? Чи в минулому єсть у його своя історія, своє життя? Чи справді нам потрібні окремі школи з нашою мовою, окремі університети, чи, може, це тільки наші вигадки, як про все це тепер кажуть несвідомі люде?»

Завдання

Дайте відповідь на запитання, поставлені Іваном Огієнком.

Документ 2

Про українізацію

І Педагогічний з'їзд (квітень 1917 р.) закликав учених-українців, які працювали в Росії, переїхати до України. Професорам, які достатньою мірою знали мову, пропонувалося перейти до викладання українською мовою або, принаймні, вести нею паралельні курси. Ухвалили пропозиції щодо стимулювання ведення наукової роботи українською мовою, реорганізації бібліотек, створення в них відділів україніки, перенесення до України і надалі концентрації тут архівних матеріалів, пов'язаних з країною.

На ІІ Педагогічному з'їзді (серпень 1917 р.) шляхами утворення національної вищої школи було визначено як українізацію існуючих вищих шкіл, так і відкриття нових українських вузів.

Спочатку було реалізовано багаторічні напрацювання Українського наукового товариства (УНТ). У березні 1917 р. Українське наукове товариство (УНТ) спільно із Центральним кооперативним комітетом взялися до заснування першого українського народного університету із завданням — «дати загальну наукову освіту і такі наукові відомості, які дає університет державний, ...поставивши в центр викладання українознавство».

Його було офіційно відкрито в Києві 5 жовтня 1917 р. А вже через рік — з 27 липня 1918 р. — народний університет було перетворено на Київський державний український університет. Професура в ньому майже вся складалася з українських науковців, багато з них (М. Кравчук, Ф. Міщенко, А. Кримський, С. Тимошенко, Б. Кістяківський, І. Огієнко, А. Лобода, М. Туган-Барановський, О. Корчак-Чепурківський та ін.) були видатними вченими.

Поширенню українізації сприяла діяльність Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили у Львові та львівського Ставропігійського братства при греко-католицькій церкві Успіння Пречистої Пресвятої Богородиці. У той час українські студенти гуртувалися навколо «Академічної громади».

Повернулися до життя передвоєнні студентські товариства — Український студентський союз (УСС), медична громада, гурток правників, товариство студентів-політехників «Основа». Студенти-українці, які навчалися в університетах з російською мовою викладання, організовувалися в товариства, що сприяли поширенню українознавчих дисциплін. Таке товариство, наприклад, було створене в Університеті св. Володимира у вересні 1918 р.

У статуті наукового товариства студентів-українців зазначалося: «Метою є з'єднання українського студентства для піднесення його наукового знання в усіх галузях науки і української культури».

Діяльність товариства полягає в улаштуванні викладів, читанні докладів та рефератів, виданні журналів, праць, утворенні власної книгозбірні, організації екскурсій, подорожей тощо.

Товариство поділяється на секції: історичну, літературну, природничу, математичну, медичну, права тощо.

Справами товариства керує Рада».

Проведення українізації було особливою ділянкою діяльності товариств «Просвіта». Так, рада товариства в Миколаєві допомагала в українізації Миколаївського учительського інституту, серед студентів якого понад 70 % становили українці.

В організації і проведенні копійки праці з дошкільного та позашкільного виховання величезну роль відігравали «Просвіти». Мережа цих товариств, до роботи яких було залучено всі верстви населення, невдовзі по революції знову вкрила Україну. 20—23 вересня 1917 р. відбувся I Всеукраїнський з'їзд «Просвіти».

У ньому взяли участь понад 4000 делегатів не тільки з України, а й з Кубані, Бессарабії, Дону. На з'їзді виступили М. Грушевський, С. Петлюра, І. Стешенко, С. Русова, Л. Старицька-Черняхівська та ін. Делегати прийняли програму позашкільної освіти, побудовану на національному ґрунті та погоджену з урядовою концепцією.

Завдання

1. Опрацювавши текст, назвіть фактори, що впливали на українізацію.
2. Заповніть таблицю.

Нові тенденції розвитку культури	Причини цих тенденцій

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОК 28

Розвиток освіти в 1917–1921 рр.

Формування просторової компетентності

1. Користуючись картою атласа «Культура і духовне життя в Україні 1917—1920 рр.», виконайте завдання.
 - 1) Назвіть університети, засновані у 1917—1920 рр.
 - 2) Назвіть вищі навчальні заклади, засновані 1917—1920 рр.
 - 3) Назвіть українські території, де діяло найбільше державних українських гімназій.
 - 4) Назвіть культурно-освітні товариства.
2. Співвіднесіть назву університету з місцем розташування.

1	Український народний університет	А	Кам'янець-Подільський
2	Катеринославський університет	Б	Катеринослав
3	Державний Український університет	В	Київ
		Г	Одеса

Відповідь: 1в; 2б; 3а.

Формування мовленнєвої компетентності

1. Назвіть нові тенденції та чинники розвитку культури в 1917–1921 рр.
2. Чим вони відрізняються від попереднього, дореволюційного періоду?
3. Охарактеризуйте подвижництво творців та діячів культури в цей період.

4. Назвіть діячів української культури.
5. Як би ви оцінили культурно-освітню діяльність громадських організацій?
6. Яку роль вони відіграли в процесі українізації?

Формування інформаційної компетентності

Прочитайте історичні тексти, дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

Історичний текст 1

Шкільна освіта українських урядів

Паралельно з українізацією тривав процес відродження українських середньої й початкової шкіл.

Цим питанням було присвячено два педагогічних з'їзди. Концепцію системи освіти представила С. Русова. Вона вважала, що «національне виховання є певний ґрунт у справі зміцнення моральних сил дитини й оновлення відродження душі народу».

У резолюції I педагогічного з'їзду визнавалося реальним протягом двох навчальних років перейти до викладання українською мовою всіх дисциплін у середній школі, а на вимогу батьків відкривати паралельні класи з викладанням російською. Цей підхід був підтверджений у декларації Генерального Секретаріату, оголошеній на засіданні Центральної Ради 9 липня 1917 р., коли серед найважливіших завдань називалась українізація школи, яку починати слід було з організації видання підручників, підготовки вчителів та сприяння їх професійній взаємодії.

Від березня до осені 1917 р. у країні з'явилося 57 нових середніх шкіл різних типів. Вони були засновані й існували на приватні та громадські кошти. Першу з них — 1-шу українську гімназію ім. Шевченка — було відкрито 18 березня 1917 р. у Києві заходами Товариства шкільної освіти.

Відзначимо, що 30 українських гімназій було відкрито вже протягом 1917/18 навчального року, а наприкінці 1918 р. їх уже налічувалося 82 518.

Наприкінці 1917 р. було розроблено плани і програми для єдиної трудової школи, тобто загальноосвітньої, з 12-річним терміном навчання. З метою ефективного керівництва народною освітою в Україні створено Київський, Одеський і Харківський шкільні округи, а для прискорення дерусифікації шкіл — численні курси українознавства. Багато уваги приділялось підготовці та виданню шкільних підручників. Незважаючи на труднощі воєнного часу, їх

наклад у 1917 р. досяг 300 тисяч примірників, а 1918 р. було видано 2 млн книг.

Незаперечний вплив на розгортання українізації мало рішення Центральної Ради у березні 1918 р. про надання українській мові статусу державної. Згідно з наказом Міністерства народної освіти, в усіх школах запроваджувалося викладання винятково українською мовою.

Важливе значення в становленні національної школи за Гетьманату мав прийнятий Радою Міністрів 1 серпня 1918 р. закон про обов'язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України в усіх середніх школах починаючи з 1918/19 навчального року.

Але найбільше для відновлення української культури за часи визвольних змагань було зроблено Українською державою, яку очолював гетьман П. Скоропадський, та, зокрема, Міністерством вищої народної освіти і мистецтв на чолі з професором М. Василенком. Новий уряд рішуче проводив політику українізації духовного життя, особливо у сфері освіти. Першим кроком Міністерства у цій справі стала титанічна робота із запровадження єдиної трудової школи, проект якої був розроблений ще Центральною Радою. Поряд з відкриттям нових українських шкіл українізувалися також старі російські гімназії. Уже на кінець 1918 р. в Україні існувало 47 208 народних шкіл, 1 210 вищих початкових шкіл, 474 чоловічі і 262 жіночі гімназії, 91 комерційна школа, 70 реальних, 18 торгових і 18 духовних шкіл. Для незаможних учнів призначалися стипендії.

Запитання

Назвіть шляхи розвитку освіти в Україні в 1917—1920 рр.

Історичний текст 2

Освітня політика більшовиків

У грудні 1917 р. більшовики на з'їзді рад у Харкові проголосили Українську Радянську Республіку. Але їхня влада в Україні в перші роки поширювалася лише на сході (Донбас), інші території вони окупували лише тимчасово. У перший (січень–лютий 1918 р.) і другий (лютий–серпень 1919 р.) періоди свого панування в освіті вони дотримувалися принципу про те, що українське населення має самостійно обирати мову навчання своїх дітей.

Остаточо радянська влада в Україні закріпилася з грудня 1919 р. Спочатку українські більшовики не мали чіткої освітньої

політики, спрямувавши свої зусилля передусім на ліквідацію старої системи освіти, відокремлення школи від церкви, формування нового апарату управління освітою, втягнення у революцію і повернення на свою сторону широких мас учительства тощо. У грудні 1917 р. вони створили Народний комісаріат освіти України на чолі з В. Затонським.

Нову українську систему освіти більшовики намагалися будувати за російським зразком. Беручи за основу «Положення про єдину трудову школу», що діяло в Радянській Росії, вони прийняли у травні 1919 р. «Положення про єдину трудову школу УРСР». «Положення» передбачало: запровадження безкоштовного і спільного навчання дітей обох статей з 8-ми років, загальноосвітній і політехнічний характер навчання, заборону релігійного виховання, введення в основу роботи школи продуктивної праці дітей. Заперечувалися перевідні і випускні экзамени, не допускалися домашні завдання учням, поділ на класи замінювався поділом на групи за рівнем підготовленості дітей до певних видів занять, ліквідовувалася 5-бальна система оцінювання знань.

У липні 1920 р. Наркомос УРСР видав «Декларацію про соціальне виховання дітей». У ній визначалися основні принципи політики Радянської України у галузі освіти і виховання підростаючого покоління. «Декларація» наголошувала на необхідності виховання дітей у дусі комунізму, трудового виховання, поєднання навчання й виховання в єдиному процесі. Окремі питання в документі трактувалися з позицій теорії «відмирання школи», замість шкіл рекомендувалися дитячі будинки та дитячі комуни, основним підручником проголошувалося життя, недооцінювалася роль сім'ї у вихованні дітей (виходили з помилкової думки про неминуче відмирання сім'ї в умовах соціалізму), а власне соціальне виховання розглядалося як засіб руйнування сім'ї й усунення її від виховання дітей.

У березні 1920 р. було затверджено українську радянську систему освіти, яка діяла з різними доповненнями десять наступних років. В основу даної системи було покладено соціальне виховання, а робота всіх освітніх і виховних закладів будувалася за трудовим принципом (на базі продуктивної праці для виявлення професійних нахилів дітей) і за своїми завданнями та змістом утворювала єдину систему професійної освіти. Її автор тодішній нарком освіти Г. Гринько виходив з важливих потреб українського народу:

— необхідність підготовки кваліфікованих робітників для потреб відбудови господарства;

— необхідність організації захисту дітей і турботи про них через велику кількість сиріт і напівсиріт, які з'явилися у результаті революції та війни (~1 млн, або 1/8 всіх дітей).

Схема шкільної освіти, за проектом Г. Гринька, була такою: дошкільні заклади соціального виховання (дитячий садок, дитячий будинок, комуна, колонія) для дітей від 4 до 8 років; єдина трудова школа для дітей від 8 до 15 років (I концентр 4-річний — з 8 до 12 років, II концентр 3-річний — з 12 до 15 років); професійні школи (для молоді віком 15–18 років) і вищі навчальні заклади (технікум, інститут, академія).

У цілому проект Гринька будувався за основними принципами, які майже не відрізнялися від тих, які були прийняті в Українській державі: школа мала бути єдиною, трудовою, виховною і національною. Але за умов радянської влади національною вона могла бути лише за формою, а зміст її був інтернаціональний. Попри те, що у вихованні проголошувався принцип народної творчості, все шкільництво підпорядковувалося більшовицькій партії і її центральним органам, без волі яких нічого не можна було робити.

Запитання

1. Назвіть орган, який більшовики створили для контролю за розвитком освіти.
2. У чому полягала сутність «Положення про єдину трудову школу УРСР»?
3. У чому полягала сутність більшовицького соціального виховання?
4. Які позиції у системі освіти обстоював Г. Гринько?

Історичний текст 3

Стан науки. Відкриття УАН та університетів

У березні 1917 р. почалась робота із заснування першого українського народного університету із завданням — «дати загальну наукову освіту і такі наукові відомості, які дає університет державний, ...поставивши в центр викладання українознавство».

Його було офіційно відкрито в Києві 5 жовтня 1917 р. А вже через рік, з 27 липня 1918 р., народний університет було перетворено на Київський державний український університет. Професура в ньому майже вся складалася з українських науковців (М. Кравчук, Ф. Міщенко, А. Кримський, С. Тимошенко, Б. Кістяківський, І. Огієнко, А. Лобода, М. Туган-Барановський, О. Корчак-Чепурківський та ін.), багато з яких були видатними вченими.

У березні 1918 р. рада лекторів Київського українського університету порушила питання в уряді про заснування мережі подібних закладів по всій Україні.

У результаті 22 жовтня того ж року було відкрито Український державний університет у Кам'янець-Подільському. Очолив його І. Огієнко, якого сучасники називали невтомним вартовим українського Ренесансу, викладали там Д. Дорошенко, М. Драй-Хмара, В. Біднов, М. Столяров та ін. Заклад був опорою українського державотворення.

Того ж 1918 р. було засновано Український історико-філологічний факультет у Полтаві, де на той час зібралася група викладачів з університетів Харкова, Петрограда, Казані і серед них — Д. Багалій, Ф. Шміт, М. Сумцов, С. Кульбані, Н. Мірза-Авакянц. Створений на кошти полтавських губернського земства, міської думи та спілки споживчих товариств, він замислювався ініціаторами як перший факультет нового українського університету. Існування в регіонах таких закладів мало велике культурне і наукове значення й суттєво сприяло українізації.

Українські університети ставали просвітницькими та громадськими центрами, сприяли поширенню української літературної мови, активізували краєзнавчу роботу.

Все сказане повною мірою можна віднести також до Катеринославського університету, Педагогічної академії, Ніжинського історично-філологічного інституту кн. Безбородька, вищих жіночих курсів та ін.

Великою є заслуга гетьманського уряду у відновленні та подальшому розвитку української науки. Влітку 1918 р. було створено комісію у складі відомих вчених, яка мала виробити проект статуту Української академії наук (УАН). У вересні цього ж року проект було розглянуто і затверджено Радою Міністрів, а 14 листопада ухвалено закон про заснування Української академії наук у Києві, затверджено її статут, штат, а також склад установ.

Передбачалося, що УАН має стати найвищою науковою державною установою і перебуватиме в безпосередньому віданні верховної влади. Метою УАН визначалося поглиблення й поширення наукових дисциплін, збагачення їх на користь народу; сприяння об'єднанню та організації наукової праці в Україні; створення нових науководослідних інститутів. Академія, окрім розв'язання загальнонаукових завдань, мала вивчати й досліджувати сучасні й минулі проблеми

України, української землі та народу. У складі УАН було три відділи — історико-філологічний, фізико-математичний, соціальних наук, а також такі установи: національна бібліотека, астрономічна обсерваторія, хімічна лабораторія, фізичний інститут, зоологічний музей, ботанічний сад, геологічний музей і низка інших наукових закладів. УАН мала свою друкарню і літографію. Членами академії мали право обиратися громадяни України та українські вчені Галичини, Буковини і Закарпаття.

Наказом гетьмана П. Скоропадського було призначено перших дійсних членів УАН. У відділі історико-філологічних наук дійсними членами стали заслужений професор Харківського університету Д. Багалій, ординарний професор Київського українського державного університету А. Кримський, заслужений професор Київської духовної академії М. Петров, професор Чернівецького університету, доктор С. Смаль-Стоцький. У відділі фізико-математичних наук призначені ординарний академік Російської Академії наук В. Вернадський, професор Київського політехнічного інституту С. Тимошенко, заслужений ординарний професор Київського університету П. Тутковський. У відділі соціальних наук призначені ординарний професор Київського українського державного університету М. Туган-Барановський, професор Катеринославського університету Ф. Тарановський, ординарний професор Київського політехнічного інституту В. Косинський, член-секретар комісії з розбирання давніх актів О. Левицький.

На час гетьманату припадає заснування таких наукових установ, як Державний український архів, Національна галерея мистецтв, Український історичний музей, Національна бібліотека. Окрім названих наукових установ, у Києві було засновано Державний драматичний театр. Завдяки зусиллям О. Кошиця організовано Українську державну капелу, симфонічний оркестр.

Запитання

1. Які університети діяли в Україні за часів П. Скоропадського?
2. Чому гетьманський уряд активно підтримував діяльність українських університетів?
3. Яка роль відводилась урядом Скоропадського Українській академії наук?
4. Які наукові установи було відкрито гетьманським урядом?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОК 29**Розвиток мистецтва в 1917–1921 рр.****Формування просторової компетентності**

Користуючись картою атласа «Культура і духовне життя в Україні 1917 — 1920 рр.», виконайте завдання.

1. Назвіть театри, які були створені у 1917–1920 рр.
2. Навіть міста, в яких діяли оперні театри.
3. Назвіть території, які перебували під впливом Російської православної церкви.
4. Назвіть території, які перебували під впливом Греко-католицької церкви.
5. Назвіть центри православних митрополій та єпископатів.
6. Назвіть центри католицьких єпархій.
7. Назвіть територію, на яку поширювався вплив автокефальної Української православної церкви.

Формування інформаційної компетентності

1. Співвіднесіть прізвища українських митців з їхніми творами.

1	Володимир Сосюра	А	«Удари молота і серця»
2	Павло Тичина	Б	«Червона зима»
3	Василь Чумак	В	«Сонячні кларнети»
4	Василь Блакитний	Г	«Тиша і грім»
		Д	«Заспів»

Відповідь: 1Б; 2В; 3Д; 4А.

2. Співвіднесіть прізвища українських митців з їхніми творами.

1	В. Винниченко	А	п'єса «Затоплений дзвін»
2	М. Старицький	Б	п'єса «Пригвожені»
3	С. Черкасенко	В	драматичний твір «Оборона Буші»
4	Г. Гауптман	Г	драматичний твір «Хуртовина»
		Д	п'єса «У пуці»

Відповідь: 1Б; 2В; 3Г; 4А.

Формування аксіологічної компетентності

1. Співвіднесіть прізвища українських митців з фактами їхніх біографій.

1	Володимир Сосюра	А	член партії боротьбистів, був розстріляний денікінцями у київському підпіллі в 1919 р. Після смерті з'явилася перша й остання збірка 18-річного поета
2	Павло Тичина	Б	народився на Сумщині, здобув вищу освіту і працював у Харківському земстві лікарем. У 1911 р. став одним із редакторів київського журналу «Літературно-науковий вісник»
3	Василь Чумак	В	у 1917 р. закінчив Київський комерційний інститут і почав працювати в газеті «Нова Рада». У 1918 р. вийшла друком його перша поетична збірка
4	Олександр Олесь	Г	на початку визвольної війни уже відомий поет. Творчість його перервалася у 1921 р. Своє життя він віддав у боротьбі з більшовиками за самостійну Україну
		Д	служив у військах С. Петлюри до лютого 1920 р. Потім став червоноармійцем, вступив до більшовицької партії. У 1920 р. була надрукована його перша поетична збірка

Відповідь: 1Д; 2В; 3А; 4Б.

2. Співвіднесіть сфери діяльності українських митців з їхніми прізвищами.

1	Актори	А	Ф. Кричевський, Ф. Балавенський
2	Літератори	Б	І. Мар'яненко, Л. Курбас
3	Публіцисти	В	Л. Старицька-Черняхівська, В. Винниченко, С. Черкасенко, О. Олесь
4	Художники	Г	І. Стешенко, С. Єфремов
		Д	О. Кошиць

Відповідь: 1Б; 2В; 3Г; 4А.

3. Прочитайте історичні тексти, дайте відповіді на запитання і виконайте завдання.

Історичний текст 1

Досліджуючи засади церковної політики Української держави, необхідно зазначити, що політичні сили революційної доби (Українська Центральна Рада, Гетьманат Скоропадського, Директорія) по-різному ставилися до розв'язання церковного питання.

Нерегламентованість релігійного життя в основних законодавчих актах УНР свідчить про відсутність чіткої державної політики Центральної Ради щодо церкви.

Перший державний орган, який мав займатися питаннями релігії, був створений у січні 1918 р. Основним завданням цього Департаменту ісповідань було врегулювання відносин між державою і православною церквою, яка визнавалася Департаментом як «автокефальна» в межах усієї України.

Питання діяльності на території України інших релігійних конфесій, зокрема й римо-католицької церкви, взагалі не розглядалися, окрім заяв про невтручання держави у справи релігійних громад та їх самофінансування.

Запитання

Чи приділяла Центральна Рада увагу церковній політиці і як це вплинуло на подальший хід подій?

Історичний текст 2

Після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського та зміни політичного режиму в Україні ставлення до релігійних питань дещо змінилося.

У Законі «Про тимчасовий державний устрій України», який фактично можна вважати конституційним актом, був окремий розділ «Про віру», в 9 та 10 пунктах якого зазначалося, що головною (державною) визнається православна віра, а «всі не належні до православної віри Громадяни Української Держави, а також всі мешканці на території України користуються кожний повсемірно свободним відправленням їх віри і богослуженням по обряду оної».

Спеціальним наказом № 12 від 16 травня 1918 р. гетьманом Скоропадським було створено Міністерство ісповідань при Кабінеті Міністрів.

Цілеспрямовану політику щодо церковного питання, порівняно з Центральною Радою та Гетьманатом Скоропадського, проводила Директорія. Прагнення Директорії до реалізації курсу на цілковиту незалежність України максимально сприяло розвитку національно-церковного руху в Україні. Провідною метою діяльності Міністерства ісповідань за часів Директорії було створення Українського Патріархату, а отже, Православна Церква визнавалася автокефальною та набувала статусу державної.

Усі інші релігійні конфесії (включно з римо-католицькою) позбавлялися державної підтримки та визнавалися приватною справою вірян.

За усіх трьох форм організації влади: Української Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського, Директорії — існував окремий державний орган, покликаний займатися релігійними питаннями, часом на нього покладалися функції навіть посередника між державою та Церквою. Він називався Департамент ісповідань, Міністерство ісповідань і навіть Міністерство культів, його місце в системі тогочасних державних органів влади також змінювалося.

Завдання

Порівняйте політику українських урядів щодо церкви.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

УРОКИ 30—32

Наш край у 1900—1921-х рр.

Уроки проводяться за особистими планами вчителів.

Доцільно також протягом року здійснювати проведення науково-пошукової роботи «Наш край: час, події, особи», яка завершується презентацією проектів.

Напрями роботи:

- «Реформа П. Столипіна та мій край».
- «Мої земляки — видатні особи початку ХХ ст.».
- «Події, які впливали на хід історії».

УРОКИ 34—35

Резервний час

Література

1. *Бойко О. Д.* Історія України. — К.: Академія, 2001.
2. *Буштрук О. В.* Історія України 9 клас: Навч. посібник. — Харків, 2003.
3. *Вінцовський Т. С.* Політичні діячі України: 1917–2004. — Х.: Вид група «Основа», 2005. — 112 с.
4. *Всесвітня історія.* Нові часи. — К.: Генеза, 2001.
5. *Грицак Я. Й.* Нарис історії України: формування модерної української нації XIX—XX ст.: Навч. посібник. — К.: Генеза, 1996.
6. *Грушевський М. С.* Ілюстрована історія України. — К.: Наукова думка, 1992.
7. *Довідник з історії України.* — К.: Генеза, 2001.
8. *Енциклопедія історії України:* В 6 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 2003—2010.
9. *Історія епохи очима людини.* Україна та Європа у 1900–1939 роках. — К.: Генеза, 2004.
10. *Історія України: нове бачення.* — Т. 2. — К., 1996.
11. *Історія української державності.* — Львів: Світ, 1995.
12. *Історія та правознавство.* Спецвипуск «Українська революція 1917—1921 рр.». — 2008. — № 26.
13. *Климовська Н. В.* Практична робота «Демократичні традиції у державних змаганнях Української Центральної Ради // Історія та правознавство. — 2006. — № 29.
14. *Климовська Н. В.* Особистість та історичний процес // Історія та правознавство. — 2006. — № 31.
15. *Кульчицький С. В.* Вплив воєн і революцій на історію України // Історія та правознавство. — 2008. — №№ 15, 19–21, 27.
16. *Кульчицький С. В.* УНР доби Директорії: боротьба за виживання // Історія та правознавство. — 2008. — № 26.
17. *Макаренко Л. І.* Україна в Першій світовій війні // Історія та правознавство. — 2007. — № 26.
18. *Марченко О. С. Скурта І. М.* Історія України у визначеннях, таблицях і схемах. 10–11 класи. — Харків: Веста: Вид-во «Ранок», 2007.
19. *Мірошниченко В. О.* Організація проектної діяльності учнів на уроках історії в 10 класі. — Х.: ВГ «Основа», 2009. — 160 с.
20. *Новітня історія України (1900—2000):* Підручник. — К., 2000.
21. *Панасик В. І.* Підсумковий урок з тем «Україна в Першій світовій війні» та «Українська революція». 10 клас // Історія та правознавство. — 2007. — № 29.
22. *Перевозчиков В. І., Тимчик О. А.* Економічні питання в курсі історії України (1900—1920). — Х.: ВГ «Основа», 2008. — 128 с.
23. *Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів.* — К., 2002.
24. *Полонська-Василенко Н.* Історія України. — К.: Либідь, 1993.
25. *Сарбей В. Г.* Історія України XIX — поч. XX ст. — К.: Генеза, 1996.
26. *Субтельний О.* Україна. Історія. — К.: Либідь, 1991.
27. *Сидоренко О. О., Сидоренко В. В.* Використання дидактичних ігор на уроках історії України в 10 класі // Історія та правознавство. — 2004. — № 22.
28. *Татаринів М. В.* Методичні рекомендації щодо відзначення 90-річчя подій Української революції 1917—1921 рр. та вшанування пам'яті її учасників у загальноосвітніх навчальних закладах // Історія та правознавство. — 2008. — № 26.
29. *Турченко Ф. Г.* Концептуальні основи вивчення історії України першої половини XX ст. // Історія та правознавство. — 2007. — № 19–21.
30. *Турченко Ф. Г.* Новітня історія України. 1914—1939: Підручник для 10 кл. загальноосв. навч. закл. — Ч. 1. — К.: Генеза, 2002.
31. *Українське державотворення: Словник-довідник.* — К., 1997.
32. *Харківська Н. І., Морозова Н. М., Басова А. В., Івакін О. О.* Історія України. 10–11 класи. Схеми, таблиці, словник-довідник. — Х.: ВГ «Основа». — 2009.
33. *Чех Л. М.* Уроки Центральної Ради. 10 клас // Історія та правознавство. — 2006. — № 27.
34. *Шаповал Ю.* Трансформація поглядів на історичну особистість в історії XX ст.: Симон Петлюра // Історія та правознавство. — 2007. — № 19–21.
35. *Щедріна І.* Історія України у схемах і таблицях. 10–11 клас. — Х.: Академія, 2000.
36. *CD-R.* Історія України.

Навчальне видання

Бібліотека журналу «Історія та правознавство»
Випуск 8 (80)

Упорядкування

МОРОЗОВА Наталія Миколаївна

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.

10 клас. Готові дидактичні набори

Головний редактор *Н. І. Харківська*

Редактор *О. О. Івакін*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *О. В. Лебедєва*

Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 12.08.2010. Формат 60×90/16.

Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.

Ум. друк. арк. 10,0. Замовлення № 10-08/16-04.

ТОВ «Видавнича група «Основа»»

61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33

e-mail: office@osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи КВ № 11396-269Р від 26.06.2006.

Віддруковано з готових плівок ПП «Тріада+»

м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1870 від 16.07.2007 р.